Udvorička posla

VUČIĆEVA OSMA SEDNICA

Život na granici sa Kosovom

SRBI I ALBANCI NA PUTU ZA ZAPAD

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

01420 9 770353 802002

VREME

broj 1442

23. avgust 2018.

EKSKLUZIVNO ZA "VREME"

INTERVJU: VLADICA ĐURĐANOVIĆ, BIVŠI DIREKTOR NIŠKOG AERODROMA

ZAŠTO SU NAM OTELI AERODROM

ADRIS

GENERALNI POKROVITELJ

JEDANAESTI WEEKEND

ROVINJ | 20.-23.9.2018.

www.weekendmediafestival.com

VREME
BROJ 1442
23. avgust 2018.

04 Zoom: Zidanje Skadra u Grdelici

06 Intervju: Vladica Đurđanović

14 Udvorička posla:
Vučićeva Osma sednica

16 **Intervju:**
Gordana Suša

19 Lični stav: Zoran Lutovac

20 Život na granici sa Kosovom: Srbi i Albanci na putu za Zapadnu Evropu

24 Lični stav: Marko Jakšić

26 Hrvatski (za)branitelji:
Nekima je rat dobrodošao

29 TV Manijak: TV imaginarijum

KULTURA

30 **Rezime:**
Ptice zarobljene u vremenu

32 Intervju: Miloš Avramović

35 Izložba: Oživljavanje unutrašnjeg sveta

36 Otkriće: Pogled iz bakarnog doba

38 Jubilej:
Srpski mi je rječnik izjeo život

40 Prestonica kulture:
Jedinstvena slika različitosti

SVET

44 **Venčanje Karin Knajsl:**
Ples sa Putinom

46 Navigator: Napući se, slikaj i prodaj

MOZAIK

50 Kultura sećanja: Areta Frenklin

52 In memoriam: Soul, sestro

56 Čehoslovačka 1968. (drugi deo):
Sovjetska intervencija

62 Vreme uživanja: Šišanje

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Jelena Popović

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Vladimir Milovanović, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Olga Babić;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica
ISSN 0353-8028,
COBISS.SR-ID 16907266

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

„Aleksandar Vučić vodi Vladu, Skupštinu i sve ostalo. Ništa što kažu premijerka Ana Brnabić ili neko drugi ne vredi dok on ne aminuje. Mislim da bi oni bespogovorno podržali Vučića šta god da odluči. Čak i da sutra kaže, iako to nikada nije rekao, priznajem nezavisnost Kosova"
RAZGOVARAO: FILIP ŠVARM

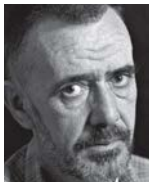
Od 10. do 17. avgusta održan je 24. Sarajevo film festival. Prikazana su 223 filma, čuli su se strani jezici, eks-Jugosloveni su bili najbolji prijatelji kao da se nikad nisu svađali i kao da rata nikada nije bilo
PIŠE: ALEKSANDRA ĆUK

Ne zna se otkud ministarki spoljnih poslova Austrije ideja da na svoje venčanje pozove Vladimira Putina, ali je jasno zbog čega je on poziv prihvatio: prikazao se kao političar sa ljudskim licem, šarmantan i duhovit, i zabeležio gol u gostima
PIŠE: ANDREJ IVANJI

Na naslovnoj strani: **Vladica Đurđenović**
Foto: **Iz arhive Aerodroma Niš**

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Zidanje Skadra u Grdelici: Ni u komedijama iz doba nemog filma nije bilo smešno kad neko tri puta uzastopce nagazi na grabulje pa ga držalja svaki put opali po glavi

Otkrivamo da smo 11 puta plaćali neko preprojektovanje i najmanje tri puta izvođenje radova, ali pošto to nisu njihove pare onda je i briga naša, i evo, živ vam stojim, nikakvog tu "razgraničenja" između stručnosti i javašluka, poštenja i lopovluka (pojavila se vest da se i BIA uključila u ispitivanje slučaja) neće da bude

ZLATNO DOBA: UVERENI U NEDODIRLJIVOST

Ležeći u bolesničkoj postelji, Zoran Majdin, novinar "Vremena", inženjer po struci i majstor praktičnog uma, imao je želju da ode u Grdeličku klisuru i da napiše tekst o potpornom zidu koji će ponovo pasti. Tvrdio je da je to fušeraj vrhunskih razmera. Smrt ga je pretekla. Zid je ovih dana pao. Po treći put.

Nisam oduševljen analogijama kojima se jednači, recimo, stanje u fudbalu sa stanjem u društvu, da ne ređam dalje, ali nestručnost i javašluk (pa i lopovluk) jesu odrazi takozvanog "zlatnog doba" u koje nas uvode Aleksandar Vučić i njegovi epigoni, samo što to doba niko ne vidi osim profesionalnih lažova koji od toga, očigledno, imaju neke koristi.

Još nas i smatraju budalama uvereni u svoju nedodirljivost kao i onaj baja koji je na vrhu Kopaonika postavio kafančinu čekajući da sve padne u zaborav. Pre pola godine otprilike, kada je postalo belodano da se na Pančićevom vrhu gradi nešto sasvim drugo umesto skromnog ski-bifea, Ana Brnabić je izrekla opštu mantru protiv bespravne gradnje i zapitala se da li se od nje očekuje da uzme čekić i da krene tamo da ruši, a na te njene reči u istoj ovoj rubrici savetovao sam je da baš tako i uradi.

Bilo bi bolje za nju i nas da je po tome pamtimo nego po ovom učešću u serijalu podrške predsedniku Srbije oko njegovog plana za spasavanje Kosova, Srbije i čovečanstva – daj mi pet karata – u kome je uzela učešća na poziv partije kojoj ne pripada, ako se u međuvremenu nije učlanila.

Nego, da se vratimo temi budala u slučaju – potporni zid. Direktor Koridora Srbije Zoran Babić izjavio je da je obrušavanje na neki način bilo očekivano, pa su Koridori ranije pripremili projektno-tehničku dokumentaciju za izgradnju nove galerije na najvišem delu "Kosine 2", čiji se jedan deo obrušio u nedelju.

Babić je za Televiziju Pink rekao da su nadležni u aprilu bili sigurni da će do obrušavanja doći za dva meseca, dve godine...

"Zato smo još u aprilu krenuli sa izradom projektne dokumentacije za galeriju, na tom najvišem delu kosine, projekat galerije smo završili... Pre šest dana krenulo se sa izvođenjem radova na galeriji, nažalost priroda nas je preduhitrila", naveo je Babić. On je poručio i da će pored rušenja potpornog zida, autoput kroz Grdeličku klisuru biti završen ove godine.

Ni u komedijama iz doba nemog filma nije bilo smešno kad neko tri puta uzastopce nagazi na grabulje pa ga držalja svaki put opali po glavi, ali persiflaža u stvarnom životu i još za naše pare tužna je zbilja ne samo kad je o ovom potpornom zidu reč.

ODGOVORNOST: PIŠI TAMO GDE TREBA

Na pitanje ko je odgovoran za propuste koji se tiču obrušavanja na "Kosini 2", direktor Babić kaže: "O odgovornosti i tome šta se konkretno desilo i prilikom obrušavanja, ali i u prethodnom vremenu, već se bave a i baviće se nadležni državni organi. Ja se time neću baviti." To kaže direktor cele te ujdurme,

verujući da je nedodirljiv i da se dobro uzdigao u *vazduplohovu* vlasti šaljući na vreme izjave podrške tamo gde treba.

Čuj, direktor neće da se bavi odgovornošću, a znao je da će ovaj Skadar u Grdelici da se sruši i da je stvar u božijim rukama, i eto "priroda ih je preduhitrila".

I ministarka građevinarstva Zorana Mihajlović kaže: "Imam dva zadatka, jedan je da završimo Koridor i drugi je da vidimo ko je odgovoran. Nije pitanje da li su domaći ili strani (projektanti, izvođači; prim.a.), da li je bio dobar prvi projekat 2010. koji je urađen i zašto se 11 puta preprojektovalo." Dakle, otkrivamo da smo 11 puta plaćali neko preprojektovanje i najmanje tri puta izvođenje radova, ali pošto to nisu njihove pare, onda je i briga naša, i evo, živ vam stojim, nikakvog tu "razgraničenja" između stručnosti i javašluka, poštenja i lopovluka (pojavila se vest da se i BIA uključila u ispitivanje slučaja) neće da bude.

Ministarka je navela i da je projekat izgradnje galerije na kosini koja se obrušila završen pre dvadesetak dana i da se počelo sa radovima: "Stručnjaci Koridora Srbije i Svetske banke su pregledali, dali predlog, počeli su radovi, ali nije se stiglo."

RITUALNI GOVOR: PRIRODNE I DRUGE SILE

A list "Blic" navodi da je za obrušavanje potpornog zida odgovoran španski izvođač "Azvi", koji nije napravio vertikalne odvodne kanale, već je umesto njih horizontalnim preprekama zadržavao vodu koja je pokrenula klizište.

List navodi i da je ova znatno jeftinija metoda dogovorena sa prethodnim menadžmentom Koridora Srbije, kao i da su uočeni nedostaci posledica odstupanja od projektovanih rešenja.

U tekstu stoji da su Koridori i Ministarstvo saobraćaja i građevine osim otklanjanja propusta zatražili smenu glavnog menadžera španske kompanije "Azvi" u Srbiji, što se i dogodilo, kao i da je izvršnom direktoru te kompanije predočeno da će sve posledice ići na njihovu štetu.

Dok nas ne tuži nekom arbitražnom sudu, a onda ćemo dodatno da platimo, kao i u svim slučajevima do sada.

U istom televizijskom razgovoru gde se žalila na sile prirode, ministarka Zorana Mihajlović prozborila je koju i o ovozemaljskim silama i posvetila par minuta potpornom stubu naše današnjice – Aleksandru Vučiću. Ona je podsetila sve koalicione partnere da su tu gde jesu zahvaljujući SNS-u i Aleksandru Vučiću. Još koliko pre dve nedelje i nju su upozoravali na tu istu okolnost. "Mislim da je mnogo važniji trenutak u kome se nalazimo i sve ono što radimo po pitanju Kosova od toga da li će biti čarki, da li će biti razmimoilaženja. Dajte da se ujedinimo oko onoga što je budućnost Srbije, moramo da rešimo pitanje Kosova", naglasila je ona za TV Prvoj. Ministarka je podsetila da su prethodnih decenija političari ostavljali Kosovo budućim generacijama, a da ova vlast hoće da završi sa tim i da Srbija ide dalje.

Nemoj samo da se i u toj temi – Kosovo, a ne potporni zid – postavi čuveno pitanje auto-mehaničara: ko vam je ovo radio?¶

Fotografije: Privatna arhiva

ZAŠTO SU NAM OTELI AERODROM

“Ovo što se dešavalo u poslednjih šest meseci posledica je trogodišnjeg sukoba gde ste na jednoj strani imali mali, već prežaljeni Aerodrom Niš sa lokalnim institucijama i lokalnom politikom, a na drugoj svu silu državne administracije i politike ogledanu u Ministarstvu saobraćaja i ministarki Mihajlović, da bi kasnije bila uvučena i Vlada, pa i stranka. Zašto je sve urađeno na ovaj način, pitanje je za Ministarstvo. Zašto baš posle potpisivanja ugovora sa Vansijem? Zašto se uopšte otvarala ova tema kada je jasno bilo da će problem s Kosovom i Metohijom kulminirati? Naravno, nikakve direktne veze nema između Aerodroma Niš i problema sa Kosovom i Metohijom. Reč je o tajmingu, u takvoj situaciji se sporedne krizne situacije kao što je Aerodrom rešavaju po ‘hitnom postupku’”

Devetog avgusta ove godine direktor niškog Aerodroma “Konstantin Veliki” Vladica Đurđanović dao je ostavku na tu poziciju. Ovime je završena jedna priča u životu niškog aerodroma – priča nesvakidašnje uspešna, ne samo za prostor Srbije: Đurđanović je sa saradnicima ovaj aerodrom, koji je bio klinički mrtav – za celu 2014. godinu imao je oko 1300 putnika – za tri godine doveo na iznad 330.000 putnika, privukavši pritom kompanije poput Vizera, Rajanera, Turkiš kargo, Svis i Germanije. Recept je bio prilično jednostavan: ukinuti su svi *non-core* poslovi aerodroma, takse su smanjene na tri evra po putniku i za relativno kratko vreme aerodrom je od klasične “propale priče” umirućeg preduzeća došao do rezultata koji su bili za nevericu.

A u međuvremenu su počela podmetanja noge od strane matičnog Ministarstva građevine, saobraćaja i infrastrukture (MGSI), da bi sve kulminiralo nakon što je država Srbija potpisala koncesioni ugovor za beogradski Aerodrom “Nikola Tesla” sa francuskom kompanijom Vansi: Zatraženo je od Grada Niša da vlasništvo nad niškim aerodromom prebaci na državu, a iz MGSI javnost je saznala da je država “ispregovarala” koncesioni ugovor na takav način da ograničava sve aerodrome u radijusu od 230 kilometara od Beograda na milion putnika godišnje, sve dok Aerodrom “Nikola Tesla” ne dostigne 12 miliona: milion – brojka koju bi dotadašnjim tempom rasta niški aerodrom izvesno dostigao brže nego što je bilo predviđano.

Gradske vlasti u Nišu mesecima nakon ovog naloga države nisu zakazivale gradsku skupštinu u kojoj bi bilo glasano o ovom predlogu, a dve nedelje pre nego što je niška Skupština odlučila da pokloni državi Aerodrom “Konstantin Veliki” (22. juna), Gradsko veće Niša predložilo je Gradskoj skupštini da smeni direktora Đurđanovića.

Ova smena nikada nije stigla na dnevni red Skupštine Niša, iako je mogla odmah, na istu onu sednicu na kojoj su odbornici poklonili aerodrom. Đurđanović je ostavku podneo 9. avgusta. U intervjuu koji je rađen mejlom, prvo pitanje za sada već bivšeg direktora Aerodroma “Konstantin Veliki” bilo je: zašto je smenjen, odnosno zašto je podneo ostavku ne čekajući odluku Skupštine grada?

VLADICA ĐURĐANOVIĆ: Iracionalna je odluka da se menja najuspešniji poslovni model u vazduhoplovnoj industriji u našem regionu, model koji je u nekim segmentima i ispred svetskih trendova, i da se organizacijom poslovanja vraća 10 ili 15 godina unazad. Nije toliko bitan postupak preuzimanja aerodroma, koliko namera i razlog.

Od nas je traženo da promenimo poslovni model, prvo od Regionalne razvojne agencije Jug, tačnije Bojana Avramovića koji je i spakovao celu priču, zatim i od mene. Vazduhoplovna industrija i ceo »

“Ceo cirkus je nastao zbog neodgovornih izjava ministarke Mihajlović, koja je iz samo njoj znanih razloga bukvalno rasipala milione evra nekakve imaginarne pomoći, na opšte zaprepašćenje svih nas. Vrhunac ovakvog ponašanja bila je prošlogodišnja donacija rendgena za kargo pošiljke, koji je predstavljen javnosti u prisustvu gomile zvaničnika. Objavljena vrednost donacije je 400.000 evra, koliko i koštaju ta dva nova uređaja, ali kao i obično, dobili smo uređaje koje Direktorat civilnog vazduhoplovstva nije hteo da sertifikuje za upotrebu, jer su u potpunosti amortizovani, i zapisnički ih stavio van upotrebe. Realno, vrednost doniranih uređaja je manja nego autfit Zorane Mihajlović toga dana”

taj biznis su se u poslednjih 15 godina drastično promenili, ali u našem ministarstvu sede ljudi koji žive u veselim ‘80-im i rado se sećaju JAT-a. Kada *know-how* dolazi od stranaca, u ovom slučaju od Francuza, onda je to više nego prihvatljivo, ali kada se to desi u Srbiji i još u Nišu – e, to se onda ne prašta. Kako inače objasniti da se, na primer, parkinzi na beogradskom aerodromu predaju aerodromu na upravljanje, jer je to taj savremeni model upravljanja aerodromom koji Vansi uvodi, a u Nišu se ti isti parkinzi uzimaju aerodromu i vraćaju gradu – eto to su prve najavljene epohalne mere koje novi vlasnik preduzima.

Da bi stvar bila jasnija, apsolutno je nebitno koja politička opcija je na vlasti u Beogradu, u sektoru vazduhoplovstva se vrte jedni te isti ljudi koji su 30 godina razvijali vazdušni saobraćaj na dva međunarodna aerodroma u Srbiji. Rezultat u Beogradu znamo, a maksimalni rezultat koji su postigli u Nišu je 35.500 putnika 2006. godine. Aerodrom u Nišu je sve vreme bio u vlasništvu lokalne samouprave, ali su realno “stručnjaci” iz državnih vazduhoplovnih struktura vodili sve, baš kao što će se nadalje i dešavati.

Ovo što se dešavalo oko Aerodroma “Konstantin Veliki” u Nišu u poslednjih šest meseci je posledica trogodišnjeg sukoba gde ste na jednoj strani imali mali, već prežaljeni Aerodrom Niš sa lokalnim institucijama i lokalnom politikom, a na drugoj svu silu državne administracije i politike ogledanu u Ministarstvu saobraćaja i ministarki Mihajlović, da bi kasnije bila uvučena i Vlada, pa i stranka. Zašto je sve urađeno na ovaj način, pitanje je za Ministarstvo. Zašto baš posle potpisivanja ugovora sa Vansijem? Zašto se uopšte otvarala ova tema kada je jasno bilo da će problem s Kosmetom kulminirati? Naravno, nikakve direktne veze nema između Aerodroma Niš i problema sa Kosmetom. Reč je o tajmingu, u takvoj situaciji se sporedne krizne situacije kao što je Aerodrom rešavaju po “hitnom postupku”. Ministarstvo je imalo prostor da pokrene radikalne mere i igra na politiku svršenog čina, jer je taj problem za državu potpuno nebitan u odnosu na problem sa kojim treba da se suoči. Sve su to pitanja na koja ni ja nemam odgovore, osim da je ovaj tajming iskorišćen za ono što Ministarstvo nije uspevalo da uradi nekoliko godina unazad.

“VREME”: Na šta tačno mislite?

Sve je počelo 2014. kada je Aerodrom Niš ostao bez redovnog vazdušnog saobraćaja posle katastrofalnih projekata subvencionisanja, tačnije plaćanja aviokompanijama da lete iz Niša. Javno preduzeće je nagomilalo milion evra dugova, četiri plate nisu isplaćene zaposlenima, a mesečni gubici su dostizali 100.000 evra.

JP Aerodrom Niš se bavio gradskim prevozom – bukvalno je posedovao autobuse – trgovinom, ugostiteljstvom, špedicijom i u svim sektorima je proizvodio gubitke. Tada država nije imala rešenje za problem u Nišu, Er Srbija nije bila zainteresovana da i pored subvencija države uspostavi saobraćaj i sa drugog međunarodnog aerodroma, niko se nije ni zabrinuo zbog toga, jer tako i treba da bude. Taj odnos Ministarstva saobraćaja išao je dotle da se Aerodrom Niš ne pominje ni u jednom bilateralnom sporazumu između države Srbije i trećih zemalja (Rusija, Turska...). Jednostavno, za Ministarstvo on nije postojao i bio je balast, jer nisu znali šta da rade s njim. Svake godine je na različite načine Grad Niš dotirao poslovanje, jer nijedna vlast nije imala hrabrosti da prizna poraz i zatvori preduzeće: ako smo realni, aerodrom čiji je istorijski rekord 35.000 putnika i ne treba da postoji.

Tadašnji gradonačelnik dr Zoran Perišić i direktor Regionalne razvojne agencije Jug Bojan Avramović pokrenuli su projekat restrukturiranja preduzeća i pokretanja vazdušnog saobraćaja. Na moju sreću ili nesreću, tadašnje rukovodstvo Aerodroma Niš je na svaki način bojkotovalo mere koje su usvojene, za šta su imali i podršku Ministarstva. Njihovom smenom, a mojim imenovanjem krajem 2014. godine, krenulo se u realizaciju planova i programa koji su bili finansijski podržani i oročeni na tri godine. Rezultati trogodišnjeg projekta su očigledni i nije moje da ih komentarišem.

Nekoliko dana pre održavanja takozvane “aerodromske” sednice Skupštine Grada Niša, Gradsko veće je predložilo moju smenu, koja je u svim medijima objavljena kao definitivna, i to je bio još jedan vid pritiska. Inače, zašto se nije moja smena našla na toj ili sledećoj sednici? Predlog o mojoj smeni donesen je na sednici Gradskog veća 8. juna, a ja sam ostavku dao 9. avgusta. U međuvremenu su održane dve ili tri sednice Skupštine Niša i taj predlog se nije našao na dnevnom redu. Ja sam do prihvatanja ostavke i imenovanja vršioca dužnosti direktora bio direktor u punom mandatu, iako je vest bila da sam smenjen. Formalni razlog pokre-

tanja smene je toliko banalan da neću ni da ga pominjem. Kada mi je postalo jasno da rukovodstvo Grada nema hrabrosti da me smeni na Skupštini, iako je dalo takav predlog, kada je nekoliko dana pre moje ostavke smenjen Bojan Avramović sa stranačke funkcije i kada je ostalo da ja, kao direktor preduzeća, tehnički sprovedem proceduru prenosa osnivačkog udela na državu u APR-u, odlučio sam da prekinem agoniju, jer ja to svejedno nikad ne bih potpisao, a bojkotovati potpisivanje je neozbiljno.

Ono što sada sledi jeste demontiranje sistema koji je napravljen na aerodromu, tako da je već najavljeno "vraćanje" aerodromskog parkinga i drumskog carinskog terminala na upravljanje Gradu Nišu. Na taj način će aerodrom biti uskraćen za prihode koji su ostvarivani u tim delatnostima, i to je ono što su ministarka Zorana Mihajlović i njen "ekspert" za vazdušni saobraćaj, pomoćnik ministarke Zoran Ilić, zagovarali poslednje tri godine, pokušavajući da dokažu neodrživost niškog modela sa taksama od tri evra. Ali, o njima ću kasnije.

Uglavnom, odmah po uskraćivanju prihoda od pratećih usluga, aerodrom će morati da se subvencioniše, a subvencije su same po sebi problematične, jer su direktna državna pomoć i spadaju pod udar zakona. Bukvalno seku zdravu nogu da bi dokazali da je neko invalid, i u tome ja neću da učestvujem. Ukoliko ne bude državnih subvencija, što je vrlo moguće, jedina alternativa biće povećanje aerodromskih taksi što je takođe bio jedan od zahteva Ministarstva u prošlosti. To će direktno negativno uticati na obim saobraćaja i razvoj mreže u Nišu. I na kraju, hoće li oni koji su na sve načine pokušavali da zaustave razvoj aerodroma u Nišu, taj aerodrom razviti? Hoće, baš kao što su to radili prethodnih 30 godina u Nišu, ili prethodne četiri godine na Moravi ili Ponikvama. Tu je u pravu predsednik Vučić, nemaju *bussines case* u Ministarstvu, nisu ga imali ni za Niš, niti ga imaju za bilo šta drugo.

Analizirajući finansijske izveštaje Aerodroma u proteklih nekoliko godina, vidi se da je Aerodrom u Nišu imao prevashodno pomoć Aerodroma Beograd i Grada Niša, a veoma malo države, a sada ga je država preuzela. Zbog čega je država preuzela niški aerodrom?

Da raščistimo sa tom "pomoći" države i državnih firmi. Aerodrom "Nikola Tesla" je nesebično pomagao, ali u prenosu znanja i obukama zaposlenih, i to je za nas bilo neprocenjivo vredno. Oprema koju smo dobijali na uslugu uglavnom je u potpunosti knjigovodstveno amortizovana, stara i po 30 i 40 godina, i niko nikad od toga nije pravio preveliku dramu jer je "Nikola Tesla" akcionarsko društvo i normalno je da ne poklanja novu opremu ili opremu koja je u upotrebi, a i zašto bi. Ceo cirkus je nastao zbog neodgovornih izjava ministarke Mihajlović, koja je iz samo njoj znanih razloga bukvalno rasipala milione evra nekakve imaginarne pomoći, na opšte zaprepašćenje svih nas. Vrhunac ovakvog ponašanja bila je prošlogodišnja donacija rendgena za kargo pošiljke, koji je predstavljen javnosti u prisustvu gomile zvaničnika. Objavljena vrednost donacije je 400.000 evra, koliko i koštaju ta dva nova uređaja, ali kao i obično, dobili smo uređaje koje Direktorat civilnog vazduhoplovstva nije hteo da sertifikuje za upotrebu, jer su u potpunosti amortizovani, i zapisnički ih je stavio van upotrebe. Realno, vrednost doniranih uređaja je manja nego autfit Zorane Mihajlović toga dana.

Jedina finansijska podrška dolazila je iz budžeta Grada Niša, i to čak ne možemo da tretiramo kao pomoć jer se radi o unapred planiranoj finansijskoj podršci restrukturiranju i konsolidaciji preduzeća u skladu sa usvojenim studijama i planovima. Dakle, ništa se u Nišu nije desilo slučajno i stihijski, projekat Aerodrom "Konstantin Veliki" je planiran, osmišljen i sproveden u delo, što je i rezultiralo ekstremnim rastom u svim segmentima poslovanja, tolikim da smo imali neverovatne organizacione probleme. Zamislite da vam u Beogradu skoči broj putnika sa 5 miliona na 15 miliona u jednoj godini – e to se nama desilo tri puta vezano, sa istom infrastrukturom, opremom i brojem zaposlenih. Evo, Er Srbija je promenila tarife i Aerodrom Beograd naplaćuje samo deo takozvanih loukost usluga, pa su već vidljivi problemi i gužve. U Nišu od samog početka radimo po mnogo težim kriterijumima Rajanera i Vizera, i upravo ti rezultati su i izazvali reakciju Ministarstva, a to krenulo još od 2016. godine. Niš je bio ogledalo njihovog neuspeha u Kraljevu i Užicu. Pa, oni su četiri ili pet puta najavljivali otvaranje "Morave" u poslednje četiri godine, da bi se na kraju ispostavilo da u Ministarstvu nemaju ideju, niti znaju šta da rade sa tim aerodromima.

Kako biste opisali saradnju Aerodroma "Konstantin Veliki" sa Gradom i Ministarstvom pre i posle potpisivanja koncesionog ugovora Vansija i Aerodroma Beograd? Meni deluje da je prva polovina 2018. prošla u konstantnom ometanju rada niškog aerodroma od strane Ministarstva, uz stalno spinovanje i plasiranje lažnih informacija.

Već sam nekoliko puta pomenuo da ovo što se desilo u poslednjih šest meseci jeste u stvari kontinuitet ponašanja Zorane Mihajlović i pomoćnika Zorana Ilića, ovoga puta pred očima javnosti. Čak mislim da je potpisivanje ugovora sa Vansijem zloupotrebljeno i iskorišćeno kao povod za podizanje problema na državni nivo, uključivanje i stranke i Vlade pa i predsednika države. Nikakav problem mi nismo imali ni sa DCV, SMATSA, Aerodromom "Nikola Tesla", sve te institucije su pomagale u delokrugu za koje su nadležni. Prvi problemi na relaciji Ministarstvo – Aerodrom "Konstantin Veliki" nastali su nakon naše reakcije posle »

“Mnogi odlaganja sednice Skupštine Grada vezuju za proteste, ali verujte mi, nije to bilo odlučujuće. Za vlast su takvi protesti neprijatnost, ali sigurno ne odlučujući faktor. Vodila se i unutarstranačka rasprava, jer je sve tako iznenada urađeno i spinovano da je u određenom trenutku sve bilo potpuno nejasno. Ali, koliko god to bilo nepopularno reći, protesti nisu bili odlučujući faktor za odlaganje donošenja odluka – uticaj da, ali ne odlučujući”

prvih neodgovornih izjava Zorane Mihajlović, kada je ničim izazvana izjavila medijima u Nišu 2016. godine da je država, tačnije ona, pomogla Aerodrom u Nišu sa tri ili četiri miliona evra. To je nastavila da radi i dalje, i došla je do najnovijih neverovatnih devet miliona evra od prošle nedelje. I to je meni neshvatljivo, jer osim Grada Niša, niko ni jedan dinar nije uplatio.

Prvi pokušaj pritiska Ministarstva na poslovanje Aerodroma Niš je “Mišljenje” nekakve *ad hoc* komisije koju je formiralo Ministarstvo, iz januara 2017. godine, za koju niko nije znao ni da postoji niti šta radi. Tim mišljenjem je osporeno naše poslovanje u potpunosti i imalo je nalogodavni karakter, tačnije naređeno je da Regionalna razvojna agencija Jug izradi nove ekonomske studije i predloži nove, više cene aerodromskih usluga. Da podsetim, to su one iste ekonomske studije i elaborati iz 2014. i 2015. godine, kojim je projektovana cena aerodromskih usluga na tri evra po putniku. To isto su pokušali i februara 2018. godine, ali ovog puta su formirali komisiju i tražili da bude uključeno i rukovodstvo Aerodroma i Grada Niša (ali nikako Regionalna razvojna agencija Jug), kako bi se formirale nove cene aerodromskih usluga koje će ta komisija da odredi, a Aerodrom “Konstantin Veliki” da primeni.

Naravno, i ovaj zahtev kao i prethodni je glatko odbijen, jer jednostavno, apsolutno su protivzakoniti. Poseban problem su predstavljali stalni zahtevi za dostavu komercijalnih ugovora koje smo sklopili sa avio-kompanijama, ali i kargo agentima (špedicija u vazdušnom saobraćaju) za kargo saobraćaj, pa i za komercijalni prostor *free shop* u ovom slučaju. Ugovori sa avio-kompanijama nisu tajni, ali imaju klauzule o poverljivosti, i bez saglasnosti obe strane nije moguće objaviti ih – samo inspekcijski i istražni organi mogu da ih dobiju i to se odnosi i na aerodrom i na avio-kompaniju. Ministarstvo nigde u svetu, ili barem onom civilizovanom, nije ni inspekcija, ni istraga, ni sud, pa je i naše odbijanje tog zahteva prihvaćeno sa “oduševljenjem”. Da ne bih preterano dužio, mislim da je ovo dovoljno činjenica koje nedvosmisleno pokazuju kontinuitet ponašanja odgovornih u Ministarstvu, tako da nismo bili iznenađeni onim što je usledilo. Jednostavno, niko u Nišu nije želeo da uđe u rizik sporova sa avio-kompanijama zbog povećanja cena aerodromskih usluga, niti da ispunjava želje i za to faktički još i da odgovara.

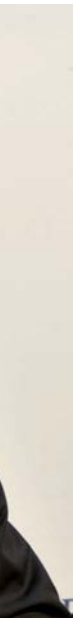
Da li to znači, ako budu povećane cene aerodromskih usluga, da će sada država kao vlasnik da odgovara, to jest da plaća penale avio-kompanijama?

Naravno da nikom nije padalo na pamet da menja nešto što je najzad profunkcionisalo. Reagovali smo na najmanji rizik. Ne znam da li možete da shvatite važnost tog aerodroma za Niš, to nisu pista i zgrada, to je za nas nešto mnogo više, 30 godina je bio frustracija i za građane i za političare. Naravno da će biti sporova, pa i sudskih, ako Aerodrom jednostrano podigne cene usluga. Nisam siguran da će avio-kompanije dozvoliti izmenu ugovornih uslova na svoju štetu i svaka intervencija po tom pitanju može izazvati posledice, pa na kraju i penale. Pa država je izgubila spor oko privatizacije Srbijaturista u Nišu, jer je raskinula privatizaciju i isplatila sedam miliona evra štete Srbi Iliću. On je tu firmu kupio za nešto više od milion evra. Koga je briga i je li neko odgovarao?

Da li ste trpeli pritiske u obavljanju posla direktora Aerodroma od početka 2018. do ostavke – od koga, ako jeste?

Nije bilo direktnih pritisaka iz Ministarstva, jer sam prekinuo sve kontakte sa Ministarstvom. Po donošenju Zaključka Vlade, tačnije preporuke o ustupanju aerodroma državi bez naknade, svu komunikaciju sam preusmerio na Grad Niš jer pitanje vlasništva nije pitanje za menadžment aerodroma, nego za osnivača. Bilo je indirektnih pritisaka na samo preduzeće: problem radnika na određeno i saglasnosti države za produžavanje tih ugovora i ugovora za stalno koji nikad nisu odobreni, pokazuju samo koliko su pojedini ljudi nemoćni i iracionalni kad su spali na to da se svete radnicima koji nisu ni za šta krivi, i na taj način pokušavaju da dokažu da je rukovodstvo aerodroma “nesposobno”. I dan-danas dobar deo zaposlenih strepi za svoju egzistenciju.

Jedini direktan pritisak je došao iz Grada, kada je budžetska inspekcija Grada Niša utvrdila da je od 2015. protivzakonito isplaćivana visoka zarada zaposlenima, i to je osnov po kome je Gradsko veće pokrenulo postupak moje smene. Možete da zamislite kako je to smešno izgledalo, da je neto prosečna zarada od 28.000 dinara, bez naknada, višestruko protiv-

“Najlakše bi mi bilo da kažem da nisam bio član SNS-a, jer zbog neke volšebne administrativne greške moja pristupnica nije proknjižena i mene nema u bazi članstva. Drugu pristupnicu nisam nikad potpisao i to znaju u stranci. I sa takvim statusom, bio sam član Opštinskog odbora Pantelej i Gradskog odbora Niš i predsednik saveta za saobraćaj. Danas, kada zavrću ruku stranačkim funkcionerima da napišu jedan tvit ili objavu podrške predsedniku stranke, i kada od stotina i hiljada direktora u javnom sektoru na prste možete da izbrojite one koji razumeju situaciju u kojoj se kao društvo nalazimo, uveren sam da bi velika većina njih, da je na mom mestu, negirala članstvo u SNS-u”

zakonito uvećana? Odgovor na pitanje – kolika treba da bude ta zakonska zarada – niko nije znao da nam dâ.

Problem Ministarstva je to što nisu mogli da prihvate da postoji kapacitet u Nišu da se ovako nešto uradi, osporavali su paušalno sve – i naše procene rasta broja putnika, i naše finansijske projekcije, i očekivali su da će se Aerodrom raspasti onog trenutka kad prestane program pomoći Grada Niša. Žestoko su se upinjali da to dokažu, i u tom dokazivanju su išli do banalnosti, ali, na njihovu žalost, nismo ih mi demantovali, demantovao ih je život, rezultat – bez ikakve pomoći, Aerodrom Niš je u 2018. godini nastavio da radi, da izmiruje sve obaveze, bez kredita ili bilo kakvih drugih prihoda koji nisu poslovni.

Kako objašnjavate da Aerodrom ipak nije “pao” odmah, već je sednica Skupštine Grada odlagana nekoliko meseci, da bi bila održana dan pred istek tri meseca od poslednjeg zasedanja, 22. juna (nakon čega bi bilo moguće raspuštanje Skupštine Grada)?

Mnogi to vezuju za proteste kojih je bilo u to vreme, ali verujte mi, nije to bilo odlučujuće. Za vlast su takvi protesti neprijatnost, ali sigurno ne odlučujući faktor. Vodila se i unutarstranačka rasprava, jer je sve tako iznenada urađeno i spinovano da je u određenom trenutku sve bilo potpuno nejasno. O tome ne mogu da govorim, jer nisam bio na takvoj stranačkoj poziciji da bih u tome učestvovao, pa bi bilo nekorektno sa moje strane da prenosim glasine. Ali, koliko god to bilo nepopularno reći, protesti nisu bili odlučujući faktor za odlaganje donošenja odluka – uticaj da, ali ne odlučujući.

Da li je rukovodstvo Aerodroma (zajedno sa vama lično) bilo umešano na neki način u organizovanju ili na bilo kakav način povezano sa ovim protestima, s obzirom da su vam se ciljevi poklapali – da Aerodrom ostane u vlasništvu Grada Niša?

Pa to je teza iza koje stoji centrala SNS-a u Beogradu. S tim što je za “povezanost sa protestima” direktno optužen Bojan Avramović, direktor Regionalne razvojne agencije Jug i doskora stranački funkcioner u Nišu – poverenik opštinskog odbora Pantelej – koji je, kako sam već pomenuo, smenjen sa te funkcije nekoliko dana pre moje ostavke. Bez obzira na lični stav Bojana Avramovića i moj, a koji se nije slagao sa stavom Ministarstva, a kasnije i celog državnog i stranačkog vrha, mi nismo imali mehanizme kojim bismo pokrenuli proteste, sve i da smo hteli. Ja se, evo, prvi put oglašavam, a Bojan se nijednom nije oglasio, čak ni kada su ga smenili.

Od nas čak nije ni traženo u stranci da javno podržimo odluku stranačkog vrha, i ne mogu da kažem da se naši lični stavovi nisu poštovali i da je po tom pitanju bilo ko vršio pritisak na nas. S druge strane, ni mi nismo dolivali ulje na vatru, niti smo želeli da učestvujemo u budalaštini koja je potpuno nepotrebno napravljena. Da stvar bude gora, prvi zahtev za smenu Bojana Avramovića upućen je odbornicima Skupštine Grada Niša na sednici u martu ove godine, usred aerodromske krize, i to od strane jedne organizacije koja je članica Inicijative “Ne damo niški aerodrom”. Čak su se i pamfleti delili i pokrenuta je “široka društvena akcija” na portalu “Južne vesti”, koje su na dnevnom nivou objavljivale negativne tekstove o njemu. Mislim da je više nego očigledno da neke saradnje nije moglo da bude bez obzira na ciljeve. Kad pročitam ovo što sam napisao, izgleda kao vrlo šizofrena situacija, ali to su činjenice, sve ostalo je špekulacija.

Da li ste bili – i ako jeste, da li ste još uvek – član SNS-a?

Posle svega što mi se desilo, najlakše bi mi bilo da kažem da nisam bio član SNS-a, jer zbog neke volšebne administrativne greške moja pristupnica nije proknjižena i mene nema u bazi članstva. Drugu pristupnicu nisam nikad potpisao i to znaju u stranci. I sa takvim statusom, bio sam član Opštinskog odbora Pantelej i Gradskog odbora Niš i predsednik saveta za saobraćaj. Danas, kada zavrću ruku stranačkim funkcionerima da napišu jedan tvit ili objavu podrške predsedniku stranke, i kada od stotina i hiljada direktora u javnom sektoru na prste možete da izbrojite one koji razumeju situaciju u kojoj se kao društvo nalazimo, uveren sam da bi velika većina njih, da je na mom mestu, negirala članstvo u SNS-u.

Bez obzira na administraciju, ja jesam bio direktor i smatram se članom SNS-a. Rezultat na Aerodromu “Konstantin Veliki” je rezultat SNS-a, jer smo svi koji smo učestvovali tada bili stranački funkcioneri. Verovatno smo loši članovi, svojeglavi i neposlušni i ko zna sve kakvi, ali nemamo problem da kažemo svoj stav i da ga branimo kad je to potrebno i da snosimo posledice zbog toga. Za razliku od onih »

“Bukvalno seku zdravu nogu da bi dokazali da je neko invalid, i u tome ja neću da učestvujem. Ukoliko ne bude državnih subvencija, što je vrlo moguće, jedina alternativa biće povećanje aerodromskih taksi, što je takođe bio jedan od zahteva Ministarstva u prošlosti. To će direktno negativno uticati na obim saobraćaja i razvoj mreže u Nišu. I na kraju, hoće li oni, koji su na sve načine pokušavali da zaustave razvoj aerodroma u Nišu, taj aerodrom razviti”

koji su zdušno podržavali odluku Vlade o Aerodromu Niš, meni nije problem da kažem da je Vučić u pravu za Kosovo i da mu treba dati svu moguću podršku, ali i da je u krivu za niški aerodrom, i nek mu je bog u pomoći sa kakvim ljudima je u tako veliku bitku krenuo. Mislim da je i njemu to odavno jasno.

Mnogo je puta pominjan sukob dve struje SNS-a u Nišu: možete li da opišete uticaj vrha SNS-a na rad Aerodroma u poslednjih osam meseci – od Aleksandra Vučića, Zorane Mihajlović, Darka Glišića, pa do gradonačelnika Darka Bulatovića, i drugih, ako ih nisam pomenuo?

SNS u Nišu bije glas o tri ili četiri “struje”, ako mislite na frakcije, ali realno – to nije baš tako. Ja bih rekao da u Nišu nema nijedne frakcije jer to podrazumeva organizovanu grupu ljudi u okviru jedne organizacije, stranke u ovom slučaju, koja pokušava da ostvari neki svoj zajednički interes. Nažalost, ne postoji zajednički, čak ni frakcijski interes – postoje samo lični interesi i u toj situaciji ne možete ni frakciju da imate, jer se na dnevnom nivou, zavisno od trenutnog interesa, prave nove frakcije, i tako ukrug, više puta. S tim što interes ne mora da znači materiju ili trenutnu korist, to je evoluiralo na mnogo različitih nivoa. I to nije izmišljotina niškog SNS-a, manje-više tako je u svim strankama.

Aerodrom Niš nikad do sada nije bio predmet bilo kakvih stranačkih rasprava. Stranački gledano, mi smo bili u Opštinskom odboru Pantelej, jer je Bojan Avramović bio poverenik tog odbora, a ja član. Taj odbor nije imao frakcije, bio je potpuno jedinstven i jedini je u Srbiji poboljšao rezultat na prethodnim predsedničkim izborima u odnosu na parlamentarne izbore 2016. godine. Jednostavno, niko od nas se nije mešao u probleme stranke u gradu, niti je bilo ko od nas bio učesnik u bilo kakvim stranačkim prepucavanjima.

Takav opštinski odbor je u svakom slučaju bio velika podrška Aerodromu Niš, ali i drugim javnim preduzećima koja su bila u sistemu. Ne želim da procenjujem namere vrha stranke, ali rezultat njihovog delovanja je demontiranje dokazano najbolje stranačke infrastrukture u Nišu sa najboljim rezultatima. Kada sve ovo imate u vidu, onda vam je jasno da nikakvog sukoba u Nišu u vezi sa Aerodromom nikad nije bilo, naprotiv, do početka krize Aerodrom je bio perjanica niškog SNS-a. A kako i ne bi, kada se ovde mesecima utvrđuje ko je kome zapalio auto, ko je zaboravio pokojnike u hodniku i ko je od gradskih i opštinskih funkcionera uhapšen. U takvoj situaciji ono što smo mi radili u stranci i na aerodromu nijednog trenutka nije bilo sporno.

Imate li procenu koliku je štetu Aerodromu nanela ministarka Mihajlović svojim neutemeljenim izjavama o tome da Aerodrom nije bezbedan za putnike? Kakve su bile reakcije kompanija koje lete sa Aerodroma na ove izjave?

Sama izjava i način na koji je data i gomila ličnih uvreda koja je tom prilikom iznesena, govore ponajviše o ministarki Mihajlović, a ne o nama. Tada se jedini put Aerodrom Niš oglasio i demantovao jer je gospođa prevršila svaku meru. Da bi čitaocima bilo jasno, vazduhoplovna vlast u ovoj državi je Direktorat civilnog vazduhoplovstva (DCV), nezavisno regulatorno telo koje je umreženo u evropsku i svetsku organizaciju. Ministarstvo po zakonu nema nadležnosti kontrole subjekata u vazdušnom saobraćaju. Ali pored DCV, svaka avio-kompanija ima svoje redovne i vanredne kontrole bezbednosti aerodroma na kojima lete. Iz iskustva vam govorim da su najteže kontrole Svis, jer je to zajednička služba Lufthansa grupe, ali i ogromna referenca za Aerodrom Niš.

U takvoj situaciji, kada avio-kompanije odlično znaju situaciju na aerodromu, i kada je kod svih Aerodrom Niš u grupi *top performance airports*, i to u nemogućim uslovima u kojima radimo, onda ovakva izjava Zorane Mihajlović može da izazove čuđenje i podsmeh kod avio-kompanija, a ne štetu. U svakom slučaju, nije nam bilo potrebno tako nešto, a ponajmanje da DCV demantuje ministarku, ali to je samo jedan od gomile gafova koji su se u to vreme dešavali.

Kakva je budućnost Aerodroma, sada, nakon preuzimanja države, a kakva bi bila da je Aerodrom nastavio da se razvija kao do sada?

Lično bih voleo da nisam u pravu i da sam pogrešio u proceni namera Ministarstva, ali se bojim da sve ovo nije urađeno da bi država uložila neke velike novce u Aerodrom, jer za to nam sve ovo nije ni bilo potrebno. Kakva god bila sudbina Aerodroma Niš, sada je to odgovornost države. Da nije do svega ovoga došlo, verovatno bi Turkiš erlajns već poleteo iz Niša za Istanbul, sa Eurovingsom se unazad dve godine pregovaralo, dok bi Rajan i Viz pokrenuli još po koju liniju. Rast bi išao upravo po planu na oko 450.000 putnika ove godine. Sada država treba da pokaže da je bolja od nas, lestvica je visoko podignuta. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Nagrada za Raiffeisen banku

Magazin „Global Finance“ dodelio Raiffeisen banci priznanje **Najbolja digitalna banka u Srbiji**

Renomirani svetski magazin „Global Finance“ proglasio je Raiffeisen banku Najboljom digitalnom bankom u Srbiji. U ovom tradicionalnom godišnjem izboru za najbolje digitalne banke u organizaciji poznatog finansijskog magazina, pored srpske banke, ova prestižna priznanja osvojile su i Raiffeisen banke u Slovačkoj i Bosni i Hercegovini.

„Digitalizacija predstavlja budućnost poslovanja, a naša banka je pravovremeno prepoznala potrebu za promenom tradicionalnog načina bankarskog poslovanja i uvela brojne tehnološke inovacije u svakodnevni rad sa klijentima“, rekao je tim povodom Petar Jovanović, zamenik predsednika Izvršnog odbora Raiffeisen banke. „Drago nam je što su naše napore na polju digitalne transformacije prepoznali vodeći stručnjaci u ovoj oblasti“, istakao je on.

Stručni žiri, koji su činili vodeći eksperti iz kompanije Infosys, globalnog lidera u oblasti konsaltinga i tehnologija, kao i urednici u magazinu „Global Finance“, prilikom odlučivanja je kao osnovne kriterijume uzeo u obzir: kvalitet strategije za privlačenje i pružanje usluge digitalnim korisnicima, uspešnost u pogledu obučavanja klijenata da koriste digitalnu ponudu, rast broja klijenata koji koriste digitalne servise, kvalitet ponude proizvoda i usluga, benefite stečene kroz digitalne inicijative, kao i dizajn i funkcionalnost veb-sajta / mobilnih aplikacija.

Inače, ovo je prva nagrada za oblast digitalnog bankarstva koju Raiffeisen banci dodeljuje poznati svetski magazin, a već treća koju je od početka godine dobila za najbolju banku u Srbiji (od strane magazina „Euromoney“ i „EMEA Finance“).

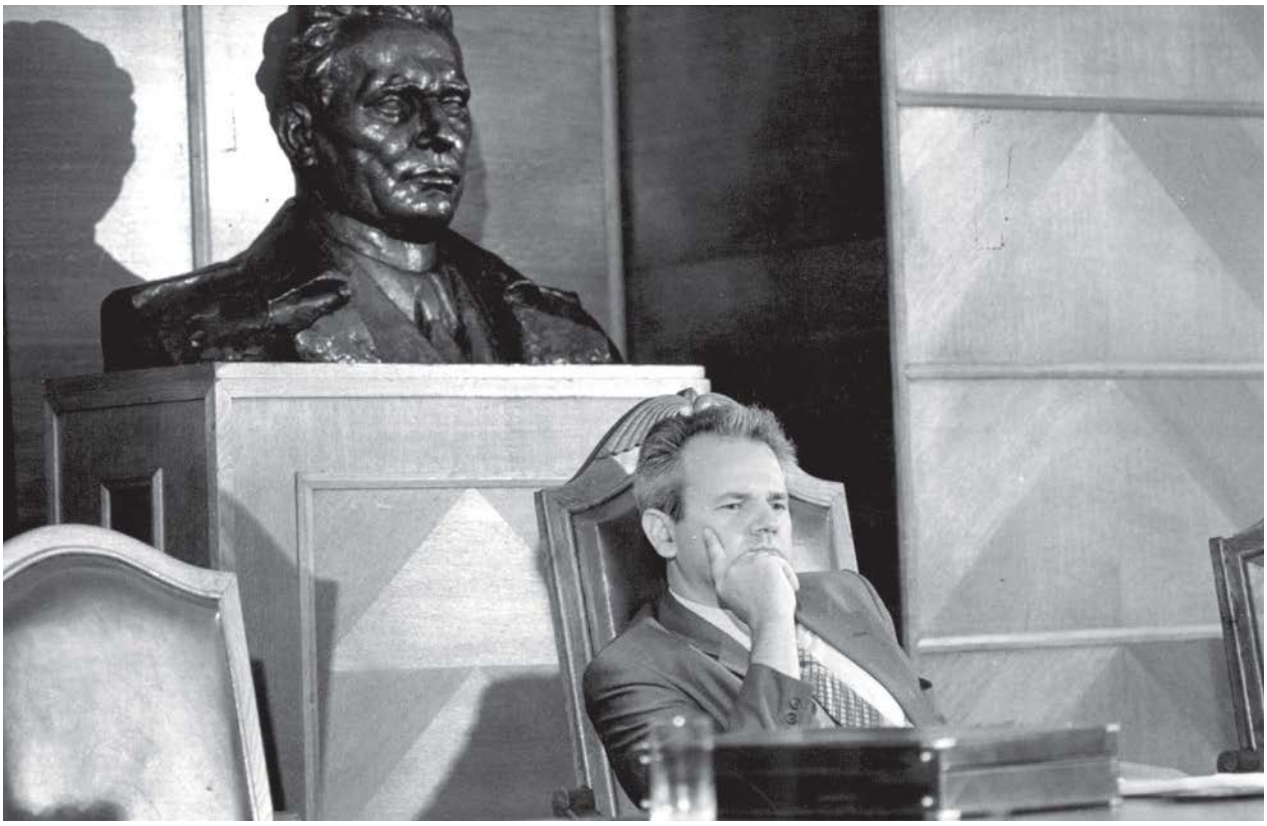

Foto: Draško Gagović

Vučićeva Osma sednica

Istorija Srbije (i Jugoslavije) bogata je ulizicama, udvoricama, laskavcima i karijeristima – kao što se zna. Zna se takođe da su takvi bili prvi koji će zabiti nož u leđa predmetima svog dotadašnjeg obožavanja. Pošto nas istorija ne uči ničemu, da vidimo gde smo sada kad je o tome reč

Da ne idemo predaleko u istoriju; vratimo se samo u 1987, septembar mesec. Slobodan Milošević priprema čuvenu Osmu sednicu Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije (to je tada bila njihova Otadžbinska uprava). Kao iskusni aparatski pacov, Milošević ishod te sednice nije hteo da prepusti stihiji (demokratskom odlučivanju, u prevodu), pa je stvar "pripremio", kako su govorili drugovi komunisti. Tema Kosova bila se nametnula – svima preko volje, ali se nije imalo kud. Milošević je rešio da uzjaše kosovskog paripa koji će ga kasnije nemilosrdno zbaciti, ali to je druga priča. Njegove brige bile su – kao i obično – tehničke prirode: organizovao je preko svojih obećanjima već angažovanih pristalica i saradničkih veza kampanju "masovne podrške". Pošto tada nije bilo Tvitera i toga, kampanja se iskazala u stotinama "telegrama podrške" koji su počeli da pljušte u taj CK SK Srbije odmah, 24. septembra 1987, i pljuštali su i narednih dana. Kampanju "masovne podrške naroda" nastavio je talas pisama redakcijama novina (to se zvalo "odjeci i reagovanja" u "Politici" i dodaci Dnevnikovih dodataka na Televiziji Beograd, današnjem RTS "javnom servisu"). Bilo je tu svačega, čovek da ne poveruje, ali je bilo: svako ko je za sebe mislio da je Neko potrudio se da svoju poziciju Nekoga učvrsti javnim izjašnjavanjem odanosti Slobodanu Miloševiću. Bilo je tu i poezije ("govornik sa suncem u kosi") i folklora do mile volje ("Druže Slobo, nek si komunista, volimo te ko Isusa Hrista" itd.). To je pljuštalo i padalo s nebesa mesecima, iznenađujuće uporno i brojno, tako da je Milošević u jednom trenutku skromno-licemerno zamolio da malo prestanu ili barem ohlade. Dok je ta gungula od podguznih muva zujala, Milošević i njegov aparat napravili su kadrovski pogrom poštovanja dostojan i doveli svoje ljude na svako važnije mesto u državi, privredi, kulturi i medijima. Koliko je tu igralo ulogu isticanje u laskanju i udvorištvu, nije izmereno, ali mora biti da nije bez značaja. Neki zli ljudi kazaće da je igralo presudnu ulogu, ali – ponavljamo – nije izmereno i upoređeno.

OBOŽAVANJE – MENTALNO I FIZIČKO

Lojalnost Miloševiću i njegovim političkim ciljevima – kakvim-takvim – postala je merilo svega. Tako se, uz vrisku i talambase, stiglo do "Oluje" i Kumanova i konačno do Petog oktobra. Zanimljivo je da takvo ponašanje, kad se jednom upali "na gurku", postaje samoodrživ proces: ne treba ih više gurkati i podsećati – sve rade sami od sebe. Čim su osetljivim njuhom grabljivaca osetili da je Miloševiću prošao rok trajanja, svi – dobro, ve-

UOČI RAZLIKU: Slobodan Milošević na Osmoj sednici i Aleksandar Vučić sa Darkom Glišićem pred slavskim kolačem Foto: Rade Prelić/ Tanjug

lika većina – okrenuli su mu leđa i pustili ga niz vodu.

Ta tužna i stida dostojna epizoda trebalo je da ljude nečemu nauči, ali – očigledno – nije. Pre svega je Aleksandar Vučić morao da o tome razmisli, jer je – u krajnjoj liniji – o njemu reč. Ima tu jedna razlika: Milošević je svoju nesigurnost ili jako dobro skrivao, ili nije bio svestan koliko je zabrazdio, pa je ostajao hladan ko špricer, čemu su se pristalice divile. Miloševiću je bilo dovoljno da izvaćari koga treba i nije se bavio sitnicama. Neka opozicije, neka to malo slobodnih medija, lepše izgleda, a nije opasno.

Aleksandar Vučić pak mnogo je osetljiviji: njemu smeta sve što mu se ne divi i ne podržava ga otvoreno. U Narodnoj skupštini imali smo Zorana Babića koji ga "obožava mentalno i fizički" i redovne potresne ispade Marka Atlagića, da ne idemo dalje. Nije mu padalo na pamet da ih ućutka, a mogao je jednom rečju. U medijima je još gore: nanjušivši gde je tanak, udvorički mediji stalno izmišljaju pretnje, atentate i državne udare. Na jadnog hrabrog Vučića diglo se kuso i repato i ala i vrana, ali on ne da se ne da, nego svako malo tvrdi da se ne boji nikoga, da je spreman život da položi za Srbiju, a ako ga narod neće – ne mora, ionako su sve neradnici i lajavci. Neko ko je hrabar, ne hvališe se time, nego ćuti do trenutka kada se to pokazuje. Vučić je očigledno nesiguran, jer je zabrazdio tamo odakle ne ume da se vrati. Odatle i potreba za ponavljanom podrškom sa svih strana. Folklora nešto nema, ako ne računamo onu izblajhanu gospođu Mariju Maksimu sa Jutjuba.

SUJETA SUJETSTVA

Ta nervoza raste, kao što se videlo iz iskrenog iskaza onog Darka Glišića (član Politbiroa te njihove Centralne otadžbinske uprave): g. Glišić gorko je zamerio na nedostatku oduševljene podrške Vučiću. Još zabrinutiji su kosovski predsednici opština sa Srpske liste koji otvoreno prete da će zaređati po kućama onih koji imaju neke primedbe na njih i na Vučića, što su predsedniku i napisali u otvorenom pismu bezgranične ljubavi i podrške.

Godinama se ljudi pitaju zašto se Vučić toliko sekira i brine kad već ima onoliku biračku podršku koju stalno pominje. Biće da tu – osim njegove nezasite sujete i nesigurnosti – ima još nešto. Njegov kosovski parip kojega je zajahao ne ističe se naročito: deluje kao sipljiva kljusina. Aleksandar Vučić se prevario pa obećava svako malo nešto drugo, a često nam nudi i ono ništa da ga dobro čuvamo. "Unutrašnji dijalog" i "razgraničenje" su dva primera tog ničeg. Ne znajući šta bi, on igra pipirevku na santi leda koja se topi. Dopustio je sebi da ispusti ispod kontrole Crkvu, što nije mali propust: pre njega se nijednom vlastodršcu to nije omaklo. To što DSS, Dveri i Vuk Jeremić pričaju, nije bitno; Crkva jeste. Njegovi su napali čak i oca Savu Janjića iz Dečana; to je ozbiljna greška. Da su napali patrijarha, bilo bi manje značajno.

Naravno da u takvoj neprijatnoj situaciji Vučić pokušava da nagrebe što veću javnu podršku. Običnoj biračkoj masi ionako je dosadio, pa ili glasaju za njega ne misleći – ili ne glasaju uopšte, jer im se na glavu popeo svojim lažima i prenemaganjima. Stari birači mu ostaju, nove dobiti neće, i zašto se sada rita i vrišti?

Valjda zato što je takav, kukala mu majka: mora da se kurči i da o svemu ima svoje mišljenje i pravosnažnu presudu. Zato mu je valjda i stalo da ga hvale, vole, podržavaju i cmizdre oko njega. Sujeta sujetstva, rekao bi Crnjanski. A Vučićevići i ostali iz tog žabljeg hora krekeću uglas, znajući šta on voli. A i isplati se.

Ostaje nam da vidimo čega će se još setiti pre novembra, ali on se uvek nečega seti, bez brige. Spavajte mirno. ¶

MILOŠ VASIĆ

Homogenizacija i diferencijacija na naprednjački način

"Aleksandar Vučić vodi Vladu, Skupštinu i sve ostalo. Ništa što kažu premijerka Ana Brnabić ili neko drugi ne vredi dok to Vučić ne aminuje. Zato oni i moraju pisati pisma podrške i na svaki drugi način mu iskazivati poslušnost u svemu. Mislim da bi oni bespogovorno podržali Vučića šta god da odluči. Čak i da sutra kaže, iako to nikada nije rekao, priznajem nezavisnost Kosova"

Mada niko ne zna kako predsjednik Srbije Aleksandar Vučić vidi rješenje kosovskog problema, to ne umanjuje podršku koja mu svakog dana masovno stiže iz naprednjačkih i redova njihovih trabanata. Više nije dovoljno aplaudiranje ili važno klimanje glavom, već se odobravanje i obožavanje mora staviti crno na bijelo i lično potpisati.

"Za mene ova pisma podrške Aleksandru Vučiću predstavljaju potpuno prepoznatljivu situaciju iz vremena Slobodana Miloševića", kaže za "Vreme" dugogodišnja novinarka i javna radnica Gordana Suša. "Tada je, kao i danas, na sceni bio sistem pisanja pisama podrške po partijskoj direktivi. To se onda objavljivalo u 'Politikinoj' rubrici 'Odjeci i reagovanja' i čitalo na televiziji. Sve zajedno, predstavljalo je deo 'Antibirokratske revolucije', odnosno procesa Miloševićevog dolaska na vlast i njenog učvršćivanja. Takvi postupci uvek vode ka istom cilju i završavaju istim posledicama. Kakvim – znamo iz 'naše novije istorije', kako to sam Vučić voli da kaže."

"VREME": Što Vučić dobiva ovom kampanjom? On je na vlasti već šest godina... U čemu je konkretna razlika između onih pisama podrške Miloševiću i ovih Vučiću?

GORDANA SUŠA: Kao komunista, Milošević je tako pridobijao nacionaliste; trebala mu je homogenizacija srpskog naroda. A kada je to postigao, na red je došla diferencijacija, to jest teza "ako nisi sa mnom, onda si protiv mene". Sve ovo Vučić radi od prvog dana. On se iz radikalskog odela presvukao u naprednjačko, ali je zadržao radikalsku retoriku. Takođe, jedini drži tapiju na takav način obraćanja, s tim da, s vremena na vreme, tu i tamo pušta Vulina, Jovanova i njima slične da pričaju nešto što on misli, ali mu to u tom trenutku ne odgovara da kaže. Moramo se setiti da je Vučić kada je došao na vlast govorio kako će pokrenuti pregovore o Kosovu, potpisao Briselski sporazum i tako dobio podršku dobrog dela proevropske Srbije. Sada nastoji da okupi i njih i radikalsko biračko telo koje je preuzeo od Vojislava Šešelja.

Postavlja se i pitanje zašto mu baš sada treba sva ta podrška, a ne recimo prije godinu ili dvije. Pregovori o Kosovu nisu počeli jučer...

Zato što se evropskim čelnicima jako žuri da zatvore priču oko kosovskog problema i od Vučića očekuju da ispuni svoju proevropsku agendu. On je s tim trebalo da izađe u aprilu, pa u maju, pa u julu, i sada smo čuli da će 9. septembra ponuditi – kako je rekao – smernice i pravce delovanja. A kada smo kod toga, mene veoma brine to što su reči "normalizacija" i "pravnoobavezujući sporazum" izašle iz upotrebe i što se govori o podeli i razgraničavanju. Ja sam podržala potpisivanje Briselskog sporazuma jer sam se uvek zalagala za normalizaciju odnosa. Ko razuman može biti protiv toga? To je bolje nego da Srbija ostane talac politike beskrajnog odugovlačenja pošto je, faktički, ionako izgubila Kosovo. Zato smatram i da je taj pravnoobavezujući sporazum prihvatljiv za sve. To će omogućiti normalan život građana a da zvanična politika uopšte ne mora da prizna nezavisnost Kosova.

Što u tom kontekstu znači unisona podrška koja Vučiću stiže od srpskih predsednika opština na Kosovu, ali i od premijerke, ministara, funkcionera Srpske napredne stranke?

Vučić ovim pismima vrši homogenizaciju svoje partije i, istovremeno, omalovažava svakog ko drugačije razmišlja. Takođe, poručuje građanima: pazite šta radite i šta pričate. A dokle je ovo drugo otišlo, vidi se i po tome što se ne može okupiti ni sto ljudi kada je reč o nekom protestu zbog najobičnijih, svakodnevnih stvari poput iseljavanja nekog ko nikada ne bi smeo biti iseljen. Jednostavno, mnogi ljudi su zastrašeni, a oni koji nisu, bore se za golo preživljavanje i nemaju kad da dignu glavu.

Zbog čega je onda potrebna ova najnovija homogenizacija?

Tačno je da Vučić ima neospornu podršku pola biračkog tela. Nažalost, dve trećine građana u Srbiji su samo funkcionalno pismene ili nepismene; toj obrazovnoj strukturi građana potpuno su prilagođeni tabloidi i stalno Vučićevo prisustvo na svim televizijama. U tom kontekstu imamo ćevabdžije, sponzoruše i keramičara na važnim javnim funkcijama. Uglavnom, Vučić je svima njima svašta obećavao. Ali mesta nema za sve, niti može svima da izađe u susret. Mnogi su nezadovoljni jer su "izvisili" i zbog toga je počela diferencijacija u okviru SNS-a, te me i to podseća na Miloševića.

Da li to govori da se među monolitnim naprednjacima ipak javljaju prve pukotine?

Moram priznati da apsolutno ne vidim nikog ko bi se Vučiću suprotstavio u okviru partije, ali sam uverena da stvarno nezadovoljstvo postoji. Neki su sigurno nezadovoljni zbog nestranačkih funkcionera, drugi zbog preletača poput Zorane Mi-

Foto: Marija Janković

“Kada neko pristojno govori, njega više neće da slušaju. Do javnosti dopiru samo glasovi onih koji galame i pljuju. Na sve strane gledamo mrke, napete i agresivne ljudi koji po ulicama sami sa sobom pričaju... Sve ovo je direktna posledica radikalizacije javnog diskursa i Vučićeve potrebe da drži celokupnu vlast u svojim rukama”

hajlović, Siniše Malog ili Gorana Vesića, treći zbog neispunjenih obećanja da će postati ovo ili ono... Međutim, način na koji Vučić štiti ljude koji su mu odani – setite se samo slučajeva sa doktoratom Nebojše Stefanovića, of šor kompanija Siniše Malog, teke iz Kanade Aleksandra Vulina i da ne nabrajam dalje – pokazuje njegovu moć. To je funkcionerima SNS-a kristalno jasno i isto se ponašaju prema onima koji su niži od njih, imaju svoje klijente i obećanja i deo su vlastodržačke piramide. Na vrhu je Vučić, ispod njega ljudi koji su mu najbliži, pa idu najbliži najbližima i tako do temelja.

Kako građani mogu vidjeti djelovanje te partijske piramide?

Kroz pljačkaške privatizacije i klijentističke ugovore poput “Beograda na vodi”, Aerodroma “Nikola Tesla” i tako dalje. Vučić je nekada govorio o nultoj toleranciji prema korupciji, a korupcije nikad nije bilo više nego danas. Jedno jedino nezavisno telo koje se time bavilo, Agencija za borbu protiv korupcije, faktički više ne postoji. O REM-u tek ne treba trošiti reči – Vučićeva dominacija u javnom prostoru odgovara onoj u nekom jednopartijskom sistemu. Novi zaštitnik građana se ponaša kao da štiti sebe a ne građane. Sada je i poslednja institucija koja je zadržala svoj integritet došla pod udar – poverenik za informacije od javnog značaja. Naime, Rodoljubu Šabiću ističe mandat u oktobru i mi više nećemo imati ništa od onog što je godinama stvarano i što predstavlja osnovni preduslov za evropske integracije.

U sklopu toga što govorite, koliko je zaista Kosovo važno za aktualnu vlast?

Prema svim relevantnim istraživanjima, uvek je na prvom mestu životni standard, a Kosovo na dnu. Zbog toga smatram da je ispunjavanje celokupnog političkog i javnog prostora temom Kosova zapravo dimna zavesa za nešto drugo što se iza brda valja. Pored toga, Vučić vlada tako što izaziva krize i onda ih kao spasitelj rešava. Izmisli neprijatelja, pa se obračunava s njim i poručuje građanima: ne brinite se, ništa vam se neće desiti dok sam ja predsednik. Pogledajte u tom smislu njegovu retoriku o Kosovu. Govori da je za mir, pregovore, Evropsku uniju, ali da Albancima ništa ne veruje, da će doći do Vranja, da je za razgraničenje... »

Primera tih kontradiktornih, visokoemotivnih izjava ima koliko god hoćete.

Zapaljiva, hiperemotivna retorika odavno je postala zaštitni znak kako Vučića tako i drugih ljudi bliskih njemu. Vidimo da ju je usvojila i doskora prilično bezbojna premijerka Ana Brnabić...

Otkako je Vučić došao na vlast, on je radikalizovao javni diskurs. Zato i imamo jednu prostačku skupštinu, tabloide i rijaliti programe u kojima je sve dozvoljeno, i mi smo se već svikli na to. Kada neko pristojno govori, njega više neće da slušaju. Do javnosti dopiru samo glasovi onih koji galame i pljuju. Na sve strane gledamo mrke, napete i agresivne ljudi koji po ulicama sami sa sobom pričaju... Sve ovo je direktna posledica radikalizacije javnog diskursa i Vučićeve potrebe da drži celokupnu vlast u svojim rukama – njega ništa drugo ni ne zanima. Stvoren je utisak o nezapamćenoj podršci koju ima. Ali zašto onda stalno govori da mu je život ugrožen? Zašto jedan tvit Boška Obradovića dobije veći značaj od svih meta koje je on stavio na leđa Draganu Đilasu, Vuku Jeremiću i drugim opozicionim liderima, nazivajući ih ološem ili sastavnim delom stranih agentura? Ta stalna potrebe za proizvodnjom neprijatelja i – prvenstveno – incidenata, državnih udara i stalne napetosti sastavi je deo Vučićevog sistema vladanja.

Počeli smo ovaj razgovor paralelom sa Miloševićevom homogenizacijom i diferencijacijom. Kako ste njihov početak doživjeli u Televiziji Beograd, gdje ste tada radili?

Od Titove smrti do dolaska na vlast Slobodana Miloševića trajalo je vreme interegruma u kom su osvojene mnoge medijske slobode. Ponedeljkom smo imali sastanke redakcije na kojima se ozbiljno analizirao program. Izveštači su bili novinari po azbučnom redu, koji su pratili program te nedelje i beležili primedbe ili pohvale, zatim bi se o tome povela plodotvorna i veoma oštra rasprava i na kraju dogovarale teme za narednu nedelju. Posle Osme sednice Saveza komunista Srbije, ti sastanci su gubili smisao, debata je potpuno izostajala, većina se bojala da iznosi svoj stav, a kasnije su ti sastanci ukinuti, uvedena su stroga pravila o pregledu rubrika pre emitovanja, pa se pored urednika rubrike, pored dva urednika dnevnika i glavnog urednika informativnog programa često pojavljivao i direktor koji bi u poslednjem času zahtevao izbacivanje ili dodavanje dela teksta ili nečije izjave. Napravljeni su spiskovi poželjnih i nepoželjnih ličnosti u programu, a propagatori su smišljali čitave rečenice i definicije ("srbožedni" i "klerofašisti" protiv "nebeskog naroda") koje su morale da uđu u svaki izveštaj kako bi jačao homogeni nacionalistički duh – "Ko nije sa nama, taj je protiv nas". Sve u svemu, kroz pisma podrške i "događanje naroda" pripremao se teren za rat. Zbog svega toga – dok se još pripremalo i kuvalo – ja sam dala otkaz i napustila televiziju.

"Vučić ovim pismima vrši homogenizaciju svoje partije i, istovremeno, omalovažava svakog ko drugačije razmišlja. Takođe, poručuje građanima: pazite šta radite i šta pričate"

Kako vam izgleda današnja medijska scena u Srbiji?

Danas je svako novinar. U vremenu o kom sam pričala, u celoj Jugoslaviji je bilo oko tri do pet hiljada novinara. Dakle, retko zanimanje. Sada samo naša udruženja imaju preko 12.000 članova. Pored toga se i društvene mreže smatraju sastavnim delom novinarstva. Ono je otišlo u širinu i spustilo nivo profesionalnosti. Naprosto, ova dva perioda ne mogu ni na kakav način da se uporede. A kada sam pomenula uništavanje svega što je nezavisno, mislila sam i na novinarstvo. Gotovo svi mediji postali su Vučićeve ulizice. Kada god on uzdahne i izdahne, to se emituje na Pinku, Heppyju ili Studiju B. Izvan ovih uličkih medija ostale su male oaze – ja ih zovem civilni informativni sektor – kao što su "Vreme", NIN, dnevni list "Danas", nekoliko portala poput "Peščanika" ili "Autonomije", kablovska televizija N1. I to je sve. Vučić je jednostavno sve druge stavio pod kontrolu i ubio novinarsku profesiju. Uostalom, on je bio takav i kao ministar informisanja kada je smišljen inkvizitorski zakon za uništavanje medija. To se i danas radi samo na malo drugačiji način – kroz uskraćivanje oglasa i reklama za nezavisne medije, ali i državne pomoći. Ovo drugo je poseban skandal – na konkursima prolaze mediji koji su najviše kršili profesionalne kodekse i standarde, ali su bliski Vučiću i zapravo predstavljaju partijske novine na najgori mogući način. Uza sve ovo, Vučić je svakodnevnim pritiskom i prisustvom u medijima uspeo da preparira mozak najširoj javnosti i uskrati joj mogućnost da razluči istinu od laži. Sad u novinarstvu vladaju četiri S: smrt, seks, skandal i senzacija.

I nije to jedino što se promijenilo od Miloševićevog vremena...

Za razliku od Miloševića, koji je preuzimao medije, Vučić je sam napravio svoje medijske "bastilje" – njima deli kredite i državnu pomoć. To mu je bilo lakše nego da, na primer, direktno krene na javni servis pošto su 2006. usvojeni medijski zakoni potpuno u skladu sa evropskim zakonodavstvom i konvencijama. Hoću da kažem, da je udario na javni servis, označili bi ga u Evropskoj uniji kao diktatora, a tada je baš bio u fazi kada ih je šarmirao. Dakle, Vučić je uspostavio svoje medije i od tada stalno proziva RTS iako mu je on potpuno poslušan. Da li je normalno da njegov intervju u Dnevniku traje više nego sam Dnevnik? Nije normalno, ali to se sada dešava i na samom RTS-u. Ipak, javnom servisu se mora skinuti kapa za kulturni, obrazovni, digitalni program i razne druge stvari.

I na kraju, što imamo od onih pisama podrške Vučiću s kojim smo započeli ovaj intervju?

Neko je dobro primetio da Vučić ne samo što se igra sa nama, građanima Srbije, već i sa Ustavom – on vodi Vladu, Skupštinu i sve ostalo. Ništa što kažu premijerka Ana Brnabić ili neko drugi ne vredi dok to Vučić ne aminuje. Zato oni i moraju pisati pisma podrške i na svaki dugi način mu iskazivati poslušnost u svemu. Mislim da bi oni bespogovorno podržali Vučića šta god on da odluči. Čak i da sutra kaže, iako to nikada nije rekao, priznajem nezavisnost Kosova. ¶

FILIP ŠVARM

Slobodni građani i medijske neslobode

Građani stvari vide drugačije: režimski mediji su takvi da podržavaju jednoumlje, proganjaju slobodnu misao i zagađuju atmosferu u društvu. Da emituju ugljen-dioksid, bili bi manje otrovni nego što su sada, kada objavljuju informativni program. Mi smo jedina zemlja koja će iz poglavlja "Zaštita čovekove okoline" medije morati da smesti tamo gde im je mesto – u poglavlje o slobodama i vladavini prava

Piše: **Zoran Lutovac**

Predsednik
Demokratske stranke

Mogu vlasti da prikazuju medije kao slobodne, ali svi mi zajedno znamo da mediji nisu slobodni. Zato, kada govorimo o medijima, suštinsko pitanje jeste kako da se borimo protiv te neslobode?

Alber Kami je rekao da je najbolji način da se borite protiv neslobode tako što ćete biti toliko slobodni da sama činjenica vašeg postojanja bude akt pobune. Dakle, akt odluke, volje, otpora i nepristajanja. Medijskih sloboda nema i ne može ih biti sve dok se svaka kritička misao smatra nepoželjnom, sve dok se opozicija proglašava neprijateljem, sve dok se mediji otvoreno i prikriveno pritiskaju da budu u službi izvršne vlasti. Nema medijskih sloboda. Postoji okvir koji čine ove zacrtane smernice, a novinari treba da ga ispune manje ili više "kreativno", manje ili više udvorički, manje ili više prljavo. Na delu je atmosfera pritiska poput one u ključalom loncu. Podaničko umesto nepristrasnog izveštavanja. Mediji u službi vlasti svedeni su na to da budu prezenteri saopštenja vladajuće partije, montažeri njihove paralelne stvarnosti, snimatelji njihovih fantazija.

CENA SOPSTVENE NERVOZE

Režimski mediji nas ubeđuju svakoga dana da je Srbija normalna zemlja i da postoji sloboda medija "u kojoj cveta hiljadu cvetova". I naravno, kao u svakoj normalnoj zemlji sa slobodnim medijima – opozicija je kriva za sve i neprijatelj je države. To je zanimljiva intelektualna gimnastika s obzirom da već šest godina o svemu što se tiče nas građana odlučuje jedna politička persona za koju su postulati i republike i demokratije obične trivije. Kažu nam da, ako nam se ne sviđa program, uzmemo daljinski i promenimo ga. I šta onda? Da na nekom drugom kanalu gledamo razobručenu bahatost i neskriveni prezir prema sopstvenim građanima? Jeftina banalizacija po visokoj ceni, koju plaćamo mi, građani. Postoji li daljinski upravljač koji može pronaći "Utisak nedelje"? Postoji li taj čarobni daljinski koji može naći bilo koju emisiju na javnom servisu gde je moguće videti normalno sučeljavanje mišljenja? U kojim to emisijama autokrata vodi polemiku sa opozicijom? Nema daljinskog koji to može naći. Nema čoveka koji tome svedoči. Ne, ako vlada sobom i ako je pri čistoj svesti. Postoji javni servis i privilegovani mediji koji imaju podršku vlasti da bi vlast podržavali. Svi koji ne igraju po tim pravilima u nemilosti su uzurpiranih institucija, pod snažnim političkim, administrativnim i ekonomskim pritiscima. To je sva banalna istina. A to, što je ta istina toliko banalna, nemaskirana, drsko otvorena, govori samo koliko se daleko otišlo u prisvajanju i personalizaciji države.

Podobne medije finansiraju iz budžeta, odnosno iz naših džepova. Mi plaćamo sopstvenu nervozu zbog njegovih nepresušnih tirada, mešavine svađa sa zamišljenim neprijateljima, samohvalisanja, jadikovki... ovde bi trebalo svako da nastavi niz. Ključni kriterijum je biti u službi vladajuće družine. Stavku za isplatu medija u budžetu Vlade trebalo bi nazvati pravim imenom: manipulativni troškovi, pardon, troškovi za manipulaciju.

Već neko vreme dešava se još jedna zanimljiva pojava. Gotovo literarna, u postmodernističkom stilu. Većina medija objavi reakciju SNS-a ili njihovih satelita na saopštenje DS-a, a da nisu objavili saopštenje na koje se reaguje. Potom slede mediji koji čekaju da stigne reakcija na saopštenje DS-a, pa objave istovremeno jedno i drugo. Tek poneko objavi saopštenje, pa onda reakciju. Stilske vežbe na način režimskih medija.

Građani stvari vide drugačije: režimski mediji su takvi da podržavaju jednoumlje, proganjaju slobodnu misao i zagađuju atmosferu u društvu. Da emituju ugljen-dioksid, bili bi manje otrovni nego što su sada, kada objavljuju informativni program. Mi smo jedina zemlja koja će iz poglavlja "Zaštita čovekove okoline" medije morati da smesti tamo gde im je mesto – u poglavlje o slobodama i vladavini prava.

Da bismo oslobodili društvo, neophodno je da se oslobodimo medijske atmosfere linča, senzacionalizma, lažnih vesti, primitivizma i prostakluka. Iskorenili su stid i sada misle da sve mogu. I moći će ako im mi to dozvolimo. Prvi korak ka ostvarivanju medijskih sloboda jeste da se država i građani oslobode uzurpacije države i društva. To je jedan od ključnih motiva za stvaranje Saveza za Srbiju.

Medijske slobode nisu stvar dobre volje vlasti, nego stvar prava građana na pravovremeno, potpuno i nepristrasno informisanje. To je osnovno ljudsko pravo. Da sam obavešten, da znam, da bih mogao o nečemu da sudim i da odlučujem. Osnovno ljudsko pravo koje meni, kao građaninu, omogućava da biram, da gradim društvo u kojem želim da živim i da se protivim, odbacujem, ne pristajem na nedostojne uslove, ponude i podmetanja. To je moje pravo koje me čini akterom sopstvenog života. ¶

Srbi i Albanci na putu

Kako izgleda svakodnevica u selima na granici sa Kosovom na krajnjem jugu Srbije koja se često pominju kao moguća teritorija za razmenu za opštine sa severa Kosova

Fotografije: Nikola Lazić

Iz prepunih bašti načičkanih na glavnom gradskom trgu u Bujanovcu dopiru ritmovi moderne muzike koji se mešaju sa bezbrižnim ćaskanjem albanske i srpske omladine, koja kao da ne haje što je njihov grad ovih dana centralna medijska i diplomatska tema.

Bujanovac, grad na jugu Srbije uz granicu sa Kosovom i Makedonijom, po ovoj svakodnevnoj letnjoj slici ne razlikuje se od bilo kog grada u Srbiji ili regionu: moderno obučeni mladi ljudi uz popularnu muziku ispijaju svoja pića dok razgovaraju o temama koje zanimaju njihove vršnjake širom sveta, sa neizbežnim mobilnim telefonima u rukama. Međutim, na samo nekoliko desetina metara odatle, u zgradi lokalne samouprave, vode se mnogo ozbiljniji razgovori.

Predsednik opštine Šaip Kamberi gotovo svakodnevno u svom kabinetu prima delegacije međunarodnih institucija i ambasada, sa kojima razgovara o položaju Albanaca u Srbiji, ali i o sve češćim najavama koje dolaze iz Beograda i Prištine o razgraničenju i pripajanju Kosovu južnosrpskih opština Bujanovac, Preševo i Medveđa. „Očekujemo da se izjave Beograda i Prištine oko razgraničenja iskristališu da bismo jasno imali u vidu šta predstoji“, kaže Kamberi za BIRN, posle sastanaka sa predstavnicima OEBS-a i ambasade SAD.

Iako se priča o razmeni teritorija juga Srbije za sever Kosova iz raznih političkih krugova često potencira od 1999. i NATO bombardovanja SR Jugoslavije, kada je Srbija izgubila faktičku vlast u svojoj pokrajini Kosovu, čini se da ova tema nikada nije bila aktuelnija nego ovog leta u kontekstu pregovora u Briselu predstavnika Kosova i Srbije. Kosovo je februara 2008. proglasilo nezavisnost koju Srbija nije priznala, ali jeste većina zemalja EU, kao i Sjedinjene Američke Države. Kamberi i svi ostali albanski lideri otvoreno podržavaju ideju kosovskog predsednika Hašima Tačija o pripajanju južne Srbije Kosovu. Na drugoj strani, politički predstavnici lokalnih Srba u Bujanovcu, ali i građani, ne veruju da do ovakvog scenarija može doći, pozivajući se ponajviše na stavove lidera najjačih članica EU koji se protive promenama granica na Balkanu.

Šaip Kamberi podseća da su Albanci Preševa, Bujanovca i Medveđe 14. jula 2018. usvojili Političku deklaraciju kojom su od svih učesnika pregovora u Briselu zatražili da u završnim razgovorima Kosova i Srbije bude uključeno i pitanje prava Albanaca ovog regiona. Kamberi, međutim, priznaje da ne raspolaže sa dovoljno informacija hoće li ovu inicijativu prihvatiti još neko osim predsednika Kosova Hašima Tačija. „Ono što je, po meni, najrelevantnije, to je stav međunarodne zajednice po ovom pitanju, kojeg i dalje nemamo. Kako će se ovo pitanje razmatrati: kao teritorijalno ili u okviru prava, mi takve detalje nemamo“, kaže Kamberi. A kada se govori o razgraničenju između Kosova i Srbije, jedan od modela

za Zapadnu Evropu

TANKA LINIJA RAZGRANIČENJA: Lučane

kojim se spekuliše je pripajanje Kosovu susedne opštine Preševo i samo delova opštine Bujanovac.

Kamberi kaže da je za Albance ova ideja sasvim neprihvatljiva: „Svakako da ćemo biti protiv onog razgraničenja koje podrazumeva priključenje Kosovu samo nekoliko naselja, što javno zastupa deo političara u Srbiji."

U sličnom tonu reagovao je i prvi čovek Preševa Šćiprim Arifi. Mediji prenose njegovu izjavu da ukoliko se sve tri opštine ne pripoje Kosovu, „onda je bolje da ostanemo pod Srbijom". Pogranični region juga Srbije i dalje se oporavlja od oružanih sukoba između državnih snaga bezbednosti i pobunjenih Albanaca okupljenih u Oslobodilačku vojsku Preševa, Medveđe i Bujanovca (OVPMB). Sukob je trajao šest meseci, od novembra 2000. pa do kraja maja 2001, i okončan je uz posredovanje NATO-a i međunarodne zajednice. Etnički Albanci koji čine većinsko stanovništvo u dve pogranične opštine, Bujanovcu i Preševu, kao i njihovi politički lideri ni 17 godina od sukoba nisu zadovoljni svojim položajem u Srbiji. Oni zvaničnom Beogradu pre svega zameraju sporu integraciju u državne institucije, probleme oko ostvarivanja kolektivnih ljudskih prava i ekonomsku zaostalost. „Ponekad imam utisak da nas Beograd tretira kao strani element, kao da smo nepoželjni u Srbiji", slikovit je Šaip Kamberi.

U kontekstu briselskog dijaloga Albanci juga Srbije sve češće se pozivaju na referendum od 1. i 2. marta 1992. godine, kada se 98 odsto njih izjasnilo za političku i teritorijalnu autonomiju sa pravom pripajanja Kosovu. Ovo izjašnjavanje nisu priznali ni tadašnja Srbija ni međunarodna zajednica, ali Kamberi nema dilemu kakav bi rezultat bio kada bi sada došlo do sličnog referenduma: „Albanci su 1992. godine na referendumu izneli svoju plebiscitarnu volju za pravo priključenja Kosovu. Sa druge strane, politika integracije u Srbiji koju od 2001. vodimo ne daje priželjkivane rezultate, tako da verujem da bi se Albanci isto izjasnili u slučaju novog referenduma", kaže Kamberi za BIRN.

KOJA SELA DAJEMO ZA SEVER

U selima oko Bujanovca uz kosovsku granicu nastanjenim isključivo etničkim Albancima veoma se pažljivo prate vesti o mogućoj razmeni teritorija. U centru sela Lučane na magistralnom putu koji vodi ka Kosovu, gde su se 2001. vodile najžešće borbe između albanskih pobunjenika i srpskih snaga bezbednosti, danas se nalaze nove zgrade i džamija. U parku, koji je napravljen samodoprinosom imućnih meštana, dominira spomenik stradalim pripadnicima OVPMB iznad koga se vijori albanska zastava. Do 60-ih i 70-ih godina prošlog veka ovde su po polovinu žitelja činili Albanci i Srbi, koji su tada počeli da prodaju svoju imovinu i da se sele. Izvesni Spira i Obrad su poslednji Srbi koji su početkom 90-ih otišli iz Lučana, pa tako sada ovde živi oko 1300 isključivo Albanaca: „Od tog broja polovina njih je u inostranstvu", pojašnjava Nedžat Behljulji, biznismen koji živi u ovom selu. Behljulji, koji je i vlasnik televizije na albanskom jeziku, kaže da je slična situacija i u ostalim selima uz kosovsku granicu: „Mladi masovno odlaze u Zapadnu Evropu, pre svega u Nemačku. Trenutno njih 50 iz Lučana čeka poziv iz nemačke ambasade. Radi se najviše o vozačima, auto-mehaničarima, zidarima... Dobijaju prvo vizu na šest meseci i »

onda se vrate sa 10.000 evra uštedevine, a to je novac koji u Srbiji ne mogu da zarade“, kaže Behljulji za BIRN i dodaje da lokalne kompanije zbog toga ne mogu da zaposle kvalifikovane radnike.

Ispred lokalne prodavnice razgovaramo sa sredovečnim čovekom koji nam pokazuje dva hleba koja je upravo kupio: „Do pre nekoliko godina kupovao sam dnevno najmanje pet hlebova, ali pošto su deca otišla sada su nam dovoljna dva, pa i to ostane“, slikovit je naš sagovornik koji ne želi da se predstavi. Kaže da budno prati briselski dijalog i da ima jasan stav o mogućnosti da njegovo selo bude pripojeno Kosovu: „Patriota u meni raduje se toj mogućnosti. Međutim, kada se ujutru probudim, razmišljam kako ću da živim, gde ću da primam penziju“, objašnjava sagovornik. On, međutim, priznaje da nema poverenje u političare, pa ni u predsednike Kosova i Srbije, Hašima Tačija i Aleksandra Vučića.

Nedžat Behljulji ne krije da je san svakog Albanca na jugu Srbije pripajanje Kosovu: „Međutim, mladi najpre gledaju da odu na Zapad, to im je primarni cilj, u čemu ih podržavaju i roditelji, koji gledaju kako da spasu decu.“

Veliki Trnovac, najveće albansko selo u Srbiji, ima prema popisu iz 2002. blizu 7000 žitelja, isključivo etničkih Albanaca. Prema procenama samih meštana, najmanje 40 odsto njih živi i radi u zemljama Zapadne Evrope. I ovde su, kao u Lučanu, ali i u pet kilometara udaljenom Malom Trnovcu na samoj granici sa Kosovom, nekada živeli i Srbi, o čemu svedoči i pravoslavna crkva Svete Jelene i cara Konstantina. U centru sela, preko puta škole, dominira Spomenik komandantu Lešiju, jednom od vođa OVPMB koji je rodom iz Velikog Trnovca. Ridvan Ćazimi u civilstvu pre početka sukoba, poginuo je u maju 2001, prilikom povlačenja na kraju sukoba na jugu Srbije. Među Albancima, posebno u Velikom Trnovcu, ima i svoj muzej, ali i kultni status, pa gotovo da nema lokala i kuće bez njegove slike, a Opština Bujanovac njemu u čast svake godine organizuje višednevnu kulturno-umetničku i sportsku manifestaciju.

Za Veliki Trnovac važi stereotip, koji često potenciraju beogradski mediji bez ikakvih dokaza, da je najveći narko-centar na Balkanu. Na brdu iznad sela meštani su postavili spomen-ploču u znak sećanja na 23. april 1999, kada je Vojska Jugoslavije sve meštane dovela na ovo mesto kako bi im pretresla kuće: „Mislili su da u selu postoje postrojenja za proizvodnju droge i velike zalihe, ali naravno da nisu našli ništa“, seća se lokalni taksista koji se predstavlja kao Agim. Poput njega, i ostali koji žive ovde objašnjavaju da preživljavaju kao i svi u Srbiji. „I kod nas ima ljudi koji se bave trgovinom drogom, kao što ih ima u Beogradu, Vranju ili Nišu“, kaže taksista koji čeka mušterije za pet kilometara udaljeni Bujanovac.

Čovek koji ispija čaj u malom lokalu u centru sela pristaje na razgovor o razmeni teritorija, ali pod uslovom da mu ne spominjemo ime: „Svi bismo mi voleli da se pripojimo Kosovu, to je naš vekovni san da živimo u istoj državi. Ali, pitanje je koliko je to realno, pre svega jer nigde više u Evropi ne postoje etničke države. U Nemačkoj nisu svi Nemci, u Belgiji Belgijanci.“ U razgovor se uključuje njegov prijatelj: „Voleli bismo da ovo bude Kosovo, ali ne pitamo se mi. O svemu će da odluče Vučić i Tači. Međutim, ja ne verujem ni jednom ni drugom i mislim da priče o razmeni teritorija služe za to da narodu skrenu pažnju jer niko osim njih dvojice ne zna o čemu pričaju u Briselu.“

Iz Velikog Trnovca put nas vodi ka Breznici i Malom Trnovcu, planinskim selima na samoj granici sa Kosovom, gde prelep krajolik ruže usputne divlje deponije. U Malom Trnovcu ostalo je nekoliko kuća jer je otišao svako ko je mogao: „Pre nekoliko godina dobili smo asfaltni put, ali to je nedovoljno. Mladi mahom odlaze da žive na Kosovu, jer kakav je život ovde, nema telefonske mreže, nema interneta“, kaže nam jedini meštanin koji je pristao na razgovor. Na pitanje da li bi voleo da njegovo selo pripadne Kosovu, on pokazuje rukom u pravcu okolnih brda i kaže: „Pa, mi već živimo na Kosovu.“ Breznica je poslednje veće selo uz kosovsku granicu. Prema popisu iz 2002. ima 800 žitelja, ali i ovde kažu da je polovina otišla na Kosovo ili u Zapadnu Evropu. U centru sela u nekoliko malih kamiona pro-

ŽIVOT I PODELE: Veliki Trnovac i Breznica

Demografija i politički odnosi

Dok u Preševu 95 odsto stanovništva čine Albanci, Bujanovac je multietnička opština u pravom smislu reči, ali je teritorijalno podeljena tako da u naseljima koja gravitiraju prema Kosovu žive isključivo Albanci. Prema podacima sa popisa stanovništva 2002, u samom gradu, koji je sedište opštine, živi blizu 12.000 ljudi, od čega je 4329 (36,04 odsto) Srba, Roma je 3859 (32,12 odsto) a Albanaca 3859 (29,88 odsto). Na teritoriji čitave opštine, prema podacima iz 2002, žive 43.302 stanovnika: Albanaca je tada bilo 29.588 (54,7 odsto) a Srba 14.660 (34,14 odsto). Broj Roma je isti jer oni žive isključivo u gradu. Naredni popis 2011. Albanci na jugu Srbije su bojkotovali, ali su eksperti OEBS-a, ambasade SAD i Velike Britanije i Republičkog zavoda za statistiku juna 2015. uradili zajedničku procenu koja je gotovo identična rezultatima iz 2002. Prema ovoj proceni, u opštini Bujanovac, koji ima 58 naseljenih mesta, Srba je 14.782 (34,14 odsto) a Albanaca 23.681 (54,69 odsto).

Od lokalnih izbora 2002, većinu u Bujanovcu dobijaju albanske stranke, koje kasnije formiraju vlast u koju uključe i predstavnike Srba.

Okosnicu vlasti posle izbora 2016. čini Partija za demokratsko delovanje (PDD) Šaipa Kamberija, ali i dve građanske grupacije Srba. Bujanovac je jedna od pet lokalnih samouprava u Srbiji u kojoj je Srpska napredna stranka predsednika Srbije Aleksandra Vučića u opoziciji.

Statistika i običaji

Bujanovac je centar opštine i ima 58 naseljenih mesta. U samom gradu postoji nekoliko stabilnih preduzeća, uglavnom u privatnom vlasništvu. Ovaj kraj nekada je bio poznat po dobrim zanatlijama, pre svega užarima, međutim sada toga više nema, ali se zato otvaraju kafići i restorani koji se ponudom i enterijerom ne razlikuju od sličnih objekata u većim gradovima Srbije. Albanci u okolnim selima prema Kosovu priznaju da im je osnovni izvor prihoda novac koji im familija šalje iz inostranstva jer gotovo da nema kuće iz koje makar jedan član nije negde u Zapadnoj Evropi. U brdskim selima ljudi se bave stočarstvom jer nema uslova za zemljoradnju, ali se radi uglavnom za lične potrebe. U najudaljenijim selima kao što su Zarbince, Čar ili Suharno, oni koji su ostali da žive mogu se prebrojati na prste.

Pre nekoliko godina asfaltiran je put do Breznice, najvećeg sela na samoj granici. Ovo selo nalazi se na sredini granice u bujanovačkoj opštini. U selu postoji nekoliko prodavnica, a ljudi se i ovde bave stočarstvom. Svi oni priznaju da je kroz Breznicu do pre nekoliko vodila glavna švercerska tura cigareta i pilećeg mesa sa Kosova, ali sada se retko ko usuđuje da se bavi ovim poslom zbog kontrole koju sa obe strane granične linije sprovode i srpske i kosovske snage bezbednosti.

Breznica je i poslednje selo do koga ima lokalnog saobraćaja, po potrebi ljudi se prevoze linijskim taksijem, a iz ovih najudaljenijih sela ako žele da siđu u grad moraju sami da se snalaze. Svi oni upućeni su na Dom zdravlja u Bujanovcu i regionalnu bolnicu u Vranju, ali se mnogi Albanci iz ovog kraja leče privatno na Kosovu. Međutim, ogromnoj većini Albanaca kao mesto rođenja upisano je Vranje, koji je i centar Pčinjskog okruga kome pripada i Bujanovac. U okrugu živi oko 230.000 stanovnika, od čega Albanci čine 25 odsto. Albanci su i vlasnici nekoliko veoma moćnih firmi, a najjača je svakako Saba Belča, koja se bavi građevinom i asfaltiranjem puteva, i u svakom momentu zapošljava oko 200 radnika, i Srba i Albanaca.

daju se ovce uoči Kurban-bajrama, muslimanskog praznika koji slave Albanci juga Srbije. „Ne mešamo se u politiku“, kaže prodavac na pitanje o mogućoj razmeni teritorija. Iz Breznice put vodi ka još nekoliko pograničnih sela, koja su gotovo pusta. Muhovac, Čar, Zarbince, Ravno Bučje i još nekoliko naselja gotovo su bez stanovnika.

POLITIKA, SOCIOLOGIJA, PODELA

Nedžat Behljulji, vlasnik televizije, kaže da su ljudi odavde počeli da odlaze posle 2000. godine, u potrazi za boljim životom. „Albanci na jugu Srbije izgubili su poverenje u državu i njene institucije, pa zato odlazi svako ko može“, kaže Behljulji.

Na drugoj strani, lokalni Srbi ne veruju u mogućnost da Bujanovac postane deo Kosova. Miodrag Milković, direktor Veterinarske stanice u Bujanovcu, koja važi za jednu od pet najboljih u Srbiji, optužuje lokalne albanske političare da nepotrebno podižu tenzije pričama o pripajanju Kosovu: „Meni je samo jedna misao u glavi: lokalnim albanskim političarima i Srbima koji su sa njima u vlasti, 17 godina posle sukoba, jedino je u interesu podizanje tenzija, dok ih to što narod živi teško ne zanima.“ Milković podseća na lošu ekonomsku situaciju u Bujanovcu i dodaje da lokalna vlast ne čini ništa da to popravi, već se bavi globalnim problemima na koje ne može da utiče: „Njima nije u interesu ekonomski razvoj već stvaranje tenzija kako bi ostali na vlasti.“ Milković ne veruje u mogućnost razmene teritorija i promena granica, i podseća da je to stav i međunarodne zajednice: „Svako pomeranje granica dovelo bi do sukoba, a mislim da je ovde svima dosta nemira. Ovde i Albance i Srbe muče životni problemi koji se neće rešiti prekrajanjem granica.“

Nenad Mitrović, narodni poslanik Srpske napredne stranke iz Bujanovca, poziva lokalne Srbe da budu spokojni: „Albanski lideri podgrevaju priče o razmeni teritorija zarad svoje lične promocije, iako dobro znaju da Bujanovac i Preševo nemaju nikakve veze sa pregovorima o Kosovu. Oni odlično znaju da nema povezanosti i da za to nemaju podršku međunarodnog faktora.“ On je naveo da Srbi iz Bujanovca nisu uplašeni zato što Albanci ponovo pokreću pitanje pripajanja Kosovu, kao i da bi albanske partije trebalo da rade na iskrenom procesu pomirenja kako bi se stvorila stabilnost bez koje nije moguć ekonomski razvoj.

Uprkos umirujućim tonovima političara, lokalni Srbi zadržavaju dozu sumnje jer, kako naglašavaju, „ko zna šta sve političarima može da padne na pamet“. Sagovornik zaposlen u lokalnoj samoupravi najviše strepi zbog toga što o pričama o razgraničenju i razmeni teritorija nema zvaničnih potvrda: „Ko zna šta će da ispadne od toga jer srpska javnost zna samo ono što joj političari serviraju preko medija.“ On dodaje da ne bi imao ništa protiv kada bi Kosovu bila pripojena sela uz kosovsku granicu u kojima žive Albanci.

„Ljudi iz većine sela su otišli na Kosovo, tamo žive, ali uredno dolaze da glasaju na izborima, pa tako albanske stranke imaju većinu u parlamentu. Kada bi se albanska sela pripojila Kosovu, Srbi bi dobili vlast“, kaže nam jedan lokalni Srbin.

Na pitanje šta bi učinio kada bi čitav Bujanovac pripao Kosovu, ovaj sagovornik samo nemoćno sleže ramenima: „Ja ne bih ostao da živim na Kosovu ni po koju cenu. Pokušao bih da prodam svoju kuću i otišao bih negde prema Beogradu“, kaže on, a njegov stav deli ogromna većina bujanovačkih Srba. ¶

NIKOLA LAZIĆ, iz Bujanovca za BIRN

Podela kao iznuđeno rešenje

Kako stvari stoje, od podele/razgraničenja/razmene teritorija verovatno neće biti ništa, ali neće ni biti Srba na Kosovu. To je začarani krug iz kojeg nema izlaza

Piše: **Marko Jakšić**

Diplomirani pravnik iz Kosovske Mitrovice

Ovih dana Srbija se podelila u dva jasna fronta u vezi sa podelom/razgraničenjem/razmenom teritorija. (U daljem tekstu koristiću samo termin podela koji će se odnositi na sva ova rešenja). Jedan, kako deluje, većinski, protiv podele Kosova, koji je na istoj strani okupio različite aktere u društvu od onih iz opozicije, ali i one bliske vlastima, nacionalne krugove, pa sve do krajnje liberalnih, NVO sektor na jednoj i SPC na drugoj strani, deo javnih ličnosti, predstavnika medija, intelektualaca. Ova grupacija nije usamljena jer sličnog je stava deo međunarodne zajednice, u prvom redu Nemačke, koji ima snažnu podršku među kosovskim Albancima na spornoj teritoriji. I drugi, manjinski, koji je deklarativno za podelu, u kojem su za sada Vučić, 10 gradonačelnika sa Kosova, Dačić, SNS, Srpska lista i još poneko.

Euforija oko ove teme i emotivne reakcije koje je prate kod mene izazivaju čuđenje i iznenađenje. Protivnici podele nemaju da ponude, niti nude, realnu i održivu alternativu ovoj mogućnosti. Samo su apriori protiv. Među njima ima onih koji su posvećeni punom integritetu i suverenitetu Kosova. Drugi bi povratak na status quo, sa različitim modalitetima od punog jačanja Rezolucije SBUN 1244, do povratka ukinutih institucija Republike Srbije. Ova grupa je najbrojnija. Treći bi bili spremni da prihvate bilo koje rešenje samo da ono obuhvati populaciju Srba južno i severno od Ibra. Međutim, od njih nisam čuo da su pomenuli rešenja koja bi mogla da obezbede opstanak Srba na ovakvom, današnjem Kosovu, kao što su kantonizacija, federalizacija, distrikt Severno Kosovo, kondominijum.

SUŽAVANJE DEOBE

Na početku, da se razumemo u jednom. Splet slučajnih okolnosti doveo je do mogućnosti da se danas govori o podeli kao dosta realnom rešenju. Strah od jačanja ruskog uticaja na Balkanu i to što je Džon Bolton ponovo postao deo administracije SAD glavni su razlozi.

Ovih dana mi se čini da su mnogi u Srbiji prespavali 2008. a posebno 2013. godinu. Prva je značajna zato što su jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova tada priznale SAD i najvažnije članice EU, sa Nemačkom na čelu. Za njih je to pitanje tada rešeno. Druga je čak značajnija jer je nakon sporazuma od 19. aprila te godine Srbija na sve moguće načine sama počela da urušava i ukida svoje institucije na Kosovu (lokalne skupštine, MUP, civilnu zaštitu, pravosuđe, mobilne operatere) kršeći sopstveni Ustav i zakone i osnažuje kosovsku državnost uspostavljajući na najnedemokratskiji način kosovske institucije umesto Prištine, počevši od lokalnih izbora 2013. kada je zbog uspeha "bojkotaša" organizovano čuveno kolektivno glasanje sa direktorima javnih preduzeća na čelu kolona koje idu ka biračkim mestima. Ujedno, ne sprečava Kosovo da jača međunarodno-pravni položaj jer je isto uz prećutnu saglasnost postalo članica mnogo značajnih međunarodnih organizacija uključujući tu MOK, dobilo pozivni broj, dok je zvezdica iz fusnote naprečac zaboravljena, ili kao što bi neki rekli – istopila se kao pahulja snega.

Status quo na Kosovu postojao je zahvaljujući specifičnosti severnog Kosova: deo onoga što zovemo južna srpska pokrajina do 2013. godine i Prvog sporazuma o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine faktički je funkcionisao kao bilo koji drugi kraj u Srbiji. Jedina razlika je bila ta što je ovde bio prisutan KFOR, koji je u skladu sa Rezolucijom SBUN 1244 nadležan da obezbedi mirno okruženje za sve stanovnike (koji je znao da deluje u ostvarivanju i političkih ciljeva, ali uvek ograničen stavom da time ne izazovu veće sukobe i teže posledice). Odnosno za neupućene i zaboravne, institucije samoproglašenog Kosova nisu imale nikakav značajniji uticaj na toj teritoriji, dok su sve institucije Republike Srbije funkcionisale (uključujući sudove i MUP), posebno ojačane u vreme proglašenja nezavisnosti, kada je Srbija prvi put posle 1999. godine organizovala i lokalne izbore. Ta specifičnost i posebnost su teškom mukom izborene 1999. i 2000. u gotovo svakodnevnim sukobima na mostu u Kosovskoj Mitrovici. Značaj postojanja ovih institucija po ovakav status na Kosovu odlično je procenila kancelarka Merkel, njihovo ukidanje kao uslov Tadića je koštalo mesta predsednika, a izvršioci tog posla su dobili političku podršku.

Ova specifičnost severa Kosova, ujedno i status quo, poslati su u istoriju kroz politički dijalog koji se vodi u Briselu. Taj proces nije planiran da traje večno, već je bio limitiran na oko pet godina. Njegov kraj je bio vrlo izvestan od samog početka, kao što je i danas, definisan u Poglavlju 35. za pregovore Srbije sa EU, i posebno apostrofiran od strane Nemačke, a to je normalizacija odnosa Beograda i Prištine koju mora da kruniše pravno obavezujući sporazum između Srbije i Kosova, uključujući članstvo u UN, što je ništa drugo nego priznanje.

POSTBRISELSKA REALNOST

Odakle su Srbi otišli više se nisu vratili. Odlazili su sa Kosova i pre devedesetih. Dobrovoljno. Nakon Kumanovskog sporazuma sa Kosmeta je 1999. godine prognano oko 250.000 ljudi.

Neću preterati ako kažem da se 95 odsto njih nije vratilo. Neću mnogo pogrešiti ako kažem da većina njih i ne želi da se vrati. O broju prodatih stanova ali i ostale imovine u Prištini, Peći, Đakovici, Prizrenu, Uroševcu, južnom delu Kosovske Mitrovice izlišno je govoriti. Ako bi se neki i vratili, to bi uglavnom bili stariji ljudi rešeni da na svojoj očevini umru. Selo Svinjare, na samo par kilometara južno od Kosovske Mitrovice, uništeno je i proterano u toku Martovskog pogroma 2004. Iako su im kuće kasnije obnovljene, u to većinski srpsko selo niko se nije vratio.

Surova postbriselska realnost južno od Ibra je da se Srbi masovno sele sa Kosova. Masovnije nego posle proglašenja nezavisnosti. Toliko je dijalog doprineo poboljšanju položaja srpske zajednice, što je i glavni proklamovani cilj tog procesa. Slikoviti primer toga je da je u Goraždevcu, najvećem mestu u Metohiji, srednju školu ove godine upisao samo jedan učenik. Još jedan podatak koji ide u prilog ovome je da je u školskoj 2008/09. u svim školama na Kosmetu bilo 19.530 đaka, dok je u školskoj 2015/16. broj učenika bio 17.797 (smanjenje za 9 odsto) dok će ove godine taj broj biti drastično manji.

Nakon ubistva Olivera Ivanovića proces iseljavanja je otpočeo i u Kosovskoj Mitrovici. Veliki je broj porodica koje su se odlučile da odu i koje su spremne na taj čin. Neznatno je manji broj onih koje su svoju decu poslale na školovanje u centralnu Srbiju. U ove ne uračunavam sve one koji su zbog bezviznog pasoša promenili prebivalište, ali ipak još žive ovde. Broj rođene dece u prošloj godini (560) je najmanji u poslednjih deset godina (npr. 2013. 800). Broj upisanih studenata (726) u prvu godinu studija ove godine je manji za 15 odsto u odnosu na prošlu godinu (849), i više od 27 odsto (983) u odnosu na 2012. godinu. Sve ovo su poražavajući podaci, koji potvrđuje da je u toku tihi egzodus, koji ni apeli SPC nikako ne sprečavaju.

Podela ili njen izostanak neće zaustaviti proces iseljavanja Srba južno od reke Ibar, ali može zaustaviti taj proces severno od mosta u Kosovskoj Mitrovici. Neće ni ubrzati taj proces. Pred proglašenje nezavisnosti Kosova, kao argument protiv iste ali kao realna mogućnost bila je pretpostavka da će to dovesti do etničkih sukoba i masovnog egzodusa Srba južno od Ibra. Pokazala se kao pogrešna, kao što je i sada pogrešna tvrdnja da će podela dovesti do istog scenarija.

Nakon ubistva Olivera Ivanovića proces iseljavanja je otpočeo i u Kosovskoj Mitrovici. Veliki je broj porodica koje su se odlučile da odu i koje su spremne na taj čin. Neznatno je manji broj onih koje su svoju decu poslale na školovanje u centralnu Srbiju

GROMOGLASNA TIŠINA

Odgovornost Vučića i njegovog režima je, osim što je grlom u jagode ušao u briselske razgovore i proces integracije severnog Kosova u ostatak Kosova, ukinuo ili predao institucije, ugrozio budućnost i opstanak, i ta što je kod svih preostalih kosmetskih Srba ubio nadu. To pokazuje broj onih koji odlaze i koji o tome razmišljaju. Na Kosovu je sve manje Srba koji svoju budućnost vide na toj teritoriji bez neke velike promene.

Razgovarao sam sa dosta njih koji su protiv podele. Sa mnogima sam se do detalja složio u analizi trenutnog stanja. Međutim, kada na red dođu rešenja – nastane problem. Na pitanje šta je rešenje, ostane muk. "Kako sprečiti masovno iseljavanje Srba južno, a od skora i severno od Ibra?" – Tišina. "Šta ćemo sa Albancima?" Tišina. "Hoćemo li ratovati?" Tišina. "Kako se vratiti na stanje pre Briselskog dijaloga?" Tišina. "Ko će i zašto sprečavati realnu uniju ili ujedinjenje Albanije i Kosova kada na njemu ne bude bilo više Srba za nekih 20-25 godina?" Tišina. "Kako reafirmisati Rezoluciju SBUN 1244 i ko će to uraditi?" Tišina. Gromoglasna! Sve to potvrđuje da smo dovedeni u šah-mat poziciju. Nema poteza koji bi nešto promenio i preokrenuo. Podela, kao maksimum, potez je koji se može posmatrati kao pat.

Podela je iznuđeno rešenje. Nikako željeno. Nikako idealno. Nikako sjajno. Bolno, neprijatno, sebično. Na putu ka EU od Srbije se očekuje ispunjenje njenih obaveza, tako da je pravno obavezujući sporazum sa Kosovom neminovnost. U tom slučaju, celo Kosovo postaje član UN, Srbi ga napuštaju za dvadesetak godina i formalno priznanje postaje nešto što više nije pitanje problema. U slučaju podele, to priznanje dolazi ranije, ona može i ne mora ugroziti Srbe južno od Ibra, ali će nešto Srba na Kosovu sačuvati. Kao garanciju da će makar neki sačekati neke nove promene na Balkanu gde su granice često nastajale i brisale se u zavisnosti od velikih sila.

Na kraju, kako stvari stoje, od podele/razgraničenja/razmene teritorija verovatno neće biti ništa, ali neće ni biti Srba na Kosovu. To je začarani krug iz kojeg nema izlaza. Sve ostalo je demagogija. ¶

Nekima je rat dobrodošao

Postavljajući se kao moralni autoritet, hrvatski branitelji rado igraju ulogu koju im je namenio desni deo HDZ-a i, valja im priznati, rade to vrlo uspešno. Valjda im baš zato nikad nije palo na pamet da demonstriraju protiv privatizacije i uništavanja firmi, protiv malih penzija, smanjenja radničkih prava

Za „Vreme“ iz Zagreba

Domovinski rat je nešto najbolje što nam se dogodilo, rekao je prije dva tjedna, za obljetnicu „Oluje“, hrvatski ministar obrane Damir Krstičević. I bio je u pravu. Jer gdje bi, da nije bilo rata, danas bio Krstičević? Budući da je ljeto 1991. godine – mrtvih je već bilo na obje strane – dočekao na Vojnoj akademiji JNA, vjerojatno bi maltretirao „guštere“ po Bileći, Strumici ili Sinju, svejedno, sanjajući s tugaljivom suprugom premještaj u neki veliki grad. Ovako je Krstičević ministar obrane. Prije toga bio je ratni zapovjednik Četvrte gardijske brigade, kojeg je predsjednik Stjepan Mesić, zajedno s još jedanaest generala, penzionirao nakon što su previsoko podigli glavu i pomislili da pokraj njega živoga mogu voditi državnu politiku. Bio je to jedan od rijetkih hvalevrijednih političkih poteza uopće u Hrvatskoj.

Krstičeviću se, međutim, umirovljenje isplatilo. Završio je u jakoj informatičkoj tvrtki premreženoj bivšim špijunima koja je, zahvaljujući bliskim odnosima s državom, dobivala unosne poslove, pa je oficir postao menadžer, a prije nekoliko godina i ministar ujedinivši u jednoj osobi i vojnika i poslovnjaka. Otad je iz ministarske fotelje već spiskao milijarde i milijarde kuna poreznih obveznika kupujući izraelske avione F16, nabavljajući novu opremu za vojsku, vraćajući kasarne u male gradove...

REVOLUCIJA NIČEGA

Nekom rat, nekom brat, pametno je govorio naš narod i prije ovog zadnjeg klanja. I zaista, u Hrvatskoj nije bio samo rat za nezavisnost, nego i svojevrsna revolucija u kojoj su mnogi koji su „bili ništa“, u međuvremenu „postali sve“, i to nerijetko upravo zahvaljujući ratnom stažu. Budući da su mahom uspjeli doći do gotovo svega što su željeli kad su u pitanju materijalna prava, sada su poželjeli uređivati i društvo. Pa Momčilo Bajagić Bajaga nije poželjan da nakon deset godina opet održi koncert u Karlovcu, Festival ojkanja želi se istjerati iz Petrinje, zabranjuju se kazališne predstave, protjeruju nepodobni redatelji, na glavnom zagrebačkom trgu pale se srpske manjinske novine, razbijaju se ploče na ćirilici, demonstrira se protiv tzv. Istanbulske konvencije... Sve se radi da bi se ionako konzervativno društvo u Hrvatskoj učinilo još konzervativnijim, nazadnijim, muškijim, jednom riječju – hrvatskijim.

U svemu tome bitnu ulogu imaju branitelji, kojih je danas u Hrvatskoj više od pola milijuna. Prilično, s obzirom na to da ukupan broj stanovništva jedva prelazi četiri milijuna, a to znači da je svaki osmi čovjek na kojeg ćete naići kad prijeđete granični prijelaz Bajakovo, bio u ratu. Odnosno, registriran je da je bio. Bez razlike, staro, mlado, muško, žensko, svaki osmi državljanin-ka Hrvatske ima taj status. Ako bismo od te brojke odbili sve one koji su rođeni nakon 1977. godine, koji fizički nisu mogli biti tamo, pa dodatno smanjili zbog osoba s invaliditetom i žena, kojih je bilo znatno manje, da izbjegle Srbe ne računamo, došli bismo do jedva milijun i pol „potencijalnih“ branitelja, među kojima je pola milijuna upisanih. Dakle, svaki treći muškarac u srednjim godinama ovako ili onako nalazi se na tom popisu. Imaju različita prava. Većina nije iskoristila nijedno, ali glasna i probitačna manjina zato je iskonzumirala sve što se davalo, pa i više. A toga nije bilo malo.

Raspoređeni su u točno 1176 aktivnih braniteljskih i stradalničkih udruga, koje su međusobno opet povezane u različite saveze i koordinacije. Većina ne služi ničemu osim da svome vodstvu osigura nekakve privilegije. Ako se u njihovom ostvarivanju ili širenju negdje zapne, udruge se preko noći pretvore u parapolitička tijela koja se postavljaju iznad države i društva. To se, u Hrvatskoj smo već navikli, redovito događa kad je na vlasti SDP. Premda je ova stranka miljama udaljena od ljevice kakvu poznajemo iz udžbenika politologije i, uz rijetke iznimke, nesklona otvaranju fronte prema polumilijunskoj moćnoj populaciji, ni ta joj činjenica nije dovoljna da ih ovi prihvate ikako drukčije nego kao „komunjare“ i „antinarodne elemente“, što čudi još samo SDP-ovce. A oni nikako da shvate – ili toč-

OVO MOŽE, OVO NE MOŽE: Protest branitelja protiv skupa Žena u crnom u Zagrebu, avgust 2016.
Foto: Hina / TANJUG

nije, prihvate – da velikom većinom od tih 1176 udruga direktno ili zaobilazno upravlja HDZ, odnosno desno krilo HDZ-a, pa reagiraju po potrebi i narudžbi kad god to ovima zatreba.

LJUDI U CRNOM

Kako to izgleda u praksi, najbolje je osjetio bivši SDP-ov premijer Zoran Milanović kad je pred parlamentarne izbore 2016. godine okupio predstavnike branitelja i pokušao ih pridobiti na svoju stranu pohvalivši se pritom da mu je jedan djed bio u ustašama, dok je, za razliku od njega, majka Andreja Plenkovića bila „vojna lekarka". Ovi su razgovor tajno snimili i pustili medijima, što je bio povod dijelu SDP-ovih birača da ne začepe nos i ne odu glasati, nego rezignirano ostanu kod kuće držeći se one poznate da su u politici svi isti.

Milanović je tada primio predstavnike branitelja koji su ukupno 555 dana demonstrirali ispred resornog ministarstva otvoreno se postavljajući iznad države. Mali trg na kojem su razvili šator pa u njemu živjeli, jeli i spavali, bio je sve to vrijeme eksteritorij Republike Hrvatske na kojem su vladala druga pravila i poštivali se drugi zakoni. Vrhunac je bio kad su postavili plinske boce na ulicu usred Zagreba prijeteći aktiviranjem ako se ne ispoštuju njihovi zahtjevi.

Negdje u isto vrijeme te 2016. godine oko pet tisuća prosvjednika – nije nevažno spomenuti, uglavnom odjevenih u crno – organiziralo je marš na zgradu Vijeća za elektroničke medije koje se usudilo na tri dana oduzeti koncesiju lokalnoj zagrebačkoj Z1 televiziji na kojoj je jedan od voditelja Marko Jurič poručio Zagrepčanima da budu oprezni dok šeću Cvjetnim trgom, jer je „u blizini crkva u kojoj stoluju (...) četnički vikari".

„Pripazite kada se šećete Cvjetnim trgom, pogotovo majke s djecom, da ne bi koji od tih četničkih vikara istrčao iz crkve i u svojoj maniri klanja izveo svoj krvavi pir na našem najljepšem zagrebačkom trgu koji bi možda trebalo obilježiti tablama 'pazi, oštar četnik u blizini'„ rekao je Jurič. Crkva je, naravno, pravoslavna, a kazna za izrečeno bila je najblaža moguća.

Taktika je u međuvremenu promijenjena, što ne treba čuditi s obzirom na to da je na vlast ponovo došao HDZ, pa su se „šatoraši" pokupili s trga ispred Ministarstva branitelja, na čije je čelo sada došao – jedan od njih. Ministar Tomo Medved, koji je prije koji dan pljeskom dočekao osuđenog ratnog zločinca Mirka Norca, opet im je proširio prava omogućivši da se i danas, 23 godine nakon rata, svatko od njih može „sjetiti" da ima PTSP ili kakvu drugu bolest čiji je uzrok sudjelovanje u ratu, što je dosad iskoristilo njih osam tisuća.

MAKARTIZAM U ZAGREBU

Budući, dakle, da je ovaj dio apsolviran pa više nije bilo potrebe za marš na institucije, taktika se okrenula prema maršu kroz institucije. Ministar je „naš", ali u društvu još ima previše „njihovih", pa se opet počelo bulazniti o nekakvim komunistima, srbočetnicima... Prvi u orkestriranom udaru bio je HAVC – državna agencija koja se bavi financiranjem filmova. Skočili su branitelji na zadnje noge zbog „antihrvatske" poetike filmova koji se financiraju državnim novcem, tvrdeći da je HAVC premrežen kriminalom. Revizija je, uistinu, pronašla neke sitne nepravilnosti, ali hajka koju je zdušno podupirao i poticao bivši ministar kulture, notorni ustašofil Zlatko Hasanbegović, a predvodila medicinska sestra braniteljica (!) Zorica Gregurić, uspjela je pa je redatelj Hrvoje Hribar otišao s funkcije ravnatelja HAVC-a.

Hajka je nastavljena i zadnjih dana. Na meti karlovačkih branitelja sada je Bajaga, jedan od prvih srpskih muzičara koji je zasvirao u Hrvatskoj i koji je u toj državi, uostalom, i rođen. Karlovac se „proslavio" i koji tjedan ranije kada je gradska vlast odlučila dati Plaketu grada antiratnoj aktivistkinji Jelki Glumičić, da bi potom nakon pisma branitelja povukla svoju odluku. Svirao je Bajaga prije desetak godina u Karlovcu svoje balade i vesele poskočice bez ikakvih problema. Štoviše, »

zajedno s domaćim estradnim pulenima uz punu sponzorsku podršku lokalne pivovare obilazio je Hrvatsku i nikome nije smetao. Danas, međutim, ne može. Pobunila se nekakva karlovačka koordinacija tvrdeći da je ovaj četnik, a da četnik nema što pjevati po Hrvatskoj. Uzalud je čak i autor laži, također branitelj, kazao da se zajebao jer nije Bajaga taj koji je pjevao s Minđušarima, kninskom verzijom Thompsona, nego Bora Đorđević.

Tek usput spomenuta laž, tipični *fake news*, bila je dovoljna da organizator Dana piva u Karlovcu Bajagu skine s popisa izvođača i pokuša na mala vrata ugurati rokere iz Hladnog piva. Ovima, međutim, nakraj pameti nije bilo popuniti tako ispražnjen program. „Možemo doći na pivo, ali nastupiti nećemo", poručili su organizatorima, i to jedva koji dan nakon što su se i sami našli pod pritiskom zbog nastupa u Splitu uoči obljetnice „Oluje". Nisu podobni da na taj dan sviraju u Splitu, javno je HDZ-ovu gradonačelniku poručio Velimir Bujanec, čovjek koji se predstavlja kao novinar premda je riječ o tipu koji je svojedobno kokainom plaćao seksualne usluge i sve to priznao na sudu pa u međuvremenu postao glasnogovornik ove „zabraniteljske" Hrvatske, kako su u tjedniku „Novosti", koji izdaje Srpsko narodno vijeće, prije pola godine feralovski nazvali slične inicijative braniteljskih udruga. Splitski gradonačelnik Andro Krstulović Opara (HDZ) ispričao se Bujancu i braniteljima, objasnivši da nije znao za koncert pa je napravio „jedino što je mogao": naredio da ima da završe sa svirkom do 23.50 sati.

Ljeto je donijelo i pokušaj zabrane Trećeg festivala ojkače u Petrinji u organizaciji Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta". Lokalne braniteljske udruge, koje su prije tri godine pokušale spriječiti prvi festival ojkanja, poručile su da ga neće biti dok je njih živih, što je bilo više nego dovoljno da dva kulturnoumjetnička društva iz Beograda otkažu nastup.

Ovo je tek nekoliko primjera koji ilustriraju način na koji funkcioniraju braniteljske udruge u Hrvatskoj. Ne sviđa im se film koji je Hrvatska televizija najavila prikazati? Nema problema, odmah se nađe nekoliko desetaka onih koji će se okupiti pred zgradom HRT-a, otvoriti šator i zatražiti njegovu zabranu. Mislite da pretjerujemo? Ma kakvi! Upravo su to učinili s benignom komedijom *Ministarstvo ljubavi* o udovicama poginulih branitelja kojima prijeti gubitak statusa ako uđu u novu ljubavnu vezu ili brak. Film je ipak prikazan, ali u noćnom, porno-terminu. Slično je prošao i *Ustav Republike Hrvatske* Rajka Grlića. Lani je otkazana manifestacija „Noć kazališta", zakazana za 18. novembra, jer se točno tada obilježavao Dan sjećanja na žrtve Vukovara i Škabrnje. Nema se što narod zabavljati, kad je dan tuge, poručili su iz neke od koordinacija udruga i, što je najgore, u tome uspjeli. Do kuda cijela priča može otići vidjelo se pred ljeto u Vodicama gdje su u posađenom cvijeću na uličnom otoku vidjeli zvijezdu, pa su je preorali kamionom.

Postavljajući se kao moralni autoritet, nalik na nekadašnji SUBNOR ili Katoličku crkvu, branitelji rado igraju ulogu koju im je namijenio desni dio HDZ-a i, valja im priznati, rade to vrlo uspješno. Valjda im baš zato nikad nije palo na pamet demonstrirati protiv privatizacije i uništavanja firmi, protiv malih penzija, smanjenja radničkih prava ili ovih dana zbog neisplate plaća u pulskom brodogradilištu Uljanik. Očito su dramski program HTV-a i Bajagina Zažmuri sočniji od takvih tričarija. Uistinu, Domovinski rat je za neke nešto najbolje što se moglo dogoditi. ¶

GORAN BORKOVIĆ

Značajan naučni skup od 26. do 28. avgusta u Beogradu

AMERIČKI I SRPSKI NAUČNICI O SARADNJI U OBLASTI DATA SCIENCE

Beograd će od 26. do 28. avgusta biti domaćin značajnog naučnog skupa – radionice naučnika iz SAD, Srbije i Zapadnog Balkana u oblasti nauke o podacima (Data Science). Zbog činjenice da Ameriku predstavlja više od 50 naučnika i istraživača, koje je odabrala Nacionalna fondacija za nauku SAD (NSF), reč je o jedinstvenom događaju za naučnu zajednicu Srbije i zemalja u okruženju.

Radionica koja će biti održana u Palati Srbija, uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, treba da pokaže kako naša zemlja i zemlje regiona mogu da sarađuju sa vodećim naučnicima SAD, posebno u oblasti nauke o podacima koja se danas smatra jednom od ključnih za razvoj nauke u svetu.

„Srbija je još 2010. godine potpisala međudržavni Sporazum o naučnoj i tehnološkoj saradnji sa Sjedinjenim Američkim Državama, međutim, posle toga nije bilo značajnijih praktičnih koraka. Ova radionica predstavlja prvi veliki iskorak ka mogućoj saradnji naše nauke sa najuticajnijom i najnaprednijom naučnom zajednicom na svetu", kaže Aleksandra Drecun, predsednica udruženja „Intersection", koje već nekoliko godina radi na realizaciji ove saradnje.

Američki, srpski i istraživači iz regiona razgovaraće o tome kako da se uspostavi nova saradnja između nauke o podacima, matematike i nauka koje generišu velike količine podataka (Big Data) i koje zahtevaju napredne metode za njihovu obradu. Biće reči i o jačanju mehanizama za saradnju između srpskih istraživačkih institucija i NSF, koja predstavlja najprestižniju instituciju ove vrste, kao i mogućnostima za organizovanje zajedničkih naučnih projekata.

Nacionalna fondacija za nauku (NSF) je nezavisna federalna agencija Sjedinjenih Američkih Država za promociju naučnog napretka. Ona podržava osnovna naučna istraživanja sa godišnjim budžetom od 7,5 milijardi dolara (za 2016. godinu).

Predsedavajući beogradske radionice SAD-Srbija i Zapadni Balkan biće prof. dr Zoran Obradović, direktor Centra za analizu podataka i biomedicinsku informatiku na Univerzitetu Templ u Filadelfiji, SAD.

Organizatori ovog naučnog skupa su Matematički institut SANU, Arheološki institut i Centar za nauku i inovacije Intersection. Detaljan program i lista učesnika dostupni su na sajtu www.nsfserbia.rs.

DRAGAN ILIĆ

TV imaginarijum

Svuda u svetu pare i politika moćnima i bogatima omogućavaju da izvrdaju odgovornost

Sa približavanjem tog „istorijskog dogovora“ Srba i Albanaca, u Srbiji je sve teže na televiziji razlikovati gde prestaje politika, a počinje estrada. Dve omiljene i najčešće ponavljane floskule su „neodrživost statusa kvo“ u svim informativnim emisijama i „do sada neviđene pripreme za Zadrugu 2“ u programima Televizije Pink. U oba slučaja vidimo da su akteri i glavni protagonisti zapeli iz sve snage da završe pripreme i razrade ono što bismo mogli da nazovemo – scenariom i dramaturgijom događaja.

Predsednik Vučić je sveprisutan u želji da prikaže sve prednosti dijaloga sa Prištinom, ali i da preventivno ocrni čak i najmanje pokušaje opozicije da ga kritikuje. Kao kanal za prikazivanje svih prednosti „dogovora“ upravo koristi televizije Pink, Happy i Studio B. Doleću novi avioni na Batajnicu, baš ovih dana, diplomatska ofanziva je u toku, Angela Merkel ne dozvoljava promenu granica, ali Amerikanci namiguju, lomi se i Makron, a on je sada glavni. Sa druge strane, ako ostane „status kvo“ ili „zamrznuti konflikt“, počinje apokalipsa, ne samo za Srbe na Kosovu, već i za ostatak Srbije. Platićemo previsoku cenu, niko ne zna tačno koliku, ali je bez sumnje ogromna. Tek ove nedelje, sa mapa Marka Đurića i Milorada Dodika, saznali smo da su Srbi prognani sa Kosova, da ih tamo praktično ni nema. Nije bez uticaja ni pominjanje Nobelove nagrade za mir, koju bi, navodno, mogli da dobiju potpisnici i posrednici u ovom sporazumu. Time bi se nesporno odalo priznanje Vučiću, a valjalo bi i Tačiju zbog eventualnih optužbi za zločine na Kosovu. Da se ne lažemo, rado bi se zakitili i posrednici u Briselu.

Mogu da razumem ovu pripremu javnosti za neprijatne vesti, ali priznajem da se želudac ipak okrene kada počinje mazanje blatom svih onih koji se drznu da naglas izraze sumnju da će se desiti neka vrsta neformalnog priznanja Kosova, a da Srbija zauzvrat neće dobiti ama baš ništa. Tako je, recimo, otac Sava Janjić postao Tačijev saradnik, izdajnik i neko ko godinama radi protiv srpskih interesa. Od Srba na Kosovu i Metohiji zahteva se unisona podrška ili pak automatski bivaju ocrnjeni kao izdajnici. Pomenuti Sava Janjić danas prolazi medijskog toplog zeca kojeg je vlast priredila ubijenom Oliveru Ivanoviću pred lokalne izbore na Kosovu.

Drugi deo ove potemkinovske scenografije ili kako se to kaže na Pinku, „televizijskog imaginarijuma Željka Mitrovića“ gradi se u Šimanovcima, gde se pripremaju projekat i scenario za medijsku i estradnu anesteziju građana u Srbiji. Kodno ime projekta je „Zadruga 2“ a suštinu novosti možemo opisati sloganom „brže, jače, bolje“. Gledaoci će videti 50 takmičara i tri epohe: 16. vek, današnjicu i blisku budućnost. Da je samo 14. vek u pitanju, imali bismo Kosovo – juče, danas i sutra. U Zadruzi pregovore vodi Željko Mitrović čije estradno ime je „Veliki šef“. U prošlom serijalu je njegov namesnik među takmičarima bio majmun, a ko će prenositi naređenja u „Zadruzi 2“, još ne znamo. Pink u Šimanovcima gradi more, materijalizujući još jednu ideju – o kanalu od Beograda do Soluna. A smejali ste se Tomi Nikoliću! Dvesta dunđera gradi kompleks, kao da je Stefan Nemanja u pitanju, jer dovedeni su čak iz primorskih krajeva i Italije. Mitrović pravi TV zadužbinu koja će grandioznošću postići grandiozne šerove i zalepiti milione gledalaca za male ekrane. Stigli su i oldtajmeri, flota plovila i moj favorit – džet letelica kao prevozno sredstvo budućnosti. Tim letelicama, a ne repariranim ruskim MiG-ovima 29, Veliki šef će slati fermane zadrugarima.

Iz svega što do sada znamo, možemo samo da zaključimo da se intenzivno pišu ta dva scenarija koja su očigledno prepletena. Obojici autora zaista treba odati priznanje jer su do sada pokazali da fantastično koriste medije za manipulisanje sa gledaocima/biračima. Međutim, iza grandioznih kulisa i istorijskih dogovora ostaje prosta i nepromenjena suština. Ma kako upakovali i ulepšali scenografiju, u „Zadruzi 2“ će se, da izvinite, svađati i jebuckati nekakav estradni polusvet, dok će u pregovorima o Kosovu stranci tražiti od nas da priznamo da smo ga izgubili. Zato valjda nema te ružičaste oblande dovoljno jake da se prenebregne neprijatna istina.

Dobro, ako već ne možemo da utičemo na te velike, istorijske procese i velike vašare na Pinku, mi ipak propuštamo da reagujemo kada je u pitanju naša svakodnevica. Za Preobraženje je notorni predsednik opštine Brus Milutin Jeličić Jutka postao počasni i zaslužni građanin Brusa, iako je kroz iglene uši, uz jurenje rupa u zakonu, izbegao gonjenje po službenoj dužnosti za seksualno uznemiravanje nekoliko žena koje su bile zaposlene u opštinskoj upravi. Tim hrabrim ženama je preostalo da ga sada privatno tuže – možete misliti kako će izgledati ti procesi.

Okej, svuda u svetu pare i politika moćnima i bogatima omogućavaju da izvrdaju odgovornost. Međutim, ovog vikenda je u Americi održana premijera novog filma u kojem glavnu ulogu igra Kevin Spejsi. Njegov prošli film je tokom prvog vikenda premijernog prikazivanja zaradio 20 miliona dolara. Međutim, ovog vikenda novi film je zaradio 126 dolara i u celoj Americi je prodato ukupno 10 karata. Publika je bojkotovala film, bez obzira što Spejsi nije osuđen već samo osumnjičen da je seksualno zlostavljao mlađe kolege. U anketama iz Brusa sugrađani su branili Jutku, a među njima su bile i žene, pa je izostala i elementarna ženska solidarnost. Na dodeli priznanja Jutki nije bilo predstavnika ni predstavnica nijedne organizacije u Srbiji koja se bori za prava žena. Jutka ispade jači od Kevina Spejsija, pa je onda valjda jasno što ćemo narednih meseci svi skupa gledati realizaciju velikih scenarija koji će nas nasmejati i rasplakati! ¶

PTICE ZAROBLJENE

Od 10. do 17. avgusta održan je 24. Sarajevo film festival. Prikazana su 223 filma, čuli su se strani jezici, eks-Jugosloveni su bili najbolji prijatelji kao da se nikad nisu svađali i kao da rata nikada nije bilo

Kada je glumac Alban Juka otvarao 24. Sarajevo film festival (SFF) kazao je da mnogi misle kako je Sarajevo lepo samo tokom festivala, ali da se on sa tim ne slaže i da je ovde uvek dobro. Istina je verovatno negde na sredini jer Sarajevo po sebi deluje kao uzbudljiv grad najviše zbog ljudi koji su ljubazni, gostoljubivi, neposredni, otvoreni i spremni na šalu. Ako se tokom festivala oko svega ovoga i više nego inače potrude, nije greh i potpuno je legitimno. U festivalskoj i uopšte u glavnim ulicama grada imate utisak kao da je sve podešeno da se baš vama ugodi, a tempo je ubrzan na maksimalu. Svi nekud žure, čuju se strani jezici, eks-Jugosloveni su najbolji prijatelji kao da se nikad nisu svađali i kao da rata nikada nije bilo. Festivalski trg i crveni tepih kod Narodnog pozorišta puni su kreativnog sveta, pogotovo uveče zbog raznih programa, događaja, koktela i zakuski. Ovde su ljudi nasmejani, dotereni i mirišu, služe se samo fina jela i pića, sluša se dobra muzika, sve je do poslednjeg detalja izdizajnirano uključujući i vrh čačkalice u obliku violinskog ključa. Ali koliko god da su vas očarali radosna atmosfera, sjaj i glamur festivalskih čarolija čak i ako niste naročito radoznali, brzo ćete se sudariti i s potpuno drugačijom slikom Sarajeva.

Čim vaša stopala s mekog tepiha kroče na tvrdo tlo ulice, kad pogledom naletite na natpis upozorenja da se obrušava fasada zgrade, prosjake ili gladne što prebiraju po kontejnerima, kada ljudi iskreno s vama podele svoju muku, kada se sablaznite sličnošću mladih sa splavova u Beogradu i sarajevske mladeži koja uživa u preglasnom turbo-folku i koja se, kako kažu, više raduje Željku Joksimoviću nego Robertu de Niru, brzo ćete shvatiti da ovde ima i drugih razloga zbog kojih ćete se osećati kao kod kuće.

Ovogodišnje 24. izdanje Sarajevo film festivala (SFF) je, za razliku od prethodnih, prošlo bez holivudskih zvezda na crvenom tepihu, ali, po opštoj oceni, sa verovatno najjačom selekcijom filmova dosad. U brojevima to izgleda ovako: 223 filma, od kojih je skoro 80 imalo međunarodnu ili svetsku premijeru, 18 programa, više od 1500 akreditovanih gostiju, više od 700 akreditovanih predstavnika medija iz 28 zemalja, i više od 100.000 posetilaca. Tradicionalno, publika je uživala u projekcijama upriličenim na Open Air bioskopu koji prima i do 5000 ljudi i koji ima najveće bioskopsko platno u regionu. U takmičarskom programu za koji je izabrano deset naslova, čak tri su sa područja bivše Jugoslavije: *Mali* Antonija Nuića (najbolji film na ovogodišnjem Pulskom festivalu), *Sam samcat* Bobe Jelčića za koji se tražila karta više, i film *Teret* Ognjena Glavonića koji je u Sarajevu imao regionalnu premijeru i čiji je glavni glumac Leon Lučev osvojio nagradu Srce Sarajeva za najbolju mušku ulogu.

Film *Teret*, koji je u Srbiji, iako nije viđen, proglašen antisrpskim, govori o teretu koji jedna generacija ostavlja drugoj i to kroz lik Vlade, vozača hladnjače koji tokom NATO bombardovanja Srbije 1999. od Kosova do Beograda prevozi leševe kosovskih Albanaca a da to ni ne sluti. O suočavanjima sa demonima ratne prošlosti priča i *Srbenka*, dokumentarni film Nebojše Slijepčevića, reditelja iz Hrvatske, koji je osvojio Srce Sarajeva u svojoj kategoriji i nagradu publike. Za *Srbenku* stručnjaci kažu da je tip filma „koji istovremeno udara maljem po glavi i šakom u pleksus". *Srbenka* govori o posledicama rata u nekadašnjoj Jugoslaviji toliko duboko ukorenjenim da će trebati stotinu godina dobrote da se učinjene štete poprave i da žudnja za osvetom usahne. To je film u kojem se teško dâ naslutiti gde je početak – da li u Zagrebu gde je ubijena dvanaestogodišnja devojčica Aleksandra Zec srpske nacionalnosti, ili tamo gde je Oliveru Frljiću 25 godina kasnije sinula ideja da o njoj napravi

U VREMENU

predstavu. Slijepčević je poželeo da snimi proces nastanka ovog komada čije su probe neretko delovale kao grupna psihoterapija, ali je zapravo ključni momenat bila priča mlade glumice Nine, koja se detaljno seća momenta u kojem joj je majka objasnila da je ona Srpkinja. Sedmogodišnja Nina bila je dotad ubeđena da je Hrvatica kao i ostali u njenoj zemlji, a reč Srpkinja nije umela ni da izgovori pa je kazala Srbenka. Spoznaja o poreklu ju je učinila duboko nesrećnom, a njena pripovest inspirisala je Slijepčevića da o ovom važnom problemu u Hrvatskoj progovori i snimi dokumentarni film.

Foto: Sarajevo Film Festival

Reference na ratne devedesete opisuje i dokumentarac *Araf* Didem Pekun, iako je ona iz Turske. *Araf* je crnobeli film koja predstavlja kombinaciju snimaka putovanja na relaciji Sarajevo–Mostar–Srebrenica i izmišljene priče o devojci koja se vraća u BiH na dvadesetdvogodišnjicu srebreničkog masakra. Snimcima tradicionalnih skokova sa Starog mostarskog mosta u Neretvu, grčkom mitu o Ikaru i Dedalu, i gracilnosti muških tela skakača, rediteljka suprotstavlja horor ukapanja osakaćenih tela. Autorka govori i o plavim leptirima koji se hrane gljivama izraslim iz tela mrtvih pokazujući puteve masovnih grobnica. *Araf* je osvojio Srce Sarajeva kao najbolji dokumentarac posvećen ljudskim pravima.

Među ovogodišnjim naslovima izdvojila se grupa filmova fokusiranih na porodične lomove i odnos očeva i dece, što je novo u aktuelnoj kinematografiji regiona. U filmu *Sam samcat* glavni lik je Marko, otac koji nakon razvoda pokušava da se probije kroz birokratsku džunglu i izbori se da više vremena provodi sa svojom sedmogodišnjom ćerkom, dok Nuićev *Mali* govori o složenom odnosu oca kriminalca koji je upravo izašao iz zatvora i njegovog sina. *Teret* se bavi nasleđem koje se prenosi s očeva na sinove. U središtu priče je Vlada koji čuva znamenje svoga oca iz NOB-a i koji na ruševinama zemlje koju je ta borba stvorila, slučajno biva upleten u zločin. U filmu, iako to glasno ne izgovara, Vlada se pita šta on ostavlja svom sinu.

Nagrada publike 24. Sarajevskog filmskog festivala, a izdvajamo je zato što govori o ukusu većine, pripala je filmu *Kapernaum* libanske rediteljke Nadine Labaki, koji je nagradio i žiri ovogodišnjeg Kanskog festivala. *Kapernaum* je priča o Zainu, dvanaestogodišnjaku iz Bejruta koji, ogorčen činjenicom da su njegovi roditelji morali da prodaju ćerku i udaju je za sina njihovog šefa ne bi li se izvukli iz siromaštva, odlučuje da radikalno promeni život. Rediteljka Labaki je i za ovaj film, kao i za prethodne, angažovala naturščike čije životne priče prate sudbine likova koji igraju u filmu. Publici su se dopali i filmovi *Cold War* Pavela Pavlikovskg, *Dogman* Matea Garonea, *Anđeo* Luisa Ortege, kao i najnovije ostvarenje dvostrukog oskarovca, kao i film iranskog reditelja Asgara Farhadija *Svi znaju* sa Penelope Kruz i Havijerom Bardemom u naslovnim ulogama.

Farhadi je bio predsednik žirija ovogodišnjeg takmičarskog programa i laureat nagrade Počasno srce Sarajeva, pa je i u tom svojstvu učestvovao u pratećem programu „Kafa sa...“. Na svom jeziku, na farsiju, ispričao je šta ga je inspirisalo da snimi ovaj film čija je priča suptilno izgrađena oko iznenadnog događaja: otmice ćerke glavne junakinje, ubrzo nakon dolaska u Španiju zbog rođakinog venčanja.

Iako prepoznatljiv po filmovima u kojima su u fokusu međuljudski odnosi ponajviše određeni kulturom Irana, ovo Farhadijevo ostvarenje nije prvo koje se zbiva van njegove rodne zemlje i koje mu je, kako je rekao, poslužilo kao podstrek da upozna »

detalje lokalnog života na jugu Španije, inače veoma slične onima u Iranu.

Inspiracija za film inicirana je incidentom kome je Farhadi prisustvovao prilikom proputovanja jugom Španije sa porodicom: njegova ćerka je spazila plakat na kojem je pisalo da se traži nestala devojčica. Činjenica da je reč o otmici prilično ju je uplašila, pa je tokom putovanja ocu postavljala mnoga pitanja o tome. Farhadi, i sam uznemiren, razmišljao je kako bi se osećao da se nađe u toj situaciji i kako bi se ona dalje razvijala. „Kad god želim nešto da ispričam, imam potrebu za problemom. Ako se petoro ljudi vozi liftom i lagano, bez problema stigne na svoje odredište, oni neće saznati ništa jedan o drugom, ali ako se zaglave između spratova, saznaće mnogo više jedni o drugima“, objasnio je Farhadi.

Prema njegovim rečima, odluka da film snima u Španiji bila je rizična. To se mnogima u Iranu nije svidelo jer se smatra da reditelj treba isključivo da snima u svojoj zemlji. Međutim, osim što je već imao iskustva sa snimanjem u Francuskoj, Farhadi je bio rešen da *Svi znaju* snimi upravo tamo gde je i saznao za ovu priču. Pritom, kazao je da kad god pravi film u inostranstvu veoma vodi računa o tome da se ne bavi aktuelnim problemima te zemlje, jer o tome nikad ne može dovoljno da zna. „Zato se fokusiram na lične, međuljudske odnose i veze, i to prevashodno one u kojima postoji slična dinamika kao u Iranu. Činjenica da *Svi znaju* zahvata i priču o klasnim odnosima i razlikama, još je jedna u nizu sličnosti sa Iranom“, primetio je Farhadi. „Razvijene zemlje se trude da to sakriju, ali to svejedno postoji. Kada se nekoj osobi sudi, odmah se pretresa njena prošlost. Primetio sam da u Španiji postoji isti fenomen, pa sam to poželeo da naglasim u filmu.“

Razlog što je odabrao baš Penelope Kruz i Havijera Bardema nije to što su oni, kako je rekao, velike internacionalne zvezde nego zato što je obožavatelj njihovog glumačkog stila. Da bi gluma u filmu bila što istinitija, kazao je Farhadi, nije želeo da koristi ista sredstva koja se često viđaju u današnjim filmovima, koja se neretko oslanjaju na momente iz realnog života a zapravo uopšte ne doprinose uverljivosti, već naprotiv, tvore scene u kojima likovi dok razgovaraju ne slušaju jedan drugog. Farhadi je zato u svom filmu posegnuo za izvesnom prevarom. Nijednom glumcu nije rekao šta je tema filma već ih je upućivao na to kako su funkcionisali njihovi odnosi u prošlosti. Glumac Rikardo Darin, koji u filmu igra Laurinog supruga, bio je često zbunjen jer nije mogao da razume zašto je njegovom liku toliko teško da donese odluku.

„Mislim da sam njegov karakter načinio u izvesnoj meri paradoksalnim jer je on veoma religiozna osoba, a stalno sumnja. Jednom sam mu rekao da ako bih njegov lik u filmu prebacio u neko od Šekspirovih dela, bio bi to Hamlet. I, to mu je pomoglo. U daljem radu je verovao da zapravo igra španskog Hamleta“, ispričao je Farhadi. Zbog ljubavi prema teatru, Farhadi je i ostalim glumcima predočio na koje likove podsećaju iz klasičnih Šeksipirovih dela. Laurinom ocu je kazao da je kralj Lir jer kao i on ima tri ćerke, a i zato što je zbog gluposti u prošlosti napravio velike probleme svojoj porodici. „Tako je svaki karakter imao model koji će slediti. Nisu svi bili šekspirovski tipovi, neki su i iz stvarnog života. Recimo, nisam želeo da Penelope bude stalno u suzama, već da se ponaša kao vučica kojoj je oteto mladunče. Videćete da u mnogim scenama, recimo kad leži na krevetu, ona to potkrepljuje i stavom tela“, ukazao je Farhadi.

Rezimirajući sve aspekte filma, moglo bi se reći da je „ovo film o vremenu“, istakao je Farhadi, skrenuvši pažnju na dva momenta filma – priču o vinu koju na početku pripoveda Pako i nekoliko zanimljivih scena sa satom na tornju. „Sat ima pukotinu kroz koju prolaze ptice. U detinjstvu sam bio fasciniran časovnicima s mehanizmom pomoću kojeg su iz sata izlazile ptice. Verovao sam da su ptice iz časovnika zarobljene u vremenu“, zaključio je Ašgar Farhadi.

Da li je Sarajevo lepo samo dok traje festival ili stalno, znaju najbolje oni koji žive ili često borave u njemu. Opaska „nije to više onaj isti grad“ onih koji ga znaju pre i posle rata ne znači ništa nekom ko je u Sarajevu prvi put. Nije uostalom ni Beograd kao pre, a nismo ni mi. ¶

ALEKSANDRA ĆUK

Trenutak se prelazi

„Možda će zvučati bizarno, ali kriminalno razmišljanje, pokušaj da se prečicom dođe do boljeg života je neki oblik slobode mišljenja, stvar izbora, što se kosi sa idejom da je interes države i partije iznad ličnog interesa. Demokratska društva kao da podrazumevaju određenu dozu kriminaliteta, svesni da se neće svi snaći na tržištu i da će neko to probati prečicom”

O filmu *Južni vetar* priča se iako još nije viđen – premijerno će biti prikazan 25. avgusta na otvaranju Festivala glumačkih ostvarenja u Nišu – zato što priču iz beogradskog podzemlja devedesetih inspirisanu istinitim događajima prenosi, sudeći po trejleru, na način koji obećava (konačno) dobar akcioni triler, i zato što u njemu igraju poznati glumci. S obzirom da će se na „Filmskim susretima” u Nišu pre svega vrednovati njihov udeo u *Južnom vetru*, nabrajamo celu glumačku podelu: pre svih Nebojša Glogovac, Miloš Biković u glavnoj ulozi, zatim Miodrag Radonjić, Dragan Bjelogrlić, Miloš Timotijević, Jovana Stojiljković, Srđan Todorović, Bogdan Diklić, Aleksandar Berček, kao i gosti iz Bugarske Hristo Shopov i Ivaylo Zahariev.

Južni vetar je drugi film reditelja Miloša Avramovića (1978). Prethodni, njegov debitantski film *Krojačeva tajna*, prikazan je pre deset godina. U međuvremenu, Avramović je bio producent televizijskih serija *Senke nad Balkanom* i *Čizmaši* i reditelj nekoliko kratkih filmova. U *Južnom vetru* Avramović je i koscenarista uz Petra Mihajlovića.

kada linija

Foto: Miloš Dimić

„VREME": Zašto se film zove *Južni vetar*? Naime, kad se kaže – južni vetar, pomisli se na bend koji je do rata devedesetih svirao sa poznatim folk pevačima, na radio-stanicu specijalizovanu za folk muziku, na vetar koji donosi vlagu i kišu...

MILOŠ AVRAMOVIĆ: Naslov je svakako dvosmislen. Dok smo pisali scenario, shvatili smo da je ta vrsta melosa zajednička svim zemljama koje su deo tranzita heroina ka EU i da mora da bude sastavni deo filma. Tako da smo hteli da kroz naslov integrišemo i jug Srbije kao glavnu tačku ulaska heroina, i saundtrek, kao i deo radnje-zapleta filma, koji u ovom trenutku ne bih želeo da otkrijem. Južni vetar, kao što ste rekli, donosi vlagu i kišu, a ponekad i strašno nevreme.

Scenario je napisan još pre 10 godina, a premijera je najavljivana za kraj 2016, pa zatim za 2017. godinu. Čekali ste novac?

Da, to je muka koju dele sve moje kolege. Scenario koji je napisan pre 10 godina je nastavak *Južnog vetra* pod naslovom *Metar asfalta*, koji je bio skup i komplikovan za snimanje u tom trenutku. Nismo želeli da odustanemo od priče i likova, pa smo odlučili da napišemo malo jednostavniji *prequel*. Tako je nastao scenario za *Južni vetar*. Ta premijera 2017. godine je odložena iz tehničkih razloga jer je pomeren početak snimanja. Odlučio sam da prvo završim *Senke nad Balkanom* sa Draganom Bjelogrlićem i da nakon toga uđem u pripreme za snimanje *Južnog vetra*. U Srbiji je i dalje teško obezbediti finansije za film, a posebno za film sa ovom tematikom. Svima se svidao scenario, svi su ga podržavali, ali su se u isto vreme nekako ograđivali pod izgovorom da bi to bilo zanimljivo „devedesetih", da tema više nije aktuelna, što je bizarno. Dovoljno je da svaki dan otvorite novine i shvatite da tema nikad nije bila aktuelnija.

Film posvećujete preminulim drugovima i drugaricama. Ko su ti ljudi, kakve su njihove sudbine?

Moje odrastanje u Mirijevu obeležila je velika nemaština, tuga i bol. Moje roditelje su događaji devedestih uhvatili potpuno nespremne. Bili su ušuškani u taj neki komfor i rutinu koje je pružao socijalizam, Ante Marković, hiljadu maraka plata, i slično, a kada su se devedesete razmahale u punoj snazi sa ratovima, sankcijama, inflacijom, to ih je nekako paralisalo, zombifikovalo. Nisu znali šta da rade, kako da se snađu i šta da nam kažu. Trebalo im je dosta vremena da se trgnu iz tog stanja. Tako smo mlađi brat i ja počeli sve više vremena da provodimo na ulici, da se snalazimo, u pokušaju da sami preuzmemo odgovornost, dođemo do nekih odgovora i rešenja. Slična je priča svih nas koji smo u to vreme dan i noć blejali po kraju, parkićima. Odjednom se stvorila kritična masa dečaka i devojčica koji su preko noći morali da odrastu. Da rade i razmišljaju o stvarima koje su nezamislive za decu tog uzrasta u normalnim okolnostima. Tako sam rano naučio da stvari ne gledam crno-belo, jer teško je poverovati da su ta deca bila predodređena za život van zakona i nasilje. Bio sam na previše sahrana za nekog ko nije napunio ni 18 godina. Neki drugari i drugarice jednostavno nisu mogli da izdrže pritisak i izabrali su drogu, samoubistvo, nasilje kao rešenje i izlaz. To su bila obična, dobra deca, napuštena i izgubljena.

Glavni junak je mogao da ne izabere put kriminala. Zašto je odlučio drugačije?

To je dobro pitanje, jer ako se neko bavi kriminalom, ne znači i da je izabrao put kriminala. I dalje postoji šansa da se neko promeni, rehabilituje. Izlazak na taj put se uglavnom samo desi, nesvesno, retko kada je u pitanju svesna odluka. U životu svih tih „momaka sa asfalta" postoji granica, tanka crvena linija, i ako je jednom pređu, nema povratka u neki normalan život. Jednostavno se jednog jutra probude svesni da je to sada njihova realnost i da nema nazad. Taj put nekad odredi količina neprijatelja koji dolaze sa poslom, velika robija, novac i narkotici, a nekad i slučajnost, naivna greška koja ih obeleži za ceo život i odredi budućnost. *Južni vetar* je priča baš o tom prelomnom trenutku, trenutku kada se prelazi linija.

Ako je ovo film o kriminalu devedesetih u Beogradu, kakav bi bio film o ovogodišnjem kriminalu? Da li se desila neka promena tokom tih tridesetak godina? Koje su specifičnosti kriminala devedesetih?

Da malo pojasnim: *Južni vetar* nije film o kriminalu devedesetih, nije epoha i radnja je smeštena u Beograd 2018. godine. Film je samo inspirisan nekim događajima i likovima iz devedesetih. Ali pitanje je zanimljivo, jer bi film o kriminalu devedestih, 2018. ili 2038. godine bio isti. Kriminal je kriminal, nema tu neke razlike. Motivi su uvek isti. Razlika bi jedino bila u tome što bi kriminalci 2038. možda imali laserske pištolje. Tema kriminala se najviše vezuje za devedesete zato što je tada došlo do velikog šoka za sistem, opšte eksplozije kriminala, državnog i uličnog. Razlika između devedesetih i 2018. godine je u, da se tako izrazim, „sitnom" kriminalu, koji je bio svuda oko nas. Skidanje patika, obijanje stanova i prodavnica, tuče... I to nije bilo pitanje politike ili problem Srbije i mentaliteta, nismo mi tu nešto posebni ili izuzetak. Takav pad društva i države dešavao se ozbiljnim civilizacijama sa velikom tradicijom, dobar primer je Nemačka između dva rata. Ali kada je u pitanju ozbiljan, da kažem organizovan kriminal, razlike su jako male. Meni lično je zanimljivije pitanje šta se dešavalo sa kriminalom ranije, u bivšoj Jugoslaviji. Gde je nestao, i zbog čega nije bio deo svakodnevnice, bar na nekom prihvatljivom nivou? Zato što je kriminal uvek bio i biće konkurencija ili vladar nedemokratskog društva. Kao što su rokenrol, duga kosa i erotika bili neprijatelji društva i partije. Nešto što kvari poslušne građane i tera ih na razmišljanje. Vidite da je u diktatu-

»

rama kao što su nekada Sovjetski Savez, i Severna Koreja kao ekstremi, i Jugoslavija kao liberalniji oblik, kriminal bio na jako niskom, neprimetnom nivou ili je bio privilegija državnog aparata, partije. Kriminalce su izvozili iz Jugoslavije širom sveta da bi, ako zatreba, likvidirali nekog za službu. Ovde su smeli da dolaze samo da potroše pare i vide rodbinu. Možda će zvučati bizarno, ali kriminalno razmišljanje, pokušaj da se prečicom dođe do boljeg života je neki oblik slobode mišljenja, stvar izbora, što se kosi sa idejom da je interes države i partije iznad ličnog interesa. Demokratska društva kao da podrazumevaju određenu dozu kriminaliteta, svesni da se neće svi snaći na tržištu i da će neko to probati prečicom. Zato postoje zatvori i koncept rehabilitacije umesto odreda za streljanje.

O kriminalcima se javno nerado govori, što je i predsednik Vučić primetio pominjući Kosmajca. Da li postoji neki lik/događaj iz *Južnog vetra* u kome bi neko mogao da se prepozna?

Svako ko živi u Srbiji može da se prepozna u ovom filmu.

Kažete da ste pravili poučan film. Kad je neko delo (film, roman, predstava...) poučno? Da li kad je pravljeno s tom namerom ili kad nekog i pouči?

To je bila, blago rečeno, nespretna izjava, ali svakako ovo drugo, tek kad nekog i pouči. Ako neko iz ovog filma izvuče pouku – super, ako ne izvuče, opet super. Nadam se da će im film barem biti zabavan i uzbudljiv za gledanje. Nisam ja taj koji može i želi da nekom šalje poruke ili pouke. To prepuštam pismenijim kolegama.

Smatra se da je film najsugestivnija vrsta umetnosti – da ne nabrajam koliko utiče na modu, na jezik, na popularnost neke pesme. Šta ako neko poželi da bude kao neki lik iz vašeg filma? Ili, s obzirom da se publika lako poistovećuje sa likovima koje tumače poznati glumci, šta ako neko požeeli da bude poznat kao Biković, pa postane Petar iz vašeg filma?

Nemojte pogrešno da me shvatite, ali pitanje nosi istu dozu jeze kao kada neko kaže da će dete da mu postane gej ako vidi gej paradu. Ili kao kada bi neko proizvođača automobila pitao šta ako neko jurca vašim kolima i pogine? Ili ako neko dete gleda *Apolo 11*, i poželi da postane astronaut a Srbija nema svemirski program? Tu ulazimo u spiralu besmisla i suštinskog nerazumevanja koncepta slobode i umetnosti. Iskreno verujem i uvek sam verovao u ukus, zrelost i inteligenciju naše publike.

U priči o kriminalu neizostavni element je policija. Vi je niste predstavili kao čuvara reda, nego kao nekog kome je kriminal vrlo blizak. Zašto?

Teško je u Srbiji voditi dijalog bez stvaranja opštih zaključaka na osnovu pojedinačnih slučajeva. Nisam predstavio policiju, već nekoliko policajaca. Da uprostim, posmatrajte to kao pravilo žanra. Da li ste gledali dobar krimić bez korumpiranog policajca? To pravilo žanra je utemeljeno u realnosti jer nema policije na svetu bez korumpiranih pojedinaca. Mislim da su u Majamiju u samo jednoj akciji uhapsili više od sto korumpiranih policajaca. Tako je i ovde. Svima je jasno da ima pojedinaca, čak i grupa koje sarađuju sa kriminalcima, ali siguran sam da većina policajaca pošteno radi svoj posao, koji je opasan i težak.

Definišete *Južni vetar* kao krimić i insistirate da ste napravili žanrovski film. Zašto vam je to važno? U vreme mešanja i stapanja žanrova, stilova, svega život, zašto se ograničavate?

Tačno je da se žanrovi i stilovi prepliću, ali to nije ništa novo, a nije ni pravilo. Ne znam zašto mislite da se ograničavam? Naprotiv. Posebno kada pričamo o domaćem filmu koji kao žanr prepoznaje samo komediju. Izuzetno je važno gajiti i negovati različitost, posebnost, ukuse. Razvijati tržište koje će autorima u budućnosti olakšati put ka filmovima kakve vole i žele da snimaju. Žanr film kao da je tek počeo da se razvija u Srbiji. Da li mislite da treba da preskočimo tu fazu? Imamo zapažen SF film *Ederlezi Rising*, imamo postapokaliptičnu *Volju sinovljevu* koja je u produkciji, imamo Milana Todorovića koji je producirao i režirao nekoliko horor filmova, i otvorio put ka inostranom tržištu i finansiranju. I što je najvažnije, imamo mnogo mladih i talentovanih autora koji nisu zatrovani devedesetim, koji donose svežinu i lepotu, bez mnogo interesa za teme tipa „rat je strašan, Srbi su zločinci, a ja sam siromašan student".

Zašto je premijera filma na Niškom festivalu, a nije, recimo, na nekom inostranom, pogotovo što očekujete da će i tema i akcione scena biti zanimljive i inostranom tržištu?

Najviše zbog glumaca, koji su verovali u film i dali sve od sebe, i sjajne atmosfere na Niškom festivalu. Film će sigurno biti prikazan na nekom festivalu u inostranstvu između Niša i beogradske premijere u novembru, ali iskreno, to mi i nije toliko važno. Od starta smo želeli da napravimo kvalitetan i uzbudljiv bioskopski film, koji će publika sa uživanjem gledati širom prostora bivše Jugoslavije. To nam je najvažnije, i ako uspemo u tome, biću najsrećniji. Sve ostalo je u drugom planu. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Oživljavanje unutrašnjeg sveta

Pogled na Island i trag koji ostavi u čoveku, na radovima Lidije Delić

Konceptualna izložba Lidije Delić intrigantnog naslova *The West Island* (Dom omladine Beograda 8–19. avgust) imala je i intrigantnu formu. Naime, jednaki vremenski intervali u kojima se emituju zvuk i svetlost čine da postavka izgleda kao da nestaje i ponovo se pojavljuje svake tri sekunde. Međutim, pomenuti detalj je samo najuočljiviji, koji *The West Island* čini neobičnom izložbom.

Okosnicu postavke čine dva video-rada, snimana su na istoj lokaciji, pri čemu je na jednom prikazan pogled koji se pruža ka istoku, a drugi predstavlja pogled ka zapadu. Na izložbi u Galeriji DOB-a postavljeni su tako da zadržavaju svoju poziciju iz prirode, čime autorka u izložbeni prostor prenosi predeo koji je lično doživela.

Predeo je Island, a izloženi radovi su nastali tokom rezidencijalnog boravka Lidije Delić na ovom ostrvu, septembra prošle godine. Autorka objašnjava da su dva video-rada postavljena u galeriji baš onako kako ih je i snimila: „Težila sam da prenesem utisak predela i prirode koja je drugačija, ogromna, i kada ste na Islandu, imate osećaj da joj ništa ne možete, jača je od vas. Vetar je užasno jak, zloslutan, ali u isto vreme prija, čini da to mesto osetite specifičnim. Između ta dva prizora se zapravo nalazi luka sa gradom, koji je osvetljen romantično, žutim uličnim svetiljkama, i to je deo koji sam namerno izostavila na postavci. Umesto tog lepog predela vidimo belu površinu, galerijski zid, odnosno prazninu. A odnos između zapada i istoka može da se tumači na različite načine. Šta je odnos između zapada i istoka baš na tom geografskom mestu? Kako se tumači zapad iz naše pozicije i pozicije nekoga ko dolazi, na primer, iz Amerike?“

Način postavljanja radova je u umetničkoj praksi Lidije Delić od suštinske važnosti za njihovo konceptualno zaokruživanje – napisala je u katalogu izložbe Sanda Kalebić. *Súgandisey Island Lighthouse* okrenut je tako da, kao i u prirodi, svojim svetlosnim i zvučnim signalima omogućava plovidbu broda na The West Islandu. Publika taj islandski predeo doživljava kroz hladnu plavu svetlost koja se prekida samo u određenim intervalima, pulsirajući zvuk i temperaturu prostorije, što stvara gotovo hipnotišuću atmosferu. Cilj Lidijinog umetničkog istraživanja je prenošenje njenih unutrašnjih procesa u prostor galerije i stvaranje atmosfere izmeštene stvarnosti, koja ima sposobnost da publiku transponuje u utisak druge realnosti.

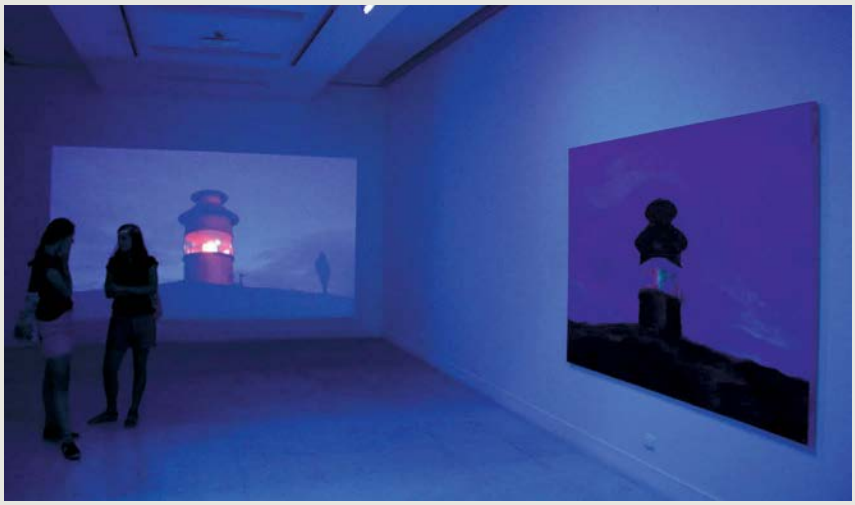

Foto: Privatna arhiva

Zašto se odlučila da sve te utiske publici prenese konceptualnim radom? „Na doktorskim studijama Višemedijske umetnosti počela sam da razmišljam o aktiviranju svojih slika i crteža u prostor, razmišljala sam o interakciji sa publikom, ali tako da moji radovi na neki način utiču na percepciju posmatrača“, objašnjava Lidija. „Odnosno, u radu me sve više zanima da otvorim prolaz koji bi posetioca izveo iz jednog nivoa realnosti u drugi, iz fizičkog u čulni prostor, iz kolektivnog stanja u individualni fizički doživljaj. Smatram da lični unutrašnji prostor atmosfera, snova, sećanja i imaginacije može biti osvetljen, proširen i izmenjen transponovanjem u fizički prostor galerije. Moji radovi su najčešće formalno pripremani i građeni za određen prostor. Tako da konceptualno i strukturalno jedno na drugo utiču, i ideja koja je započeta u tom prostoru ostaje tu, ali svakako da taj rad ne umire. Najčešće nadogradnjom novog sadržaja taj rad postane nov, osim u slučaju kada to želim da izbegnem.”

Lidija Delić je jedan od osnivača umetničkog prostora U10 u Beogradu. Kaže da je U10 „nastao iz velikog prijateljstva, entuzijazma, različitih i sličnih načina mišljenja i ponašanja, a i iz velikih i malih ideja. Rekla bih da je beogradska nezavisna scena takva, dinamična i neuspavana. Trenutno postoje različiti primeri umetničkih praksi i delovanja, a i različiti primeri umetničkih prostora, samoorganizovanih grupa i komercijalnih galerija, koje nude sličan sadržaj. Međutim, mislim da nam nedostaju aktivno promišljanje osnovnog načela nezavisnog organizovanja, udruživanje snaga i aktivniji razvoj naših zajedničkih ideja.“

Lidija Delić (1986, Nikšić) živi i radi u Beogradu. Iz njene biografije pomenimo samo da je prošle godine predstavljala Srbiju na 18. Međunarodnom bijenalu mladih umetnika Evrope i Mediterana (BJCEM) u Tirani. ¶

S.Ć.

Pogled iz bakarnog doba

Arheološki nalazi na eneolitskom lokalitetu Velika humska čuka govore o mogućim vezama zajednica sa naših prostora i onih sa donjeg Dunava, kao i o mogućem pronalasku praistorijskog bubnja

Ovog leta, na arheološkom lokalitetu Velika humska čuka, u blizini sela Hum, desetak kilometara od Niša, arheolozi su otkrili niz fino izrađenih posuda iz starijeg bakarnog doba koje nemaju paralela u do sada pronađenom materijalu iz tog vremena u Srbiji, kao i svedočanstva o mogućem ritualnom činu obavljanom u ta drevna vremena.

Velika humska čuka je gradinsko naselje na kojem su zastupljeni kulturni slojevi od starijeg bakarnog doba (oko 4300 pre n.e.), kada je lokalitet bio prvi put naseljen, do kasnoantičkog perioda (4-5. vek). Uzvišenje na kojem je smešten lokalitet poprilično je visoko i strmih strana, tako da je pružalo dobre uslove za odbranu, a zaravnjena površina na vrhu bila je pogodna za formiranje većeg naselja, uz mogućnost odličnog pregleda okoline. Time treba pridodati činjenicu da je Niš smešten na raskrsnici prirodnih komunikacija koje vode od Panonije ka egejskom svetu (doline Velike Morave i Južne Morave, a zatim Vardara) i od centralnog Balkana ka Trakiji i Crnom moru (dolina Nišave), što govori o sjajnoj geostrateškoj poziciji lokaliteta.

Prva istraživanja Velike humske čuke obavljena su tridesetih i pedesetih godina prošlog veka, a novija su započela 2009. godine manjom sondom (sonda je arheološki iskop pravougaone forme), da bi se nastavila 2014. sistematskim istraživanjima koja traju do danas. Ovogodišnja iskopavanja su izvodili stručnjaci Arheološkog instituta i Narodnog muzeja u Nišu, dok je rukovodilac projekta bio dr Aleksandar Bulatović, naučni savetnik Arheološkog instituta u Beogradu.

U Sondi 4 otkrivene su oslikavanjem ukrašene posude i predmeti različite namene, koji su po svojoj prilici tu bili postavljeni u ritualne svrhe, pre nego što je građevina u kojoj su nađeni bila zapaljena. Aleksandar Bulatović pojašnjava:

„Tu smo pronašli i istražili ostatke jednog objekta (stambenog?) čija je podnica načinjena od nabijene zemlje, a zidovi od drvene konstrukcije oblepljene blatom pomešanim sa krečom. Tačne dimenzije i oblik objekta još nisu utvrđeni jer su ostaci nađeni relativno plitko, a tu je teren strm, pa su ostaci prilično poremećeni. Ipak, moguće je konstatovati da je objekat goreo (bar delimično) i da su brojne cele posude, ukopane u podnicu, bile izložene plamenu. Celokupan kontekst nalaza ukazuje, bar u ovoj prvoj preliminarnoj analizi, da je građevina s namerom zapaljena, odnosno da su posude ostavljene da izgore zajedno sa objektom. Da je ovo bio verovatno ritualni čin, potvrđuju i mnogobrojne keramičke posude koje su bile uglavnom cele i izuzetno slikovito dekorisane, kao i nalazi mogućeg muzičkog instrumenta, žrtvenika i prosopomorfnog (u obliku ljudskog lika) poklopca unutar objekta. Ovo ne bi bio usamljen slučaj namernog, ritualnog paljenja stambenog objekta, jer je sličan ritual već uočen u prethodnoj, vinčanskoj kulturi, gde su kuće bile spaljivane, a u njima je bio celokupni inventar kuće, u nekim slučajevima čak i veći od uobičajenog, što je upravo i slučaj sa objektom na Velikoj humskoj čuki. Treba dodati da smo pre tri godine na oko 15 m od ove kuće otkrili ostatke objekta slične konstrukcije, takođe gorelog u požaru, sa pet celih posuda postavljenih na podnici kuće u pravilnoj liniji približnog pravca sever-jug."

Prema stilsko-tipološkim odlikama keramike, kuće najstarijeg naselja na Velikoj humskoj čuki pripadaju starijem bakarnom dobu. Tada su ovo područje, kao i jugozapadnu Rumuniju, zapadnu Bugarsku, Makedoniju i severnu Grčku naseljavale zajednice koje su bile nosioci tzv. Bubanj-Salkuca-Krivodol kulturnog kompleksa, koji je dobio naziv po lokalitetima

u Bugarskoj (Krivodol), Rumuniji (Salkuca) i Srbiji (Bubanj kod Niša).

Aleksandar Bulatović ukazuje da nalazi „pokazuju neke forme, a naročito dekoraciju koja nije uobičajena za ove prostore, već bi je pre mogli povezati sa istodobnom kulturnom grupom na donjem Dunavu (Gumelnica grupa) ili čak sa Kukuteni grupom sa teritorije današnje severoistočne Rumunije. Sve to govori o mogućim vezama zajednica sa naših prostora i onih sa donjeg Dunava, što je i ranije primećeno, npr. u vezi sa fragmentom crveno slikane keramike sa predstavom ženske osobe u pokretu (ples ili stav adoracije?) koji smo pronašli na Velikoj humskoj čuki pre dve godine. Takve slikane antropomorfne predstave evidentirane su na keramici relativno udaljene Kukuteni kulture, a nisu zabeležene u okviru kulture koja je prisutna na ovim prostorima, Bubanj-Salkuca-Krivodol".

Osim što svedoče o vezama sa udaljenim kulturama i komunikaciji koja je već tada postojala među praistorijskim zajednicama, nalazi sa Velike humske čuke plene svojom posebnošću. Tu svakako spada i keramička konstrukcija, vrlo slična nalazima pronađenim u okviru Bubanj-Salkuca-Krivodol kulturnog kompleksa u Bugarskoj koje se tumače kao bubnjevi (tarabuke). Verovatno je da su muzički instrumenti postojali i u ranijim fazama praistorije, ali nije bilo moguće da budu zabeleženi arheološkim istraživanjima ukoliko su bili načinjeni od materijala podložnim truljenju, kao što su drvo ili koža. Tarabuka je vrsta udaračkog instrumenta koji se i danas ponegde pravi od glinenog okvira, na kojem je zategnuta membrana od kože.

Ukoliko bi to tumačenje bilo ispravno, nalaz iz Velike humske čuke svakako bi mogao da predstavlja jedan od najstarijih muzičkih instrumenata do sada pronađenih na teritoriji Srbije, značajan i po finoći izrade. Međutim, Aleksandar Bulatović je oprezan: „Osim autora koji tvrde da su to bubnjevi, ima i drugih koji misle da su to postamenti za druge manje posude (pehare i sl.). Drugo, predmet koji smo pronašli na Velikoj humskoj čuki je ukrašen sa gornje strane, gde bi trebalo da se razvuče koža, što je argument da nije reč o bubnju. Treće, samo sa dve strane su konstatovane drške, za koje bi mogla da se rastegne koža, a obično ih ima više, da bi se što bolje i pravilnije rastegnula, tako da ni s te strane ne možemo biti sigurni da je bubanj. Zato bih ja svakako istakao pronalazak tog predmeta, ali se ne bih usudio da u ovom momentu o tome dajem definitivan sud".

Ipak, možda najatraktivniji, a svakako za arheologiju veoma zanimljiv nalaz iz kuće u Sondi 4 jeste poklopac posude u vidu realistično prikazanog ljudskog lica. Bilo koji vid vizuelnog izražavanja da vam padne na um, ljudsko lice je univerzalan i u svim vremenima razumljiv idiom. U našim krajevima, tokom praistorije preovlađivalo je stilizovano prikazivanje ljudskog lica. Upečatljivost skulpture Lepenskog vira može se objasniti upravo činjenicom da ta hibridna, fantastična stvorenja u svojoj dubini takođe odražavaju i ljudski izraz. Vinčanska kultura je ostavila figurine koje poseduju lica pomalo misteriozna, nalik na masku. Glava čoveka sa Velike humske čuke nas posmatra pogledom možda nasmejanim, možda zamišljenim, ali ćemo nepogrešivo biti u stanju da prepoznamo njegovu humanu suštinu. Aleksandar Bulatović ističe da su „takvi realistični portreti nepoznati u ovom periodu na ovim prostorima, a jedine analogije za sada su poznate sa donjeg Dunava, iz već pomenute Gumelnica kulture (doduše ne tako realističan kao naš), što je još jedan argument više koji govori o kontaktima zajednica koje su naseljavale ova dva prilično udaljena regiona, centralnog Balkana i donjeg Dunava, odnosno istočne Muntenije, koje međusobno deli udaljenost od preko 500 km".

Čak i ukoliko proces našeg tumačenja međusobnih uticaja različitih drevnih kultura bude zahtevao decenije izučavanja, mi ćemo svakako, zahvaljujući otkrićima ovog leta, imati odakle da počnemo. ¶

SAŠA RAKEZIĆ

Srpski mi je rječnik

Pre dvesta godina u Beču objavljen je *Srpski rječnik* Vuka Karadžića. Mitropolit Stratimirović ga je spalio, a najviše otpora je izazvala Vukova pravopisna reforma, poglavito preuzimanje u novu azbuku slova *j* iz latinice. Povodom jubileja *Rječnika*, ovog ponedeljka otvorena je izložba „Srpska leksikografija od Vuka do danas" u Galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti, a u okviru Međunarodnog kongresa slavista

Višegodišnji rad na srpskom rečniku Vuk Karadžić je započeo u Beču, u jesen 1815. godine. Vuk svedoči biografu I. I. Sreznjevskom da ga je Jernej Kopitar savetovao i pre toga da se lati skupljanja narodnih srpskih reči. Međutim, Vuk je jednako obećavao, ali ništa nije preduzimao sve dok Kopitar nije jednom došao Vuku i doneo mu čitav ris hartije isečene na parčiće, pa mu reče: „Sećajte se reči za koje znate da se upotrebljavaju u narodu, pa ih zapisujte na ovim parčićima hartije, svaku na posebnom parčiću. Malo pomalo nakupiće ih se i ceo rečnik."

Posvećen leksikografskom poslu, Vuk je u decembru 1815. otišao u Srem, u srpsko govorno područje. Zahvaljujući gostoprimstvu Lukijana Mušickog boravio je u manastiru Šišatovcu. Tu je počeo da uči latinsku gramatiku i da sastavlja rečnik. Najviše muke zadavao mu je prevod reči na nemački jezik. Izgleda da su Vukovi protivnici preuveličavali doprinos Lukijana Mušickog u tom pogledu, s obzirom na to da se Vuk u pismu (avgust 1816) jada Kopitaru: „Rieči su za Srbski Rječnik već odavno skupljene, i postavljene u azbučni red, no i za Vas je ostalo posla dosta. Mušicki mi ništa nie mogao pomoći u nemačkom', zašto nema kad", jer on vazda „bere kukuruz, popravlja burad, otače vino, peče rakiju i proče".

Radeći na rečniku, Vuk naumi da u aprilu 1816. pređe u Srbiju da čuje kako Srbi govore i šta pevaju, pa će se vratiti u Beč da štampa rečnik. Verovatno je već tada pomišljao da se lično preporuči knezu Milošu i da mu potraži trošak za štampanje srpskog rečnika koji će mu posvetiti. Međutim, kada je u maju 1816, prvi put posle emigriranja 1813. godine, ponovo stupio na tle Srbije, bilo je sve uzavrelo od političkih smutnji. Baš u to doba u Beogradu je bila, o Đurđevdanu, Narodna skupština na kojoj je knez Miloš svršio sa Petrom Nikolajevićem Molerom, predsednikom Narodne kancelarije i glavnim političkim protivnikom. Neobavljena posla vratio se u Šišatovac početkom juna 1816, a u jesen svraćao je u Karlovace kod Stefana Stratimirovića koji mu je jedva dopustio da hronike Đorđa Brankovića malo čita i da nešto malo zabeleži jezika radi.

Iz Šišatovca Vuk je pošao u Beč u septembru 1816. godine. Vukovi biografi pripisuju odlazak Vukov iz Šišatovca naredbi Stratimirovićevoj Mušickom da ga otera, pod izgovorom da se ne smeju mirski ljudi držati po manastirima. Do tada Vuk je uazbučio leksičke jedinice, ali je ostalo još dosta poslova i to prevashodno onih koje su zahtevale pomoć njegovog bečkog prijatelja i učitelja. O zajedničkom radu s Jernejem Kopitarom kazivao je Vuk biografu: „On je dolazio k meni svaki dan pred veče, ne obazirući se ni na kišu, ni na blato, pa smo sedeli na poslu do zore. Ja sam uzimao hartijce jednu za drugom, pa sam mu objašnjavao značenje svake reči, objašnjavao dok ne bih video da je Kopitar potpuno razumeo, a on je prevodio reči na nemački, latinski, zagledajući u sumnjivim slučajevima u Adelungov, Šelerov i druge rečnike."

Sastavljajući rečnik, Vuk je priložio i bogat etnografski materijal. Opisivao je običaje i načinio je čitave pripovetke, pružajući primere upotreba leksikografskih jedinica. Tim povodom jadao se čitaocima: „Ali će mi slabo ko vjerovati i razumjeti, kako je pripovjetke teško pisati! Ja sam se ovđe, oko ovi đekoji mali, toliko mučio, da bi naši đekoji spisatelji mogli gotovo čitav roman napisati, ili sve idile Gesnerove na Srpski prevesti." U *Rječniku* dao je Vuk završni oblik azbuci. Digrame љ, њ zamenio je slovima lj, nj; za ђ Mušicki je stvorio slovo đ; umesto grčkog ї prihvatio je Kopitarevo latinsko j, a pitanje slova f i h trenutno je ostavio otvoreno.

Svakodnevno naporno radeći *Srpski rječnik*, Kopitar i Vuk krepili su se šljivovicom koja im je stizala iz manastira Šišatovca. Starao se Vuk u Beču da ne ostane bez sremske šljivovice, ali ga je sve vreme rada na rečniku pratila krajnja oskudica, o čemu je pisao i Mušickom: „Srpski mi je rječnik izjeo život. Lasno sam ga napisao, ali štampajući ga izgubio sam ono, što je čoveku najmilije na ovom svijetu, t.j. zdravlje. Ja sam od ljetos nekoliko puta dogonio, da nijesam imao nijedne krajcare (a u Beču!); prodao sam čivutima sve što se moglo prodati (najposlije i košulje i marame s vrata i iz džepa: samo da neumrem od gladi)." Da nevolja bude veća, odziv na pretplatu bio je neočekivano slab. Stefan Živković Telemah pismom javlja Vuku da je nudio Joksa skeledžiju da se pretplati na Rječnik, a ovaj mu odgovorio: „A šta je to, i što će to nama; imaš ti kakvi debeli volova; nije nama do knjige."

Odmah svestan da od pretplate ne može da podmiri troškove štampe, Vuk se pismom, krajem 1816, obratio knezu Milošu za pomoć oko izdavanja *Rječnika*. Iako je Vuk hvalio poduhvat, nije zainteresovao Miloša. Vuk je, zatim, potporu tražio na sve strane. Čak je i lično izlazio pred austrijskog cara Franca I. Audijenciju je opisao na komičan način: „Kad dođem u jutru u 7. sati u kabinet, a to u jednoj sobi čekaju više od 100 ljudi i žena; pomislim ja u sebi: kad ćemo mi svi dobiti red da govorimo s carem, zašto sam mislio da ćemo ići k njemu jedan po jedan, kao duovniku na ispovijed; kad uđemo u jednu veliku salu pa stanemo u redu

izjeo život

u naokolo, dok jedan put počeše đekoji šaptati jeli to car? Kad ja pogledam, a to on zašao redom od jednoga do drugoga te uzima prošenija i pita šta je! Onda ja već viđe kakva će biti audijencija, i odma se poče kajati, što sam se mučio i toliko puta penjao u treći kat (zašto sam mislio da ću doći caru u sobu, pa da govorim s njim na samo kao s čovekom, a ne kao s carem), i da sam bio blizu vrata, odma bi izišao napolje, ali budući da sam bio čak na drugom kraju sale, pomislim u sebi: kad je došlo dotle, ajde već sad što mu drago. Kad dođe do mene, dam mu i ja moje prošenije, a šta sam mu mogao reći, kad sluša toliki svijet? (valja da je to zato i izmišljeno tako, da ljudi ne mogu moliti i otkrivati svoje nevolje); kad uze prošenije, on mi reče da ću dobiti." Bečki dvor, ipak, nije odobrio molbu.

Obraćao se Vuk mitropolitu Stefanu Stratimiroviću i svim vladikama i spahijama srpskim, ali je odziv bio neznatan. Kada je *Rječnik* napokon predat Štampariji Jermenskog manastira u Beču, Vuk je morao da kupuje hartiju, da nedeljno plaća štampu i da živi, a nije imao prebijene krajcare u kući sa ženom i detetom. „Čisto mi je dolazilo kašto da poludim", ispoveda se Vuk, „jela me je briga kakva se samo može pomisliti; zdravlje mi se poremeti – nijesam doduše ležao u postelji, ali sam jednako bio bolešljiv." Siromaštvo je Vuka dovelo do očajanja. Već je naumio da napusti Beč i Austrijsko carstvo i da se mane više rečnika – kada mu iznenada bečki trgovac i bankar, a negdašnji oršavski trgovac Dimitrije Tirka, s kojim se upoznao još kao carinik u Kladovu, ukaže pomoć u izdavanju *Srpskog rječnika*. Pozajmio mu je 5000 forinti.

Zanimljivo je i to da je sudbinu i dobre izglede *Srpskog rječnika* ugrožavao i intimni život njegovog autora. Kada se u Karlovcima pronela vest o Vukovoj ženidbi sa Nemicom, mitropolit Stratimirović se „srdio, vikao, pljuvao": „Ište da mu se nacionalisti prenumeriraju, a on tokorse nacionalist kako se ne stidi nacionalista." Međutim, protiv braka bio je i Vukov zaštitnik Lukijan Mušicki. Nezadovoljstvo Vukovom ženidbom katolikinjom i štetnost tog čina prijemu *Rječnika* tema je čak i stihova Lukijana Mušickog.

Dok je s Kopitarem privodio *Srpski rječnik* kraju, Vuk je tokom 1817. postao i urednik „Novina serbskih". Tada je nastavio polemiku sa onovremenim najpopularnijim srpskim romansijerom Milo-

СРПСКИ РЈЕЧНИК,

ИСТОЛКОВАН

НѢМАЧКИМ И ЛАТИНСКИМ РИЈЕЧМА.

СКУПЉО ГА И НА СВИЈЕТ ИЗДАО

ВУК СТЕФАНОВИЋ.

Karadžić Vuk Stefanović

Wolf Stephansohn's

Serbisch = Deutsch = Lateinisches Wörterbuch.

Lupi Stephani F.

Lexicon Serbico-Germanico-Latinum.

У Бечу (Wien. Viennae),

gedruckt bei den P. P. Armeniern.

1818.

vanom Vidakovićem. Kritika je izazvala senzaciju.

Pošto se oženio, sastavio rečnik, uređivao novine i objavljivao kritike, Vuk se početkom decembra 1818. uputio u Rusiju. Poneo je trideset primeraka tek odštampanog *Rječnika*. U Moskvi je Vuk žalio što nije poneo više *Rječnika*, jer je već u Petrogradu podelio trideset, a da je imao i tri stotine „prošli bi kao alva". Vuk se na Istoku zadržao skoro deset meseci. Iz Lavova je pisao Mušickom: „Znam da znate da sam otišao da postanem Slavenski adžija (...) To je važno putešestvije za Srpskoga Leksikografa. Šta li bi Vi dali, da ste mogli biti s njim samo u Moskvi u Arhivi kolegije inostranih djela, ili u Patrijaršej biblioteci i riznici?" Arhimandrit mu je otpisao: „Vi ste doista slavenski adžia!", a zatim u šaljivom tonu dodaje: „Zbilja! Nisul' Vam bogojavljenskom vodicom poskropili Vaš nestašni i golišavi Rečnik, sputnika Vašeg' pre neg' što su Vas pustili u Patrijaršu Biblioteku?"

U duhu Lukijanovih zadirkivanja Vuka su s dalekog puta dočekale grdnje. U Karlovcima, Novom Sadu i Zemunu *Srpski rječnik* bio je na zlom glasu. Pročulo se da je knjiga „bezobrazno spisana, i ispoganjena prostim ercegovačkim dijalektom". Nezadovoljstvo je bilo toliko da je mitropolit Stratimirović spalio rečnike. Osim toga, Karlovački dvor pisao je bečkom Konzilijumu tužbu protiv Vukovog *Rječnika*.

Međutim, iako je *Srpski rječnik* bio žestoko napadan zbog bestidnih sadržaja, pronicljivi savremenici smatrali su to samo izgovorima, jer su u stvari pravi motivi poticali iz straha od približavanja Srba katolicima i Austriji, te i od odvajanja od pravoslavlja i Rusije. Naime, najviše otpora je izazvala Vukova pravopisna reforma, poglavito preuzimanje u novu azbuku slova *j* iz latinice. Vuk je to učinio prvi put u *Srpskom rječniku*. Zbog jote se upravo i vodio pedesetogodišnji pravopisni rat (1818–1868). Stare anateme o nepristojnosti *Srpskog rječnika* pretrajale su do danas. O tome svedoči i poznata izreka – kada se hoće da se nekom prebaci kako ne bira reči, kaže se, vrlo često, da se „služi Vukovim rečnikom". S druge strane, zabeležene priče svedoče o kultnoj ulozi koju *Srpski rječnik* poseduje u savremenoj srpskoj kulturi. Priča spominje primerak Vukovog *Rječnika* koji je pripadao Jovanu Jovanoviću Zmaju i koji „od silne dugogodišnje i stalne upotrebe beše sav iscepan i razlistan". Prema drugoj anegdoti, Laza Kostić je „voleo da gradi kovanice – to su mu mnoge dobre reči narodne uzete iz Vukovog rečnika, smatrane kao kovanice, samo zato što nisu bile uobičajene i poznate. Kad ga je jedan prijatelj zapitao: 'Šta vam je, zaboga, sustrimak?' Laza je, po običaju, slegao ramenima i mirno rekao: 'Vidite Vukov Rečnik'."

Prema tome, knjiga koja je imala tako buran život pretrajala je kao jedna od najznamenitijih knjiga, smatrajući se srpskom „knjigom nad knjigama". ¶

DR BRANKO R. ZLATKOVIĆ, viši naučni saradnik
Institut za književnost i umetnost u Beogradu

Jedinstvena slika

Stvaranje kulture kao načina života cilj je kome teži Fondacija „Novi Sad 2021“, a projekat „Kaleidoskop“ jedan je od puteva ka ostvarenju tog cilja

Ispred Češkog magacina u Novom Sadu, u takozvanoj Kineskoj četvrti, za subotu 25. avgusta zakazan je multimedijalni performans uz video-mapiranje pomenutog prostora. O čemu je zapravo reč?

Kraj avgusta i septembar bogati su kulturnim dešavanjima, pa je upravo to bio razlog da Fondacija „Novi Sad 2021. – evropska prestonica kulture” izabere taj period za mapiranje kulturnih dešavanja u gradu, u okviru svog projekta „Kaleidoskop“.

Bio je to povod za razgovor sa Nemanjom Milenković, direktorom ove Fondacije, koji kaže da je „Kaleidoskop“ svakako daleko više od mapiranja kulturnih dešavanja u gradu.

„VREME“: Kažete da „Kaleidoskop“ nije ni platforma ni projekat, nego način življenja. Molim vas objasnite.

NEMANJA MILENKOVIĆ: „Kaleidoskop“ je delo zajedničkog kreiranja prostora i programa kulture, kojim se kroz različite umetnosti predstavlja jedinstvena slika različitosti i raznolikosti Novog Sada. Otuda, „Kaleidoskop“ je delo kulture zajedništva koji u poslednjim danima leta predstavlja više od 1000 umetnika u 400 programa na 80 lokacija, a u saradnji sa više od 60 organizacija.

To je svakako najvidljiviji deo onoga što čini „Kaleidoskop kulture“. Ipak, njegov značaj i jedinstvenost su u tome što on nastaje i traje tokom cele godine i što su u njegovom kreiranju uključeni ne samo umetnici, ustanove kulture, nevladine organizacije, već i građani i publika. Započevši ovaj proces još prošle godine, u kome je svako aktivan stvaralac kulture a ne samo pasivan posmatrač, verujemo da za četiri godine možemo da utemeljimo uverenje da je kultura način života.

Nemanja Milenković

„Kaleidoskop“ podrazumeva i mapiranje kulturnih dešavanja u Novom Sadu od kraja avgusta do kraja septembra. Zašto je mapiranje važno?

Mapiranje, kao i povezivanje svih gorenavedenih aktera, samo je jedan deo u

različitosti

Foto: Ivan Aleksić

Fotografije: Fondacija Novi Sad 2021.

Kultura na točkovima

Milica Rašković

„Projekat 'Karavan' direktno je proistekao iz principa uključivanja građana i decentralizacije kulturnih sadržaja, jer je osmišljen kao mobilna kulturna stanica koja pruža kulturne sadržaje van centra grada, u manjim mestima gde stanovnici nemaju često priliku da se sretnu sa savremenom umetnošću ili novijim umetničkim ostvarenjima", opisuje projekat „Karavan – kultura na točkovima" Milica Rašković, koordinatorka za participativne projekte Fondacije, i objašnjava: „Pokretni bioskop i scena 'Karavana' pružiće stanovnicima od Ledinaca do Kisača, od Kovilja do Begeča priliku da se upoznaju sa aktuelnim filmskim, plesnim, muzičkim i dramskim ostvarenjima. Karavan je i platforma za aktivno uključivanje građana, što znači da će pozivati građane da učestvuju na radionicama i istraživanjima da bi na taj način direktno doprineli kreiranju lokalnih programa za vreme titule Evropska prestonica kulture 2021. Tako će 'Karavan' služiti za potrebe realizacije projekta DNK Novog Sada kroz koji se prikupljaju zanimljive, ponekad i lične priče kako bi se otkrila često skrivena, intimna istorija grada.

Tokom septembra, a nakon zvaničnog predstavljanja u centru Novog Sada, 'Kultura na točkovima' sa svojim pokretnim bioskopom i scenom podržaće sadržaje u okviru platforme 'Kaleidoskop'. Tako će 'Karavan' biti deo svih važnijih Festivala i kulturnih programa u gradu, da bi od oktobra počele aktivnosti u manjim mestima i opštinama Irig, Sremski Karlovci i Beočin koje su zajedno sa Novim Sadom nosioci titule Evropske prestonice kulture 2021. Sledeće godine 'Karavan' će krenuti evropskim putem i gostovati na velikim festivalima i kulturnim događajima u regionu, kako bi predstavio Novi Sad kao Evropsku prestonicu kulture 2021. godine."

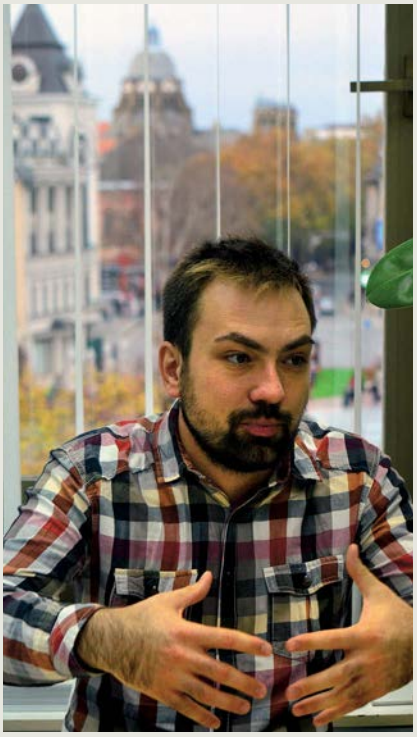
procesu stvaranja dela koji smo nazvali „Kaleidoskop kulture".

Fondacija „Novi Sad 2021. – evropska prestonica kulture", u skladu sa svojim pobedničkim sloganom „za nove mostove" (*4 new bridges*), simbolički i jeste most koji sve to povezuje: organizaciono, umetnički, programski i promotivno, i to kroz četiri ključne faze projekta: osmišljavajući i stvarajući nova mesta u gradu, Novosađani stvaraju i prostore za predstavljanje budućih kulturno-umetničkih programa; gostovanjem inostranih umetnika, a u saradnji sa lokalnom kulturno-umetničkom scenom, kreiraju se programi koji će biti predstavljeni na novim mestima; programi se na novim mestima, širom Novog Sada, kako u centru tako i na obodima grada, predstavljaju najširoj publici; publika ocenjuje programe dajući svoje pohvale, kritike, sugestije i »

Rezultati otvorenog razgovora

Nastanak platforme „Kaleidoskop“ uslovili su mnogi nevidljivi procesi, bez njih priča o „Kaleidoskopu“ ne bi bila potpuna. O njima priča Lazar Jovanov, umetnički rukovodilac programa Fondacije „Novi Sad 2021“ (diplomirao je glumu na novosadskoj Akademiji umetnosti u klasi profesora Bore Draškovića, a doktorirao je na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu na naučnim studijama menadžmenta umetnosti i medija).

„Godina 2017. bila je posvećena podizanju kapaciteta ljudi i procesa“, objašnjava Jovanov. „U tom smislu, iako su prostori ono što se pamti, a programi izazivaju najveću pažnju, bez ljudi koji ih grade kroz različite procese oni se ne bi ni desili. Prostori i programi su rezultat, posledica. Rad na ljudima i procesima je možda manje vidljiv široj javnosti, ali kao što se i temelji mosta ne vide, i uglavnom su sakriveni, oni su ti koji drže i nose most.“

Lazar Jovanov

DIVAN

Godinu dana trajao je sveobuhvatan proces jačanja ljudskih kapaciteta, kaže Lazar Jovanov, kako kod umetnika, organizacija (ustanove kulture, nevladin sektor, gradske uprave...) tako i kod građana i publike. „To jačanje je realizovano kroz najrazličitije procese pretočene u konkretne projekte. Uključivanje građana rađeno je kroz nekoliko značajnih projekta, toliko novih za Novi Sad, Srbiju, ali i region. „Divan“ je platforma koja uključuje građane za otvorene razgovore povodom aktuelnih tema i događaja, koji se odvijaju u okviru procesa pripreme godine titule sa ciljem problematizovanja aktuelnih pitanja u sferi kulturnog sistema grada i unapređivanja projekata u okviru Evropske prestonice kulture. Obrađene su važne teme: participativno uređenje javnih površina, nezavisni kulturni centri, interpretacija kulturnog nasleđa, Petrovaradinska tvrđava itd. Štaviše, „Divani“ su bili od presudne važnosti u procesu komuniciranja budućeg statusa i namene fabrike Petar Drapšin, tzv. Kineske četvrti, sa građanima i trenutnim korisnicima ovog industrijskog kompleksa.

ŠETNJE KROZ NASLEĐE

S obzirom da je trenutno u toku godina evropskog kulturnog nasleđa, mi smo strateški pokrenuli još jednu platformu koja se odnosi na kulturni aktivizam Novosađana. „Šetnje kroz nasleđe“ je projekat kojim mapiramo nematerijalno i materijalno nasleđe kraja, narative, junake, identitetska mesta, ali iz ugla građana. U tom smislu, žitelj određenog mesta ujedno je i vodič kroz svoju zajednicu. Fondacija je i finansijski i logističko-marketinški podržala, po prvi put, opsežno istraživanje i Letnju akademiju koja se bavi preispitivanjem postojećih i iznalaženjem novih modela upravljanja, interpretacije, namene i turističkog valorizovanja Petrovaradinske tvrđave u Novom Sadu.

NOVOSADSKI VOLONTERSKI SERVIS

Takođe, pokrenuli smo i Novosadski volonterski servis, sa ciljem uključivanja sugrađana svih starosnih dobi u naše procese i aktivnosti. Uz pomoć Novosadskog volonterskog servisa vršiće se opsežna evaluacija programa od strane nezavisnog ekspertskog Tima za evaluaciju. Prvi put ćemo u kulturi imati toliko opsežno vrednovanje i ocenjivanje kvaliteta programa, a glavnu ulogu u tom procesu će naravno imati građa-

predloge na osnovu kojih se kreiraju, za narednu godinu, novi programi.

Dakle, samo sveobuhvatan pristup daje jedinstven rezultat za jedno ovako složeno delo kulture zajedništva.

Ovo je takođe platforma u kojoj su sarađivala tri sektora: gradska i pokrajinska uprava za kulturu i nevladin sektor. Kako je to funkcionisalo i na koji način je otvorilo vrata za buduće saradnje?

I pre i tokom pripreme „Kaleidoskopa“, Fondacija „Novi Sad 2021“ je od osnivanja vršila i ulogu medijatora, kao poveznica između javnog i nevladinog sektora, gradskih uprava i službi. I to je logičan sled stvari. Ispostavilo se da je kulturnom sistemu grada i trebalo takvo telo koje može da posreduje u različitim procesima, koji se neretko mimoilaze, ne prepoznaju, a imaju identične ili bar slične ciljeve. Metaforički rečeno, Fondacija je most koji povezuje dve obale. Obale koje se vide, ali se nikada ne povezuju – zato suštinski i ne razumeju, pa i ne prihvataju.

Upravo je analiza projekata koji su dobili sredstva od Grada i Pokrajine omogućila još jasniji uvid u potencijale ujedinjavanja aktivnosti. Primera radi, veliki događaj – Korzo, sinergija je i ujedinjavanje resursa Vojvođanskog simfonijskog orkestra, Muzičke omladine Novog Sada, Fonda za unapređenje vokalne umetnosti mladih “Melanija Bugarinović i ćerke Mirjane Kalinović – Kalin” i udruženja Valmaro Trio. Fondacija „Novi Sad 2021“ direktno stoji iza tog događaja koji će se održati 15. septembra na kultnoj novosadskoj lokaciji, ali on i za nas i za samu publiku dobija na značaju samo kada sve pomenute aktere povežete. Pritom, radi se samo o jednom događaju, velikom koncertu simfoničara na otvorenom na velikoj bini Fondacije „Novi Sad 2021“, na prostoru nekadašnjeg korzoa, uz soliste Fonda „Melanije Bugarinović“, koji obeležava 40 godina postojanja.

Sličan primer je i oko tema vezanih za arhitekturu koje će se predstaviti u novootvorenoj kulturnoj stanici Eđšeg. Ne samo što smo povezali Društvo arhitekata Novog Sada, Arhiv Novog Sada, gradsku upravu za investicije i građevinsko zemljište, kao i neke druge nevladine or-

ni, kao i publika koja će pratiti i ocenjivati predstavljene programe. Umetničke rezidencije pokrenuli smo kroz platformu Artist in Residence, sa ciljem da Novi Sad postane značajan rezidencijalni centar za umetnike. U perspektivi rezidencija će se uglavnom odvijati krajem proleća, odnosno početkom leta, kako bi rezultati bili vidljivi tokom trajanja 'Kaleidosopa'."

TIM ZA FUNDRAISING

Osnovan je i Tim za fundraising. Lazar Jovanov objašnjava da je reč „o timu koji je zadužen za pisanje projekata za EU fondove ne samo u ime Fondacije, nego i za druge aktere u kulturi koji su u vezi sa projektom Evropske prestonice kulture, prevashodno ustanove. A kako bismo obezbedili i adekvatne kadrove koji će upravljati različitim procesima i poduhvatima unutar Evropske prestonice kulture, sproveli smo i značajan međunarodni projekat sa Temišvarom i Rijekom, Lab za evropske projekte, čiji je fokus bio edukacija menadžera i producenata u kulturi. Polovina tih kandidata je već angažovana od strane Fondacije, a neki od njih su već rukovodioci respektabilnih nevladinih udruženja u oblasti kulture.

Ovo su samo pojedini projekti koje sam izdvojio, a na osnovu kojih se utiče na dalji razvoj prostora i programa, ne samo 'Kaleidoskopa kulture', već i celokupnog projekta 'Novi Sad 2021'."

Cilj ovog projekta je razvoj publike, što je nemoguće bez razvoja umetnika i različitih organizacija koje se toj publici predstavljaju. Lazar Jovanov podseća da je „prvi korak u tom smislu već napravljen projektima: 'Doček 2018.' i '7526'. Naročito se to odnosi na proslavu Nove godine po julijanskom kalendaru gde su predstavljeni najrazličitiji muzički žanrovi. Publika je to prepoznala i svih, više od 40, negde i nesvakidašnjih prostora za kulturu bilo je puno. Sa 'Kaleidoskopom kulture' otišli smo korak dalje. Prevaziđen je uobičajeni model stvaralaca i konzumenata kulture. Uključivanjem građana, razvojem publike, decentralizacijom i demokratizacijom kulture, sve kroz kulturu zajedništva, i publika je postala kreator kulture stvarajući nove vrednosti i uverenje da je kultura način života."

NOVA MESTA

Participativnost, kao jedna od karakteristika projekta, posebno je važna. Učešće građana i stručne javnosti (profesionalaca) u procesima planiranja i programiranja, jedan je od kriterijuma za dobijanje titule Evropske prestonice kulture – objašnjava Jovanov. „Primer u praksi su Nova mesta, inovativan pristup u vezi sa uređenjem javnih površina male i srednje skale. U prvom modelu Novih mesta (tzv. 'M' modelu) Društvo arhitekata iz Novog Sada DANS je uz pomoć sociologa istraživača organizovalo terensko istraživanje sa građanima, metodama upitnika i fokus grupom. Dobijeni rezultati su pružili informacije gde građani žele da urede javnu površinu i sa kojom namenom. Nakon toga, prvi put u Novom Sadu raspisan je regionalni poziv za arhitektonska rešenja, uz učešće međunarodnog žirija. Sprovođenje četiri pobednička rešenja preuzela je Gradska uprava za investicije i građevinsko zemljište. Drugi model Novih mesta (tzv. 'S' model) podrazumevao je otvoreni poziv za ideje građana u vezi sa malim urbanističkim intervencijama u njihovom kraju. Na poziv su se mogle prijaviti grupe građana, lokalne NVO, stanari tog kraja sa svojim idejama za čije sprovođenje su zaduženi oni sami, udruženim radom, uz finansijsku i logističku podršku Fondacije 'Novi Sad 2021', i edukativno-ekspertsku podršku DANS-a."

Tokom „Kaleidoskopa" biće puštena u pogon i prva Kulturna stanica – Eđšeg. Smeštena je u prostoru stare streljane u delu Novog Sada koji se zove Grbavica. Bazirana je na konceptu *communitiy art* centara, u okviru kojih građani aktivno učestvuju u realizaciji programskih aktivnosti. Krajem oktobra nas očekuje i otvaranje druge kulturne stanice Svilare, velelepnog objekta industrijskog nasleđa, u Kosovskoj ulici u Novom Sadu. Tako već ove godine dobijamo još jedan novi prostor za umetnike i zajednicu, koji je na neki način i identitetska tačka čuvenog Almaškog kraja u Novom Sadu. U toku su i radovi na tzv. Kineskoj četvrti, najvećem infrastrukturnom poduhvatu, kao i na objektu muzičke i baletske škole sa gradskom koncertnom dvoranom. ¶

ganizacije, nego smo pozvali i sve Novosađane da zajednički diskutujemo i donosimo odluke o ključnim novim mestima koja će, u arhitektonskom smislu, biti deo naše svakodnevice i, verujemo, ukras našeg grada.

To je do juče bilo nezamislivo. Otuda, ne samo što je ovo inovativan pristup u stvaranju kulture kao načina života, već je korisno jer nas uverava da bez obzira na sve naše razlike, na kraju, svi smo jedno – Novosađani. Samo tako će nas i videti evropska publika 2021. godine.

Koji su planovi za budućnost?

Plan je razvoj kapaciteta u svakom smislu: programski, umetnički, organizaciono i promotivno. Posle godinu dana opsežnih priprema, napravili smo prvi, ogroman korak u realizaciji „Kaleidoskopa kulture", kako bi se njegova kulminacija desila 2021. godine. Iako za tu godinu planiramo nešto još značajnije, mi sve ovo radimo kako bi se u tom ritmu nastavilo i od 2022. godine. Sve je to u skladu sa vizijom Fondacije „Novi Sad 2021. – evropska prestonica kulture" koju smo predstavili 9. maja ove godine:

Ljudi, procesi, prostori i programi. Početak novog. Sada. ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

PLES SA PUTINOM

Ne zna se otkud ministarki spoljnih poslova Austrije ideja da na svoje venčanje pozove Vladimira Putina, ali je jasno zbog čega je on poziv prihvatio: prikazao se kao političar sa ljudskim licem, šarmantan i duhovit, i zabeležio gol u gostima u propagandnom ratu sa Zapadom. Karin Knajsl je, biće, venčanje preselo

Despot. Diktator. Tiranin. Autokrata. Kada zapadni mediji izveštavaju, ili zapadni političari govore za zapadne medije o Vladimiru Vladimiroviču Putinu, uobičajno je da se jedan od ovih epiteta zalepi uz njegovo ime. Putinofobija, to jest rusofobija, je sveprisutna.

Putin je nitkov koji je oteo Krim Ukrajini i potpiruje oružane sukobe u Dombasu i Donjecku, zbog čega je Zapad Rusiji uveo svekolike sankcije; Putin je zločinac koji vojno i politički podržava sirijskog zločinca Bašara el Asada i podriva napore Sjedinjenih Američkih Država i njenih partnera da uspostave mir u Siriji; Putinovi hakeri hakuju šta stignu i nameštaju izbore, recimo u SAD; Putinovi agenti podrivaju dogovor između Atine i Skoplja o imenu Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije; Putinovi plaćenici organizuju državni udar u Crnoj Gori; Putinove ubice truju i ubijaju, kao u slučaju dvostrukog agenta Sergeja Skripalja i njegove ćerke Julije; Putin ugnjetava neistomišljenike u Rusiji, guši kritičke medije, prava LGBT populacije i, onako suštinski, ne daje ni pišljiva boba za demokratiju i tamo nekakve zapadne vrednosti.

I onda takav ili tako izvikan Vladimir Vladimirovič 18. 8. 2018. bude počasni svat na venčanju austrijske ministarke spoljnih poslova Karin Knajsl i preduzetnika Volfganga Majlingera u selu Gamlic na jugu Štajerske. Putin se na svadbi zadržao samo jedan sat i dvadeset minuta, nakon čega je produžio za Berlin na razgovor sa kancelarkom Nemačke Angelom Merkel o suštinskim pitanjima za Evropu i svet. Za to kratko vreme izazvao je medijsku i političku buru iz koje je on izašao ozaren, a neiskusna ministarka spoljnih poslova Austrije ismejana, kao objekat opšte sprdnje i zgražanja austrijskih zapadnih partnera i briselskih birokrata.

KOZAČKI HOR

Na venčanju je bilo stotinak zvanica, osim prijatelja pedesetogodišnjih mladenaca nekolicina ministara iz redova desničarske Slobodarske partije Austrije (FPO), na čiji je predlog Karin Knajsl kao vanstranačka ličnost postala ministarka spoljnih poslova. FPO je mlađi partner Narodne partije u koalicionoj vladi kancelara Sebastijana Kurca.

Atmosfera je već i vizuelno bila naglašeno nacionalno osvešćena, mlada obučena u *dirndl*, mladoženja takođe u austrijsku narodnu nošnju, baš kao i mnoge zvanice, nimalo slučajno, to je stejtment u određenim krugovima u Austriji, ili u Bavarskoj.

I sve bi to bila vest za jednokratnu upotrebu u lokalnim medijima da nije svratio Vladimir Putin sa sve kozačkim horom i timom ruske međunarodne televizije Raša tudej, jedine televizije na prominentnom venčanju. Za već spomenutih sat i po kamere ruske televizije su zabeležile diplomatski i unutrašnjopolitički debakl Karin Knajsl.

NA KOLENIMA PRED PUTINOM

Prvo je mlada, ne skrivajući ushićenje kada se Putin pojavio sa buketom cveća, krenula da ga ljubi i treći put "po ruski", kada se Vladimir posle dva poljupca već malo povukao. Pritom je rekla: "Gospodine predsedniče, mnogo, mnogo hvala što ste došli. To je takva čast!" A mladoženja je uz čvrst stisak ruke i blagi naklon nastavio: "Sjajno što ste to uradili! Hvala, puno hvala! Sjajno! Hvala što ste ovde!" "Hvala na pozivu", uzvratio je Putin.

Onda je držao zdravicu na nemačkom, čitao je doduše, ali je pokazao da veoma dobro govori nemački, koji je usavršio sedamdesetih godina kao agent KGB-a u Nemačkoj. Bio je šarmantan, ležeran, odmeren, šaljiv, iskamčio aplauze i smeh prisutnih, poželeo naravno zdravlje i sreću mladencima, koji su se topili pod njegovim toplim rečima. "Bolje ikad, nego nikad", našalio se Putin sa pedesetogodišnjim mladencima, pohvalio austrijsko gostoprimstvo i ljubav Karin Knajsl prema psima. Ona i njen muž uvek su dobrodošli u Rusiji. Podignute su čaše sa belim vinom, Putin je ponovo poljubio mladu, sada dva puta, zazvečao je kristal dok su se kucali.

A onda je usledilo ono zbog čega su neki austrijski komentatori napisali da bi Karin Knajsl trebalo da podnese ostavku: ples sa Putinom. Ili preciznije: kraj plesa Karin i Vladimira. Putin joj je džentlmenski poljubio ruku. A onda je ministarka spoljnih poslova pred njim napravila kniks, duboko se naklonila malo savivši koleno, kakav žene inače prave pred kraljevima ili kraljicama.

Putin je ubrzo nakon toga, uz još dva poljupca za mladu i nakon što se potpisao na beloj VW "bubi", koju je bračni par dobio na poklon, krenuo u pravcu Berlina i u svojoj limuzini, kako tvrde austrijski mediji, do aerodroma u Gracu razgovarao sa kancelarom Sebastijanom Kurcom.

Karin Knajsl je ostala da slavi. Biće da joj jutro nije bilo tako prijatno. Austrijski i svetski mediji su se obrušili na nju zato što je "pala na kolena pred Putinom". Ko sa Putinom pleše, mora da plati.

SLIKA ZA VEČNOST

U komentaru pod naslovom "Knajslova na kolenima pred Putinom je bruka" bečki "Standard" piše: "Kniks je bio nepotreban – ples može da se završi i stojećki – ta slika sadrži poruku: mala Austri-

DAME BIRAJU: Karin Knajsl i Vladimir Putin
Foto: Tanjug/ AP Photo

ja je pred moćnim čovekom iz Moskve pala na kolena. Toga će se svi sećati dokle god Knajsl bude bila ministarka spoljnih poslova."

"Standard" postavlja pitanje kako će nakon ovoga Knajslova uopšte moći da sa svojim stranim kolegama razgovara o mnogobrojnim krizama u koje je umešana Rusija, kada će im se stalno javljati slika na kojoj je ona na "kolenima pred despotom". Kako misli da je njene kolege shvate ozbiljno kada Austrija krajem godine bude predsedavala Evropskom unijom? Kako uopšte misli da se verodostojno predstavlja kao demokrata.

Šef desnopopulističkih slobodaraca i vicekancelar Hajnc-Kristijan Štrahe uzeo je u zaštitu svoju štićenicu. Njen kniks posle plesa povezao je sa "sa dobrim vaspitanjem i lepim ponašanjem", što je "generaciji 1968. strano", a ministarka zna naprosto "šta je red". Javio se za reč i neki Tomas Šefer-Elmajer, šef Bečke plesne škole, koji je potvrdio da je kniks sastavni deo nekih plesova, ne ulazeći u to da li ples sa Putinom spada baš u tu kategoriju.

PRODUŽENA RUKA MOSKVE

Svi zapadni mediji su se osvrnuli na Putinov blic-boravak u Štajerskoj, na propagandni blic-krig koji je suvereno dobio. Neki se prosto rugaju sa ministarkom spoljnih poslova Austrije, neki joj zameraju što je dovela u pitanje politiku Zapada i sankcije protiv Rusije, neki ukazuju na zabrinjavajuće srdačne odnose evropskih desničara sa Vladimirom Putinom, neki ovaj gaf dovode u vezu sa njenim diplomatskim i političkim neiskustvom. "*The Bride was a Dream in a Dirndl, but Putin stole the Show*", glasio je na primer naslov u "Njujork tajmsu".

Austrijski Zeleni su tražili ostavku ministarke, jer je "proigrala dobru reputaciju zemlje", čija vlada sada u EU važi "za produženu Putinovu ruku". »

Popularnost kao kapital

Napući se, slik

Predsedavajuća spoljnopolitičkog parlamentarnog odbora Ukrajine Hana Hopko izjavila je da Austrija nakon ovog venčanja više ne može da bude neutralni posrednik u ukrajinskoj krizi.

DESNI POPULISTI

Naravno da su ruski mediji sve ovo videli i predstavili u drugom svetlu. Bilo je reči o tome da su Putina u Austriji prihvatili kao "humanog političara", sa kojim je lepo ćaskati i družiti se, poziv na venčanje austrijske ministarke spoljnih poslova je pokazao da je "Rusija jedna sasvim normalna zemlja".

Karin Knajsl (52) je pre nego što je postala šefica austrijske diplomatije bila publicistkinja, studirala je arapski i međunarodno pravo sa posebnim osvrtom na Bliski istok. Otac joj je bio pilot jordanskog kralja Huseina, majka stjuardesa, piše bečki "Standard". Poseduje i malo seosko imanje na kome se stara o napuštenim životinjama. Za ministarku spoljnih poslova koalicione desničarske vlade slobodaraca i naprednjaka kandidovala se svojim stavovima da treba zatvoriti granice EU za izbeglice.

Od spoljnopolitičkih tema kancelar Kurc spominje kao mantru jedino zatvaranje granice EU za migrante, naravno pre svega za one tamnoputе, islamske verosipovesti. Na tome je dobio izbore, na tome se zasniva i koalicija njegove Narodne partije sa slobodarcima, to je nešto sa čime se identifikuje i Karin Knajsl sa ili bez dirndla.

U Austriji se nakon "plesa sa Putinom" postavlja i pitanje ko zapravo vodi spoljnu politiku zemlje, da li su je slobodarci oteli za sebe. Oni, kao i gotovo sve značajnije evropske desnopopulističke partije, ne kriju bliske veze sa Rusijom, koja ih donekle i finansira. Podršku desničarske partije u Evropi dobijaju i od administracije Donalda Trampa.

Nije zato nimalo nelogično da je Karin Knajsl na svoje venčanje, eto tako, pozvala Vladimira Putina, da je ovaj možda i iznenadio prihvativši poziv, da se ona tako iskreno obradovala visokoj zvanici, sve to uprkos svim tim dosadnim liberalnim medijima i političarima koji stalno nešto kukaju o ljudskim pravima i nekakvim demokratskim vrednostima. ¶

ANDREJ IVANJI

aj i prodaj

ZORAN STANOJEVIĆ

Bogatstvo dvadesetjednogodišnje Kajli Džener uskoro će premašiti milijardu dolara. Prodajom karmina i olovaka za usne pretećiće tako na listi najmlađih milijardera koji su se sami obogatili osnivača Fejsbuka Marka Zakerberga. Najveći kapital kojim Kajli raspolaže su milioni pratilaca na društvenim mrežama. Umela je da ga iskoristi

Onaj ko uklopi olovku za usne sa karminom u jedan set zaslužuje Nobelovu nagradu. Ovo zvuči kao nešto što bi u afektu izgovorila ljutita tinejdžerka ispred ogledala u pokušaju da svoj izgled dovede do "instagram savršenstva". Možda je preterano to sa Nobelovom nagradom za set šminke, ali bi je svakako zaslužio ekonomista koji bi u tom vapaju prepoznao posao vredan milijardu dolara u roku od dve godine. S tim da polazi od nule.

Ono što je promaklo hiljadama menadžera sa milionskim platama u industriji šminke nije jednoj tinejdžerki koja je srednju školu završila vanredno, a od poslovnih alata koristi samo ajfon iks. Dvadesetjednogodišnja Kajli Džener pre tri godine lansirala je svoju liniju "idealnih" karmina i olovaka za usne. Do sada je na njima, kao i na drugim sredstvima za šminku, od prodaje zaradila više od 600 miliona dolara, a "Forbs" njenu kompaniju Kajli kozmetika procenjuje na 800 miliona i to je, kažu, oprezna procena. Kajli je jedina vlasnica.

Kada se tome dodaju zarade od promovisanja drugih brendova, bogatstvo ove cure dobacuje do 900 miliona sa tendencijom da u narednih godinu dana pređe milijardu. To bi je učinilo do sad najmlađom osobom koja je toliko bogatstvo sama stvorila. Trenutni rekorder je osnivač Fejsbuka Mark Zakerberg, koji je prvu milijardu stekao sa 23. S tim da Kajli obrće mnogo više keša i upošljava samo sedmoro ljudi. Uz pet honoraraca, doduše.

KARDAŠIJAN-DŽENER KLAN

No, nije se Kajli na nebo biznisa vinula tek tako. Ona je deo najčuvenije američke porodice Kardašijan–Džener, čiji se rijaliti program "U korak sa Kardašijanima" (*Keeping up with Kardashians*) na američkoj televiziji emituje od 2007. kada je Kajli imala deset godina. Već sa petnaest je sa sestrom Kendal kreirala liniju odeće za tinejdžere, a sa dvadeset se udala za repera Trejvisa Skota i početkom ove godine rodila ćerku Stormi. Vozi bentli.

Klan Kardašijan–Džener proizvod je mešanja televizije i tek nastalih društvenih medija. Oni nisu tipična američka porodica, ali jesu sve što bi jedna američka porodica želela da bude. Većina članova niti ima pravi posao, niti su išli u normalnu školu. Njihov posao je da budu ono što jesu, da svaki trenutak života provode kao da su na odmoru na kome se ne štedi, jer svakog utorka dobijaju na lotou. I da na tom životnom stilu enormno zarađuju, više nego da dobijaju na lutriji.

Glava porodice ili mamadžerka (*momager*, kombinacija reči mama i menadžer) je Kris Džener (62), majka šestoro dece, pet ćerki i jednog sina. Četvoro je dobila u braku sa holivudskim biznismenom i advokatom Robertom Kardašijanom (preminuo 2003), verovatno najzaslužnijim što je prezime Kardašijan poznato svakom Amerikancu. Robert je bio najbolji prijatelj i advokat O.Džej Simpsona, zvezde američkog fudbala, osumnjičenog da je ubio bivšu ženu i njenog dečka. O.Džej je oslobođen optužbi uz opšte verovanje da se nepravedno izvukao, a suđenje je sredinom devedesetih pratila cela Amerika i ostatak sveta. Kardašijan je sve vreme sedeo pored optuženog.

Kris i Robert razveli su se pre fertutme sa O.Džejom. Kris se udala za američkog sportskog superheroja Brusa Dženera, olimpijskog šampiona u desetoboju u Montrealu. Sa njim je dobila ćerke Kendal i Kajli i zajedno su pokrenuli "Kardašijane". Kris je verovala da će ljudima biti zanimljivo da gledaju dramu koju ona svakodnevno proživljava nastojeći da upravlja porodicom sastavljenom od svoje dece, dece svog muža iz prethodnog braka i njihove zajedničke dece, različitih uzrasta, ambicija i stavova.

Ono što se mnogima činilo kao bizaran eksperiment zapravo je bila najava novog vremena u kome je cilj da život učinimo transparentnim i pritom naplaćujemo gledanje. Jednoj rijaliti zvezdi uspelo je čak da postane domaćin u Beloj kući, a nemojte se iznenaditi ako se ispostavi da je tek prvi u nizu.

BRENDOVI ZA PLITAK DŽEP

Kardašijani i Dženeri podelili su Ameriku na one kojima se cela ta priča pomalo gadi zbog beslovesnosti i primitivnosti, i one koji su stvarno pratili svaki njihov korak i besomučno kupovali sve što bi neki član porodice preporučio. A porodica je reklamirala upravo proizvode za one koji nemaju previše para: uglavnom jeftinu odeću, donji veš, šminku, umetke, ekstenzije i bezbrižan život. Uvući nekog od članova porodice u ovaj rijaliti projekat garantovalo je gledanost, tako da su ih producenti bukvalno opsedali. Baš kao i proizvođači pristupačnih brendova poput Kelvina Klajna. Postalo je pravilo da ako uzmeš Kardašijane da te reklamiraju, postaješ "seljana", što znači da elita tvoj brend počinje da izbegava, ali te zato plebs obožava.

Kada su postali opšte poznato ime, odnosno imena, Kardašijanke i Dženerke »

ZA TILI ČAS: 1,621,064 lajkova za Kajline karmine
Fotografije: Instagram

počele su da diversifikuju, kako bi to rekli biznismeni, odnosno da prave sopstvene podbrendove. Kim Kardašijan, najpoznatija u klanu, postala je simbol za obline i sve što se prodaje za njihovu negu i dobar izgled, ali i za mobilne aplikacije. Polubrat Rob proizvodi čarape, sestra Kendal je manekenka i dizajnerka odeće, a majka Kris nadgleda sve poslove i od svakoga uzima pristojnih i umerenih deset odsto.

PERFEKTNO PUĆENJE

Osim što upravlja njihovim javnim nastupima u najširem smislu te reči, mama Kris je i inspirator pokretanja poslova i novih rijaliti programa. Pre tri godine sedamnaestogodišnja Kajli imala je tek sporednu ulogu u rijalitiju, a njena sestra Kim Kardašijan Vest bila je super zvezda udata za drugu super zvezdu, repera Kanija Vesta.

Kajli nije bila baš siromašna, zarađivala je milionske honorare kao manekenka, odnosno promoterka odeće, ali to nije bilo to. Onda je, prema tvrdnjama novinara magazina "Forbs", odlučila da nešto promeni koristeći baš ono što ju je neslavno proslavilo: nekoliko godina ranije Kajli je bila meta internet podsmeha jer je u usne ubacila filere. Tinejdžeri su preplavili Jutjub snimajući se kako povećavaju usne usisavajući ih u čašu. Kajli je priznala da se "dorađivala", kao i da je oduvek želela da ima veće usne i tog trenutka su pojmovi Kajli i usne postali neraskidivo povezani. Do te mere, da je ona sama registrovala frazu "Kajlin komplet za usne, za perfektno pućenje".

OD IDEJE DO REALIZACIJE

Tako je došla na poslovnu ideju da prodaje set koji se sastojao od idelano uparenih olovaka za usne i karmina, što je majka blagoslovila. Kajli je odlučila da u

posao uloži sopstvenih 250.000 dolara, a isplanirala ga je za maminim kuhinjskim stolom, na telefonu, što se nameće kao pandan garažama Hjulita, Pakarda i Džefa Bejzosa.

Smislila je da set košta 29 dolara, poručila je od kompanije Spac da joj naprave 15.000 komada i 30. novembra 2015. pustila ih je u prodaju nakon nekoliko nedelja potpaljivanja pratilaca na društvenim medijima. Sve se prodalo za manje od jednog minuta; "dok sam osvežila stranu, ničeg više nije bilo", izjavila je za "Forbs" Kajli. Kasnije su se ti inicijalni setovi nudili na Ibeju za hiljadu dolara.

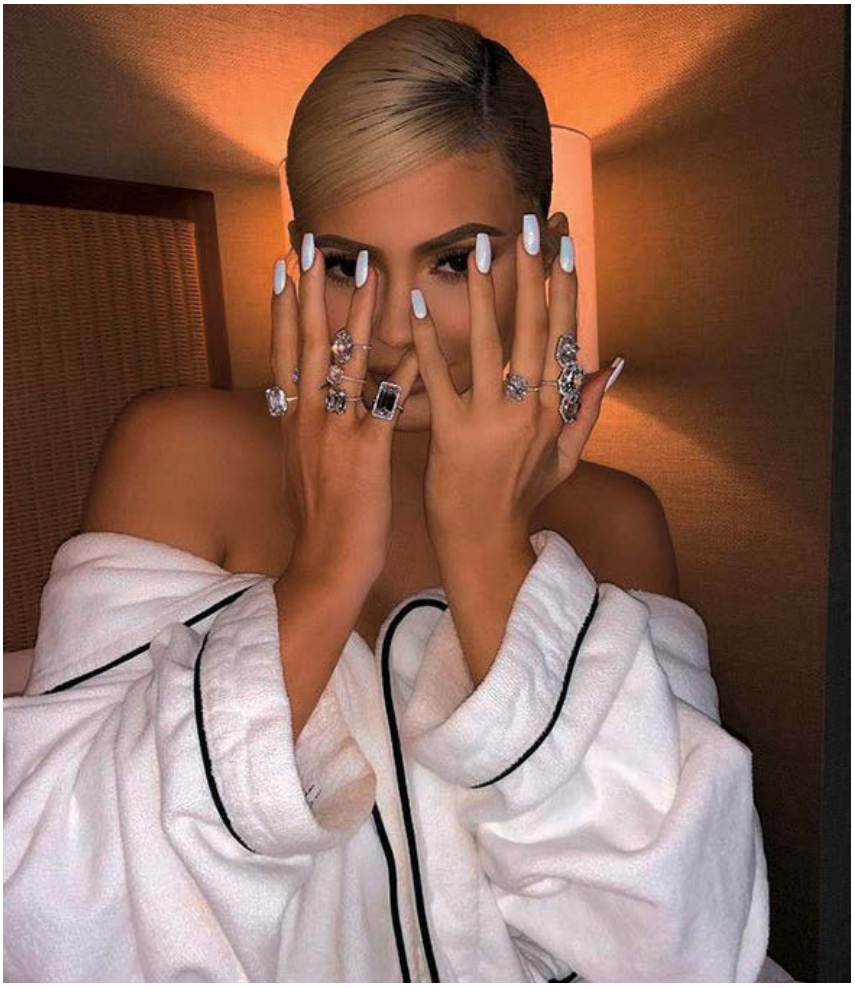
Mama Kris osetila je da se tu valja veći posao i odmah je napravila nekoliko aranžmana. Najpre je utvrdila pazar sa Džonom i Laurom Nelzon, vlasnicima kompanije Spac koja proizvodi kozmetiku za velike brendove poput Loreala. Nelzonovi imaju sopstvene laboratorije za

Ukupan tiraž svih dnevnih štampanih medija u SAD manji je od broja pratilaca Kajli Džener

razvoj i sve što je bilo potrebno je da Kajli otprilike objasni šta želi. Njihovi pogoni u Los Anđelesu i Kini mogu to da proizvedu smesta. Sledeći dil bio je sa kompanijom Šopifaj, specijalizovanom za onlajn prodaju. Kada imaš proizvod koji pravi Spac i prodajnu mrežu Šopifaja, sve što ti treba je reklama. A za to Kajli već nikoga nije morala da angažuje.

MOĆ DRUŠTVENIH MREŽA

Sa 113 miliona pratilaca na Instagramu, nekoliko miliona više na Snepčetu i nekih 25 miliona na Tviteru dovoljno je bilo da najavi šta planira i da svakodnevno postavlja nekoliko fotografija na kojima pokazuje nove senke, nijanse i boje

koje sama koristi i namerava da ih ponudi i drugima. Suština njenog biznisa je u sposobnosti da svoj internet uticaj iskoristi kao ključnu investiciju, značajniju od bilo kakvog novca.

Njeni postovi u proseku imaju pet miliona pohvala u roku od 24 sata, koliko je potrebno da ih vide (uglavnom) obožavateljke u svim delovima sveta. A to je skromna procena broja onih koje su spremne da kupe bilo šta što Kajli promoviše. Kažu da je cena da se vaš proizvod pojavi na njenom Instagram ili Snepčet profilu od nekoliko stotina hiljada do milion dolara i to ako joj se proizvod dopadne, pa prihvati da se s njim slika.

Ako vas Kajli podrži, vi nemate više briga i naročite potrebe za reklamom, samo vam treba najbrži način da omogućite prodaju, po mogućnosti jednim klikom. Ako joj se ne dopadnete, ostaje vam da se reklamirate u, recimo, "Vol strit džurnalu" sa tiražom nešto većim od milion primeraka. Ukupan tiraž svih dnevnih štampanih medija u SAD manji je od broja pratilaca Kajli Džener. Tačnije, sa trideset miliona prodatih primeraka novina u SAD dnevno, negde je malo iznad četvrtine broja onih koji Dženerovu prate samo na Instagramu.

Kajli je, inače, sedma po popularnosti na Instagramu, ispred nje su sam Instagram, pa Selena Gomez, Kristijano Ronaldo, Arijana Grande, Bijonse i sestra Kim. Ali je po zaradi daleko na prvom mestu. Njen uspeh postao je opsesija poslovnog sveta koji uviđa da se pojavio "kapital uticaja", koji ima znatno veći potencijal od bilo čega do sada poznatog u marketingu. Pod uslovom da znaš da ga koristiš.

KAJLI, TELEFON I KEŠ

Shvativši da je bolje da prodaje svoje proizvode umesto da samo promoviše tuđe, Kajli je samo tri meseca posle prvog seta šminke u prodaju pustila drugi. Ovoga puta spremila je pola miliona kompleta u šest nijansi. Do kraja 2016. godine prodala je šminku u vrednosti od 307 miliona dolara, plaćajući oko pola miliona dolara godišnje i 0,15 odsto po transakciji Šopifaju za servisiranje te prodaje, što se može smatrati beznačajnom maržom.

U nekoliko navrata pojavljivala se i u običnim prodavnicama poput Topšopa, izazivajući stampedo kupaca, ali to joj je više služilo za promociju nego za prodaju, budući da je potencijal fizičkih prodavnica smešan u odnosu na internet gde ne morate da stojite u redu da bi vam uzeli pare.

Najveći dobitnici posle Kajli su Nelzonovi, odnosno njihova kompanija Spac. Neki izvori tvrde da im Kajli plaća 55 centi na svaki dolar od prodaje, što Kajli kozmetika demantuje, ali ne iznosi svoje podatke. Dženerova u potpunosti koristi usluge i dostignuća fabrika i laboratorije Spac, a 500 zaposlenih u kompaniji radi samo za njenu liniju. Osim sebe i telefona ona praktično ne poseduje ništa, nikakav poslovni kolateral (sem enormne količine keša). Ona je medijum koji podstiče potrebu za nečim što neko proizvodi i to naplaćuje kroz prodaju.

DRUGA MILIJARDA

Analitičari "Forbsa" primećuju da je rast Kajli kozmetike usporen u ovoj godini i pitaju se da li to znači da je "hajp" prošao i da je ovo pravi trenutak da Kajli proda svoj biznis nekome ko će znati kako dalje da ga razvija, pre nego što prodaja sasvim posustane. Kajli kaže da o tome ne razmišlja i da bi firmu koju je izmislila eventualno mogla da ostavi šestomesečnoj Stormi, ako ova nekad poželi da se time bavi. Mamadžerka Kris opreznije izjavljuje da su sve opcije u igri, uključujući prodaju, mada niko, pa ni "Forbs", ne dovodi u pitanje da će inercija prodaje u ovoj godini dovesti Kajli do milijarde i statusa najmlađeg milijardera u istoriji koji svoje bogatstvo nije nasledio.

Ako joj posao sa kozmetikom posustane, Kajli može da se okrene drugim poslovima koje bi njena stomilionska baza žena od 18 do 34 godine oberučke prihvatila. Ipak je ona kćerka desetobojca i teško da će stati na jednoj disciplini. Ali to je već pitanje za milijardu dolara, drugu milijardu.

Od oca, koji joj je doslovno od nedavno i druga majka, očito je osim ekstrovertnosti nasledila i sklonost ka upisivanju u istoriju. Znate li za običaj sportista, a posebno atletičara, da posle velike pobede zgrabe zastavu svoje zemlje negde iz publike i sa njom u rukama optrče krug atletskom stazom? Prvi čovek koji je to uradio bio je Brus Džener (od 2017. posle promene pola Kejtlin Džener) pošto je na igrama u Montrealu 1976. nadmašio nepobedive Sovjete postavivši svetski rekord u desetoboju. E, sve vreme pričamo o njegovoj, to jest njenoj kćerki. ¶

Kultura sećanja: Areta Frenklin (1942–2018)

RESPEKT

Kad je dragi bog, Precious lord iz kultne gospel pesme, uzeo za ruku kraljicu soula Aretu Frenklin (1942–2018), u američkim medijima je oživeo sećanje na vreme borbi za ljudska, rasna i ženska prava šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, kada se verovalo da pesma može da promeni svet, a da američki liberali i mediji nisu u zagrljaju sa „dubokom državom“. Molitva, ljubav, želja, radost, očaj, uznemirenje, feminizam, crna moć – teško je setiti se izvođača koji je pružio dublji odraz tog vremena, piše „Njujorker“.

Kraljica nas je naučila da mislimo i da poštujemo sebe, da postanemo bolji partneri i bolji građani i bolji ljudi, tako Dafni Bruks, profesorka Afričkoameričkih i teatarskih studija na Univerzitetu Jejl sažima život Arete Frenklin, koji je bio isprepleten borbom za ljudska prava i rasnu jednakost.

Areta je zauzimala posebno mesto u srcima vijetnamskih veterana koji su je znali po pesmi I Say a Little Prayer koja im je pomagala da prežive i da se izleče, podseća Krejg Verner, profesor Afroameričkih studija na Univerzitetu Viskonsin Medison u izjavi za NBC Njuz.

MEMFIS-BOSTON

Areta Frenklin, rođena 1942. godine u Memfisu u Tensiju, bila je zahvaćena Velikom migracijom koja je dovele milione crnih duša u velike industrijske i finansijske centre sadašnjeg zarđalog pojasa. Preselila se u Detroit sa ocem Klarensom Frenklinom, koji je tamo postao pastor baptističke crkve i kao sveštenik uživao ugled čoveka čiji glas „vredi milion dolara“. Areta je u crkvi svog oca u Detroitu stekla prvo muzičko i evangelističko vaspitanje, učila da svira klavir i da peva gospel.

Dorin Feliks iz „Njujorkera“ njenog oca opisuje kao harizmatičnog, često okrutnog čoveka koji je punio kuću sa muzičarima (Djuk Elington, Net King Kol, Mahalija Džekson) nad kojim je stalno lebdeo oblak pretnje i besa.

Areta Frenklin je retko govorila o svom unutrašnjem životu i krizi, bila je oprezna.

Kad je imala deset godina, umrla joj je majka, koju je posećivala samo preko raspusta, jer je još 1948. napustila muža mada se nisu formalno razveli. U Aretinom odgoju pomagale su mnoge žene, uključujući pevačicu gospela snažnog, ubedljivog i dramatičnog kontra-alta Mahaliju Džekson, koju je osvojila želja mlade propovednikove ćerke Arete da odgovori očevoj proročkoj vatri, pa je postala i Aretin muzički mentor.

MAHALIJA DŽEKSON

I Mahalija je kao i Areta rano ostala siroče. Rođena 1911, odrasla je u naselju Karolton u Nju Orleansu u trosobnom stanu, u kome je živelo trinaestoro ljudi i jedan pas. Kada je imala nepunih pet godina, njena majka Čeriti umrla je u dvadeset i petoj godini. Tako je porodica odgajala Mahaliju, koju su zvali Hali, i njenog brata, terajući ih da rade od zore do sumraka.

Sa dvanaest godina krštena je u reci Misisipi i počela da

Foto: AP Photo/Amy Sancetta

Areta Frenklin bila je posvećena građanskim i ljudskim pravima i borbi za ravnopravnost šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka. Na njenom primeru se vidi da kompleksni društveni sukobi nemaju uvek hepiend kao u holivudskim filmovima

peva gospel u baptističkoj crkvi Maunt Moraja. Godine 1927, u toku Velike migracije crnačkog stanovništva na sever, seli se u Čikago. Posle prve nedeljne službe u Velikoj salemskoj baptističkoj crkvi, na kojoj je pevala da joj arhanđel Gavrilo doda srebrnu trubu (Hand Me Down My Silver Trumpet, Gabriel), pozvana je da se pridruži crkvenom horu sa kojim je išla na turneje na kojima je pevala gospel. Tokom karijere Mahalija je odbijala da peva sekularnu muziku, za šta joj je u više prilika nuđen novac. Kažu da se 1941. razvela od deset godina starijeg Isaka Lejnsa Greja, za koga se bila udala 1936. Razlog: njegov pritisak da počne da peva sekularnu muziku, ali i njegove sklonosti ka kocki i konjskim trkama.

MOLITVA OČAJA TOMASA DORSIJA

Godine 1929. Mahalija je srela Tomasa Dorsija koga su zvali ocem gospel muzike, sa kojim će raditi četrnaest godina, a njegova pesma „Uzmi me za ruku, dragi bože" (Take My Hand, Precious Lord) u izvođenju Mahalije Džekson zvučala je kao dubok, transcedentan i autentičan egzistencijalni krik, lament, molitva dragom gospodu da uzme za ruku i uspravi čoveka koji je slab, sam i umoran i koga nosi oluja u noći.

Ta pesma je nastala u trenutku teškog očaja Tomasa Dorsija, kome je u avgustu 1932. godine žena umrla na porođaju, a ni beba nije preživela. Dorsi je ranije napustio pune bluz klubove na jugu da bi prešao u hor baptističke crkve u Čikagu. U trenutku očaja bio je u iskušenju da napusti i crkvu i boga, ali je seo za klavir ne bi li artikulisao svoj bol i to je, kažu hronike, dovelo do čuda nazvanog "Uzmi me za ruku, dragi bože." Prvi put je izveo pesmu u crkvi neposredno nakon smrti žene i sina, koje je sahranio u istom kovčegu.

Mahalija Džekson će taj gospel pevati na sahrani Martina Lutera Kinga mlađeg, čiji je bila prijatelj. Kažu da je ona inspirisala njegov istorijski govor I have a dream. Srela ga je u avgustu 1956. na Nacionalnoj baptističkoj konvenciji, da bi je on nekoliko meseci kasnije pozvao da dođe u Montgomeri u Alabami da peva na skupu protiv segregacije belih i crnih putnika u autobusima i da na bojkot inspiriše one koji su bili obeshrabreni.

Uprkos pretnjama smrću, Mahalija Džekson je pristala da peva u Montgomeriiju 6. decembra 1956. Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država je već bio odlučio da je segregacija u autobusima neustavna, ali u Montgomeriju ta odluka još nije bila stupila na snagu, pa je bojkot autobusa nastavljen.

Na ovom koncertu pevala je između ostalog Tihu noć (Silent night, holy night). Na kuću u koju se vratila bačena je bomba. Bojkot je okončan 21. decembra 1956. godine, kada su vlasti u Montgomeriju bile prinuđene da postupe u skladu sa odlukom suda.

I Areta je bila dugogodišnja prijateljica Martina Lutera King juniora. Njen otac, pastor Klarens, koji se borio protiv diskriminacije sindikata crnačkih radnika u Detroitu, marširao je u junu 1963. u tom gradu sa Kingom u pokretu zvanom Walk To Freedom, najvećem protestu u istoriji Amerike pre kultnog marša u Vašingtonu.

Kad je Martin Luter King 1968. ubijen, Areta je na njegovoj sahrani pevala Take My Hand Precious Lord, a četiri godine kasnije i u Čikagu, na parastosu Mahaliji Džekson. Pevala je tu pesmu i 1984. na parastosu svog oca koji je od 1979. bio u teškom stanju nakon što su ga pljačkaši koji su pokušali da provale u njegov stan ranili iz vatrenog oružja.

Taj lament dragom bogu da čuje njen plač i njen poziv Areta je snimila još 1956. godine na albumu Pesme vere ocrtavajući vlastite bolove i strahove i ogorčenja. Bila je deo crne crkve, protestantske crkve, crkve namučenih žena, tuge i ekstaze.

„Ne boli kada se uzdiše!" govorila bi pre nego što bi ponovila stih. Imala je samo četrnaest godina kada je rodila dete. Otac je bio njen školski drug. Bila je bez majke, a već je bila majka. Duboka, tiha i stalna patnja u crkvi bila je interludij koji je odredio njenu karijeru. Sa četrnaest godina je znala kuda će poći, piše britanski „Gardijan" opisujući njen kanon himni koje će obuhvatiti rasne, rodne i seksualne slobode i čvrsto zakopčati ženu u centar jednog pokreta emancipacije.

GOVOR VOTKE U ALABAMI

U januaru 1967. Areta Frenklin sa 24 godine i upravo potpisanim ugovorom sa kućom Atlantic Records, na nagovor producenta napušta Detroit i odlazi u mali grad Masl Šoals u Alabami da u

»

Soul, sestro!

Dekonstrukcija pesme *Respect* najbolje pokazuje stvaralačku obradu prilikom koje nije obrnut samo rod/pol nego su manje tekstualne i muzičke izmene učinile tu verziju konačnom

Aretha (izgovor: Arita, otud i njen nadimak Ree/Ri) Franklin rođena je kao srednja ćerka poznatog baptističkog sveštenika, 'rok-zvezde među propovednicima', na radiju i vinilu, koji je '46. doselio porodicu u Detroit i uključio se u pokret za građanska prava crnaca.

Razvod tate popa i majke Barbare već '48. učinio je Aretu introvertnom; sa sestrama je ostala da živi kod oca, a mama im je '52. umrla od srčanog udara. I legendarna interpretatorka gospela Mahalija Džekson bila je među ženama koje su na smenu pomagale oko devojčica.

Areta je po sluhu učila da svira klavir, počela da peva i solo u očevoj crkvi, a Mahalija je ohrabrivala ćerku žene koju je cenila kao crkvenu pijanistkinju/pevačicu. Ri je uskoro napustila školu i sa dvanaest godina krenula na turneje s tatinim 'gospel karavanom'. Njen dar već '56. zabeležen je albumom *Songs Of Faith*, uživo u očevoj crkvi.

Sa šesnaest je pošla na turneju i s dr Kingom – pomažući da se prikupe značajni prilozi, kao što će kasnije podržavati i druge crne političare i biti član Demokratske stranke – da bi deceniju kasnije pevala na njegovoj sahrani. Sa osamnaest se preselila u Njujork da snima pop. Velečasni otac to nije doživeo kao 'napuštanje vere', nego pomogao do dođe do ugovora sa diskografskim gigantom Columbia. Singlovi su počeli da joj se bliže vrhovima ritam-i-bluz lista, blaga najava najbolje i najčešće plasirane izvođačice na svetu, uz to i jedne od zvezda s najvećim tiražima i do danas. Ali, pravi odnos svetovnog i duhovnog u njenoj muzici dotad još nije utvrđen, čak ni kad je producirao legendarni Džon Hemond. Najzanimljiviji ostaju snimci gde Ri svira klavir i sa malim sastavom prolazi kroz džez standarde.

Moćni mecosopran je '66. prešao u cenjenu kuću Atlantic, a čuveni producent Džeri Veksler angažovao (rasno mešovite) studijske macane iz dubina Alabame (studio FAME/Muscle Shoals), pa su u istoriju masovne kulture zakucali svetske hitove kao *I Never Loved A Man (The Way I Love You)*, *Respect*, *Chain Of Fools*, *Think* i *(You Make Me Feel Like) A Natural Woman*.

Bluzom zadojene ljubavne balade rušile su pred sobom kao cunami, čak i kada su ih – kao *Natural Woman* – pisali beli hit-autori tj. tandem Gofin/King. No, Aretina frenetična dekonstrukcija Otisove ključne *Respect* savršeno prikazuje sve najvažnije za karijeru Frenklinove: stvaralačku obradu gde nije obrnut samo rod/pol nego su manje tekstualne i muzičke izmene učinile tu verziju konačnom; moć vrhunskog interpretatora da pesmu koristi kao (moderno rečeno) platformu za neupadljive ali tim snažnije društvene pa i političke stavove; hit tj. komercijalni uspeh koji zahvata i širi, sociološki značaj, pa postaje himna pokreta i razdoblja. Tako je od muškarca koji moli ovu pesmu preuzela žena koja zahteva, pre konceptualne *Woman Is The Nigger Of The World* tandema LenOno.

Areta nije otuđila belu publiku, ali kao i da nikad nije napustila crkvu. Zamajac izvanrednog razdoblja 1967/68. vodio je njenu karijeru još dugo. Na razvođu decenija ubitačnim tempom izbacivala je kvalitetne LP-ploče, a među soul-klasicima odskače dvostruki koncertni LP *Amazing Grace* ('72) sa gospel-repertoarom u crkvi. Kroz duge numere sa horom i bendom Ri improvizuje, redefiniše gospel kako ga danas znamo, i to nekim čudom ostade njen najprodavaniji album do danas. Džegeru na tom koncertu nije pala samo donja usna nego i vilica, pa je takoreći iz publike otišao da snimi *Shine A Light*.

Iako je u sledeću deceniju ušla odličnom epizodom u hit-fil-

studiju Fame snimi ploču sa momcima za koje su joj govorili da će joj se svideti. Bila je iznenađena što su ti momci koji su snimili neke poznate pesme bili belci. S mešavinom zbunjenosti i stidljivosti sela je za klavir. Prvi akordi su belim muzičarima zvučali neobično, nisu u prvi mah razumeli o čemu se tu radi.

Ona je u Alabamu donela svoje muke sa mužem i menadžerom Tedom Vajtom, za koga se udala sa devetnaest godina i sa kojim je bila u stalnom sukobu. Sa flašom votke u ruci on je optužio jednog trubača da se nabacuje njegovoj ženi. Trubača su poslali kući. Sat kasnije, nakon Tedovih novih prigovora, poslali su kući i tenor saksofonistu.

Snimali su pesmu o tome kako nikada nije volela ni jednog muškarca kao što voli njega, koji je lažov i varalica i srcolomac (*I Never Loved a Man – The Way I Love You*). Snimanje te pesme, koja je ličila na razgovor para koji se razvodi, nekako je završeno, a snimanje sledeće je prekinuto.

Nakon celonoćnog klinča u motelskoj sobi Tom Vajt i Areta Frenklin ujutru odlaze odvojeno u Detroit, ostavljajući u Alabami nezavršenu pesmu, zbunjene muzičare i menadžera Atlantic rekordsa koji preti da će ih sve uništiti. Nekoliko nedelja kasnije Areta ih zove da dođu u Njujork da nastave snimanje njene prve sekularne ploče, u kojoj je spojeno sve – prirodni intenzitet njenog gospel-soul glasa, njena neobična svirka i sposobnost da nečiju pesmu pretvori u svoju. Kada je ploča prodata u milion primeraka, Ted i Areta su se razveli.

CRVENA ANĐELA I *BLACK POWER*

Posle je došla Aretina interpretacija pesme *Respect* (Poštovanje) Otisa Redinga, koja je tu molitvenu baladu pretvorila u osnovicu građanskih prava, u slogan i neospornu himnu osvešćivanja Afroamerikanaca i žena, piše Van Nevkerk u reviji „Atlantik", uz konstataciju da je soul za nju bila revolucionarna umetnost, glas ponosa, nade i slobode, koja se pretvorila u zahtev za rodnu i rasnu ravnopravnost i postala feministička himna.

Respect je pušten u prodaju u aprilu 1967. godine, a u julu je Detroit bio pozor-

DETROIT, APRIL 1978: Areta Frenklin sa mužem Glenom Turmanom i sinom
Foto: AP Photo/Doug Pizac

mu *Braća Bluz* ('80), *počasna tetka* (a ne kuma) *Vitni Hjuston* uglavnom se bavila modernizacijom, prepakivanjem, vizualizacijom, a među duetima najvažniji je '85. *Sisters Are Doin' It For Themselves* s Eni Lenoks/Eurythmics. Retkim dijetama je kao suzbijala preteranu gojaznost iako se, za razliku od nekadašnjeg afro-imidža, po izboru odeće teško moglo reći da joj je potonja bila problem.

Umesto da je bila 'samo' Soul Sestra br. 1, Areta se sve slabije snalazila u ulozi Kraljice soula. Priznanja i nagrade pljušte, ali stižu i računi – duvanski i alko za zdravlje, a kupoholičarski za valjanje u luksuzu do bankrota. Od 2010. sve češće otkazuje koncerte, skrivajući od javnosti operaciju tj. borbu s rakom pankreasa – jednim od retkih naučno dokazanih oblika Nečastivog.

Poslednje dane Areta je provela kod kuće, okružena brojnom familijom. Poslovni prijatelji već su za 14. XI zakazali koncert u čast, u Medison skver gardenu. Nakon procesije obožavalaca, kada kovčeg s njenim zemnim ostacima bude položen u porodičnu grobnicu, u njemu će biti samo telo.

Soul ostaje. ¶

DRAGAN KREMER

nica nereda koji su ostavili grad u plamenu, 43 ljudi je poginulo. Tog leta ta pesma je zvučala kao uzvik američke nade i optimizma, ali je postala i himna takozvane crne snage (*Black Power)*.

Areta je bila do guše u borbi za građanska prava. Sa šesnaest godina, kao pevačica gospela sa Martinom Luterom Kingom, bar jednom je nakon protesta provela noć u zatvoru. Pevala je na konvenciji Demokratske stranke u Čikagu one burne političke 1968. godine koju su obeležili građanski nemiri, protesti, policijsko nasilje i atentati.

U njenoj pesmi *Misli* (*Think*) hor bekrajno puta ponavlja reč "Sloboda" (*Cause freedom (freedom) stands for freedom (freedom); Oh, freedom, yeah, freedom, (freedom) right now,Freedom, (freedom) oh, freedom (freedom); Give me some freedom, oh, freedom, (freedom) right now; Yeah, think about it!*).

Malo je poznato da je Areta položila kauciju za Anđelu Dejvis, političku zatvorenicu i feminističku ikonu pokreta *Black Power*. Verovatno da jednoj pevačici nije bilo baš lako da stane iza Anđele Dejvis optužene za komunizam, zaveru, kidnapovanje i ubistva, a po kalifornijskom zakonu mogla je biti osuđena na smrt.

Optužba je izazvala proteste mnogih progresivnih intelektualaca u svetu. Branili su je mnogi ugledni levi intelektualci među kojima Đerđ Lukač i Herbert Markuze, koji je tada izjavljivao da je priča o Anđeli Dejvis priča o pritisku na jednu ženu proteranu sa kalifornijskog univerziteta iz političkih razloga, najinteligentniju od svih studenata koje je ikada imao, u čije izvanredne rezultate nisu sumnjali ni njeni prijatelji ni njeni neprijatelji.

Vaš hroničar može priložiti kao svedočanstvo vlastiti tekst iz studentskih dana („Crvena Anđela", kragujevački list FAKK, ponedeljak 15. februar 1971) o tome kako su ti događaji dopirali do nas i kako su te godine punila i naše novinske stupce imena dvoje mladih levičara – nemačkog studentskog lidera Rudija Dučkea i Anđele Ivon Dejvis, rođene 1944. godine u rasistički nastrojenom Bermingenu u Alabami. Ona je bila politička, radikalna kontra-kulturna aktivistkinja u »

Fotografije: AP Photo/Rob Kozloff

KRALJICA SOULA: Sa Džordžom Majklom i Džejmsom Braunom

bliskim odnosima sa radikalnom crnačkom organizacijom Crni panteri, članica „Lumumba kluba" (za prava crnaca), član Komunističke partije SAD, mlada žena koja osuđuje Kju kluks klan, rat u Indokini, potpredsednika SAD u doba Ričarda Niksona Spira Egnjua, šefa FBI Huvera i Ronalda Regana (koga kao „fašističkog guvernera Kalifornije" predstavlja tadašnja neobuzdana ruka vašeg reportera vođena vrućom mladom glavom, a zapravo je smatrao da je taj Regan samo trećerazredni glumac u drugorazrednim kaubojskim filmovima...)

Anđela Dejvis je studirala na Sorboni, u Frankfurtu i San Dijegu, a u 21. godinu doktorirala je na Brandejs univerzitetu. Njeni profesori su bili Herbert Markuze i Teodor Adorno, čija su imena tada elektrificirala i deo studentske populacije kod nas. Godine 1969. izabrana je za asistenta na studijama filozofije na Kalifornijskom univerzitetu, na kome je držala marksistička predavanja koja su podjednako pažljivo slušali studenti i profesori, ali je na intervenciju FBI, zbog sumnje da je komunista, morala da napusti univerzitet. Kolege (profesori i studenti) su bili jedinstveni u izražavanju protesta, prikupljali su novac koji su davali Anđeli umesto plate koju je primala na univerzitetu, pa je ona i dalje držala predavanja koja studenti nisu morali da polažu na ispitima.

Zbog sve češćih pretnji Anđela Dejvis uzima telohranitelja i kupuje oružje. Avgusta meseca 1970. godine njen telohranitelj Džonatan Džekson, koristeći oružje koje je Anđela kupila, pokušava da kidnapuje sudiju i porotu za vreme procesa crnoj „braći Soledad", za čije se oslobođenje borila i Anđela, samo drugim sredstvima. Tokom te akcije četiri osobe su poginule. Fatalna koincidencija primorava Anđelu da beži. Kad je uhapšena, predsednik SAD Ričard Nikson je pred TV kamerama lično čestitao uspeh inspektorima.

Njeno učešće u kidnapovanju i ubistvima u San Rafaelu nije dokazano i oslobođena je optužbi za zaveru zbog pokušaja otmice sudije i porote. Kada je oluja šezdesetih i sedamdesetih prohujala, bila je direktor Feminističkih studija i profesor emeritus na Univerzitetu u Kaliforniji, Santa Kruz.

BES NINE SIMON

I pored političkog angažovanja, Areta Frenklin nikada nije bila eksplicitno politički ljutita kao što je, na primer, Nina Simon iskazivala bes i frustraciju dok je u Grinič vilidžu izvodila pesmu *Mississippi Goddam* (Prokleti Misisipi) u kojoj kaže da ju je Alabama uznemirila, a da je u Tenesiju izgubila mir, da su lovački psi na stazi, da crna mačka prelazi put, da su školska deca u zatvoru, da misli kako će svaki dan biti poslednji, da ne pripada ovde, da ne pripada tamo, čak da prestaje da veruje u molitvu.

Kako je svojevremeno pisao „Nju stejtsmen", ta pesma, koju su bojkotovali u američkim južnjačkim državama, predstavljala je protest zbog bombaškog napada na baptističku crkvu u Birmingemu u Alabami, u kome je poginulo četvoro crnačke dece i odgovor na ubistvo borca za crnačka biračka prava Medgara Vilija Eversa, koga su ubili pripadnici organizacije Kju kluks klan, protivnici integracije crnaca u školski sistem.

Kada je shvatila da pokret za ljudska prava jenjava, a da je producentske kuće bojkotuju, Nina Simon je 1970. godine napustila Sjedinjene Države i otišla na Barbados gde održava vezu sa tamošnjim demokratsko-laburističkim predsednikom Erolom Barovom, kritičarem invazije SAD na Granadu i karipskih političara koji su verovali da je Ronald Regan Deda Mraz.

Kada je pokušala da se vrati u SAD, shvatila je da je njen bivši muž i menadžer loše vodio njene poslove i da se ka njoj ispružila duga ruka američkih poreskih vlasti. Ponovo je otišla na Barbados, pa se potom preselila u Provansu u Francuskoj gde ja završila život, a njen pepeo je rasut po Africi.

Rođena je 1933. kao Junis Ketlin Vejmon, jedno od osmoro dece u gradiću Trajon u Severnoj Karolini. Kad joj je bilo deset godina, Junis Ketlin Vejmon trebalo je da održi debitantski klavirski koncert u mesnoj metodističkoj crkvi, ali je prekinula nastup zato što su njeni roditelji, koji su zauzeli mesta u prvim redovima, bili premešteni u zadnji deo crkve da bi njihova mesta bila ustupljena belcima.

Desetogodišnja Junis je odbila da nastavi koncert dok im nije dopušteno da se vrate na svoja mesta.

To je bilo u regiji koju nazivaju pojasom biblije, koji se prostire od Floride, preko Alabame, Tenesija, Kentakija, Džordžije, Severne i Južne Karoline, Virdžinije, Teksasa, Arkanzasa, Oklahome, Kanzasa, Misisipija do Luizijane (bez grada greha Nju Orleansa).

Tamo u kolonijalnom periodu dominira anglikanski, posle sve više baptistički evangelizam. Da u baptističkim crkvama transcendetalni spoj emocija, egzistencijalne teskobe istorijske patnje i strepnji u gospelu deluje i na one koji ga kao deo svetske kulturne baštine prihvataju, ali ipak ne mogu do kraja razumeti njegovu dubinu, vaš reporter je osetio kada se okupao u vlastitim suzama u baptističkoj crkvi Ebenezer u Atlanti, u kojoj je nekada propovedao Martin Luter King mlađi, kada je hor pesmom počeo da razgovara sa bogom i podigao salu ispunjenu crnim damama sa raskošnim šeširima i gospodom u crnim odelima ispod čijih rukava su prosijavali zlatni satovi. Vremena se menjaju, a duše sporije. Bila je to 2001. godina. Amerika se nakon 9/11 pripremala za rat u Avganistanu i Iraku, koji još traje.

Posle su svi ti pripadnici crnačke srednje klase prilazili i pozdravljali se sa uplakanim stranim novinarima koje je tu okupio *felowship*, prijateljsko druženje koje je organizovao Univerzitet Djuk iz Severne Karoline. Plakale su Austrijanke, Nemice, Bosanke, Afrikanci i nas nekoliko Srba. Kad smo se kasnije napili, osmeh je izmamio jedan južnoafrički kolega koji je vašem hroničaru Srbinu, suptilno procenjujući da na jugu SAD zbog nečega baš njega treba da teši, rekao: „Što mrzim ove belce...“

UZORI: Mahalia Džekson i Nina Simon

PRVA LEKCIJA

Kad je odrasla, Junis je promenila ime u Nina Simon – ime po španskoj reči *niña* za devojčicu, kako ju je zvao menadžer, a prezime po francuskoj glumici i levičarki Simon Sinjore. To je učinila da njena verski ispravna majka, stroga sveštenica metodističke crkve, ne bi saznala da joj ćerka svira đavolsku muziku (da bi zaradila za život svirala je mešavinu džeza, bluza i klasične muzike u baru zvanom *Midtown Bar & Grill* na Pacifičkoj aveniji u Atlantik Sitiju u Nju Džersiju).

Posle se Nina Simon pridružila onoj tradiciji crnih umetnika koji su kroz muziku reflektovali probleme svog vremena, kao glas patnje Bili Holidej u pesmi *Strange fruit* (Čudno voće), koju je izvela 1939. na „pogrešnom mestu za prave ljude“ *Cafe Society*, u Grinič vilidžu. Ta žestoka pesma govori o rasprostranjenoj praksi linčovanja crnaca ne samo na jugu, gde čudno voće visi sa topola – krv na listovima i krv u korenu – dok se crna tela ljuljaju na južnom povetarcu.

U Atlanti 1969. publika je ovacijama pozdravljala Ninu Simon dok je energično, aktivistički kao neki rečitativ izvodila pesmu *Young, Gifted and Black*, koja je govorila o tome kako je fakat da u svetu postoji milijarda momaka i devojaka koji su mladi, talentovani i crni (*In the whole world you know; There are billion boys and girls;Who are young, gifted and black;And that's a fact!).*

O tome je govorio i sirovi glas u javnoj kući kod tetke odraslog berača pamuka, skupljača uglja, čistača cipela i pokretača mnogih muzičkih fenomena Džejmsa Brauna: “Reci glasno – ja sam crn i ponosan sam.”

MOĆNI STOICIZAM

Areta Frenklin je govorila da ju je pesma *Mladi, nadareni i crni* navela da o pokretu *Black Power* razmišlja kao o nečemu što je nju i većinu u crnačkoj zajednici nateralo da pogleda sebe, da prestane da se stidi sebe i da shvati da ima toga na šta može da bude ponosna. Glas crne Amerike izražavala je kroz stoicizam bluza, emotivnost soula, ekspresivnost džeza i, pre svega, radosnu duhovnost gospela.

Govorila je da je ta revolucija mnogo uticala na nju, da je to bila i njena lična evolucija u vreme kada je pokret za ljudska prava probudio tzv. crni ponos i afirmaciju afričkog nasleđa i kulture kao odgovor na rasizam i društvo bele dominacije.

Ona je otišla, ali te pesme će ostati artikulišući nepravde i nezadovoljstva, pisao je ovih dana „Gardijan“, uz podsećanje kako je Areta videla da se ideologija bele nadmoćnosti još jednom otvoreno izražava u delovima američkog juga i to nedaleko od studija u kome je pedeset godina ranije, okružena belim muzičarima, uzbuđenim i inspirisanim njenim talentom, snimila svoju prvu kultnu pesmu o bolu crne ženske duše.

Revija „Atlantik“ piše da je soul za Amerikance podsećanje na romantičnu i moćnu eru vlastite istorije, nešto poput latinskog – inertni jezik koji su nekada govorili ljudi koji su izgledali nekako veći i puniji života od današnjih, jezik koji današnji mladi ljudi više ne mogu razumeti.

U omažima kraljici soula Areti Frenklin provejavao je ovih dana i pesimistički zaključak da se složeni društveni sukobi obično ne završavaju hepiendom kao u holivudskim filmovima. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Sovjetska interv

Reditelji Goran Marković i Rajko Grlić, te snimatelj Predrag Pega Popović za „Vreme" govore o svojim sećanjima na Praško proleće 1968, kome su kao studenti prisustvovali u Čehoslovačkoj

Praško proleće trajalo je nešto više od sedam meseci: od 5. januara 1968. kada je umesto "tvrdog" komuniste Antonina Novotnog došao "mekši" Aleksandar Dubček, koji je narodu ponudio "socijalizam sa ljudskim likom", sve do 21. avgusta kada su članice Varšavskog pakta predvođene Sovjetskim Savezom vojno intervenisale i okupirale Čehoslovačku. Te noći je ušlo više od 200.000 vojnika i 2000 tenkova. Procenjuje se da je poginulo oko 100 čeških i slovačkih vojnika i civila.

Prag, 1968.

Čuo sam mnoštvo priča o tome kako su Česi i Slovaci saznali da su ih okupirale trupe Varšavskog pakta. No priča Alexa Koenigsmarka, prijatelja i pisca s kojim sam radio na četiri scenarija, bila je daleko „najhašekovskija".

Plzeň, 1968.

Kraj je ljeta. Alex je u posjetu roditeljima. Vraća se kući dosta kasno, negdje oko dva sata iza ponoći. Baš kad se sprema leći, zvoni telefon. Javlja se stari očev prijatelj, liječnik kao i Alexov otac. Uzbuđenim glasom, u jednom dahu, viče da zove tatu, da su okupirani, da su došli Rusi, da je svemu kraj. Alex ga sluša, pokuša nešto reći, ne dolazi do riječi i na kraju spusti slušalicu.

Za doručkom Alex kroz smijeh kaže ocu: „Zvao je noćas onaj tvoj doktor Jan. Opet je bio pijan ko majka. Pričao je nešto o Rusima, okupaciji..." Otac ga zabrinuto prekine: „Doktor Jan ne pije već sedam godina,"

Alex upali radio. Spikerica upravo završava čitanje vijesti o tome da su trupe Varšavskog pakta, predvođene oružanim snagama Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, noćas...

Neispričane priče, Rajko Grlić

PREDRAG POPOVIĆ: Lordan Zafranović je spremao svoj prvi igrani film Nedjelja, ja sam ga snimao, a Goran Marković je igrao glavnu ulogu. Tokom leta sa Lordanom sam obilazio lokacije i obavljao pripreme za snimanje. Tog jutra, 21. avgusta, spremao sam se da letim u Split sa aerodroma u Surčinu. Oko pola pet čuo sam vest da su u toku noći sletele na praški aerodrom okupatorske snage. Sovjetska vojska je već imala neke manevre u Češkoj, tako da je veći deo teškog naoružanja bio tu. Sletanjem aviona samo su dodatno demonstrirali silu. Uglavnom, doleteo

encija

Sećam se da smo ušli u mrtvačnicu, to je jedan zid sa čeličnim fiokama, izvukli su jednu fioku, Palah je bio pokriven češkom zastavom. Pritom sam ja to i fotografisao. Onda je došao Kundera sa jednom francuskom novinarkom iz „Pari Mača“ kod nas u studentski dom. Kundera je pokazao na mene i rekao: 'Ako neko može da nam da fotografiju, to je onda on.' Naravno, ja sam se onda, iskren da budem, uplašio, ali sam razvio negativ i dao fotografije ovoj ženi
– Predrag Popović

sam u Split, prešli smo preko na Šoltu i uveče gledali na televiziji tenkove i okupaciju. Lordan i ja smo se pitali šta ćemo da radimo jer je i Češka delimično finansijski učestvovala u filmu, tako da nam je ceo projekat došao u pitanje.

RAJKO GRLIĆ: Bio sam na Korčuli. Tamo se održavala "Korčulanska ljetna škola". Tata me probudio oko šest i rekao: "Rajac, Rusi su ti noćas ušli u Prag!". Nekoliko sati kasnije stajao sam u redu da potpišem protesno pismo kojeg su sastavili članovi redakcije "Praxis". Taj dugački red bio je moj najbliži susret s historijom filozofije. Ispred mene je stajao Markuze, a iza su bili Bloch, Gavras, Kosik, Fink, Kolakowski itd. Tog popodneva sam brodom otišao za Split, a zatim vlakom u Zagreb. Čekao sam sedam dana da JAT uspostavi avionsku liniju i prvim avionom koji je letio otišao u Prag. Sletili smo na aerodrom pun ruskih tenkova.

GORAN MARKOVIĆ: Moj otac je baš tada bio u Čehoslovačkoj i snimao film *Voda nešto nosi* u čehoslovačko-američkoj koprodukciji. On je igrao glavnu ulogu, a režirali su oskarovci Klos i Kadar. To je bila velika produkcija i u pola tog snimanja moj otac je bio u Bratislavi. On se jedno jutro probudio u hotelu, sklonio zavesu sa prozora i utvrdio da ispred stoji stotine tenkova. To je bilo 21. avgusta. U noći između 20. i 21. jedna grupa sovjetskih agenata je ušla na najvažnije aerodrome, zauzela ih za pet minuta, a nekoliko minuta kasnije počeli su da sleću avioni koji su poleteli ko zna kad. To je bila veoma dobro uvežbana i sinhronizovana akcija. Iz tih aviona su izašli tenkovi koji su već u praskozorje bili na glavnim trgovima i ulicama. Znam da je jedan moj drugar Rudolf, kako to već biva u loše iskonstruisanim filmovima, te noći prvi put zaglavio sa ženom koju je obožavao. To je stvarno bilo tako!

Prag, 1968.

Zadnji film Klosa i Kadára bio je i njihov prvi američki film u produkciji MGM-a: Something Is in the Water *po romanu Lajosa Zilahyja, s Milenom Dravić i Radom Markovićem u glavnim ulogama.*

Čitao sam taj scenarij dok je još bio u nastajanju, čak sam i sjedio na jednoj od njihovih scenarističkih seansi. Vjerujem da je, uz Carrièreov po Grassovom Limenom bubnju, *to najbolji scenarij koji sam ikada čitao. Klos i Kadár su ga radili zajedno, ali scenarij je, u njihovoj podjeli rada, spadao u Klosovu domenu. Bio je veliki meštar strukturiranja priče. Kadár je u toj podjeli režirao, a Klos na kraju montirao. Tako su zajedno radili sedamnaest godina: Klos, nadasve uglađen, mudar gospodin, i Kadár, njegova čista suprotnost: pušač, pijanac, izuzetno živa osoba.*

Snimali su u nekom slovačkom selu, u zoru. Kamera je bila smještena na vrhu tornja seoske crkve, a ulicom, koja je vodila ravno prema crkvi, netko se trebao provozati biciklom. Asistenti su izdali komandu za pokretanje kamere i tona, Kadár je u voki-toki izgovorio „Akce" i u tom se trenutku, iz pravca iz kojeg je trebao doći biciklist, pojavio tenk. Jedan, za njim drugi, pa treći. Asistenti na tornju su preko voki-tokija urlali na asistenta koji je puštao biciklista: „Idiote, što to radiš? Makni te tenkove!" A ovaj je mirno dogovorio: „Ne mogu. To su ruski tenkovi," Bio je 21. 8. 1968.

Nekoliko mjeseci kasnije nastavili su snimanje. Kadár je nakon toga emigrirao u Ameriku, a Klos dovršio montažu. Kao i svi filmovi koje na trenutak dodirne nesreća, ni ovaj se od toga nikada nije oporavio.

Neispričane priče, Rajko Grlić

PREDRAG POPOVIĆ: To nije bila nekakva krvava okupacija. Ušli su Rusi, demonstrirali snagu, zauzeli ulice, a opet ste mogli da vidite ljude kako normalno idu da kupe mleko, nose cegere, neki mladi protestuju ispred tenkova gde vojnici prosto sede sa otvorenim poklopcima. Nije bilo nikakvog otpora. Tek, pravi otpor bio je Jan Palah, kada je to bilo evidentno. Česi nisu pružali otpor ili su shvatili da bi to bilo kao uništenje Budimpešte '56. Ja pamtim i tu godinu kad »

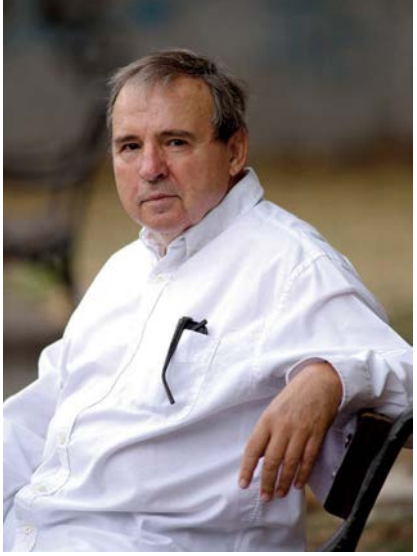
je Budimpešta bila likvidirana bombardovanjem Rusa. Česi su presabrali vrednost svega što bi moglo da se uništi, pa su prihvatili – da ne kažem – legli na rudu. Ali, opet oni su iskoristili taj Husakov režim, krenuli su u izgradnju infrastrukture, puteva, fabrika. Izbegli su velika razaranja, zato što je, možda, njihova psihologija takva. Ne vređam ih, gledam koliko nas podržavaju u vezi sa Kosovom. Jer, ja se uvek vraćam na ekonomiju: naravno, treba zaštititi živalj, ali, po meni, užasno je izgubiti toliko bogatstvo koje mi na Kosovu imamo. Oni su ipak jedan mudar narod, stotinak ljudi je stradalo tokom te okupacije i to uglavnom po Slovačkoj, usput, kad su tenkovi nailazili.

GORAN MARKOVIĆ: Vratio sam se da vidim šta se dešava. Ja sam živeo u studentskom domu. To je bila moja kuća, a ne ona u Beogradu. Kopkalo me je da vidim šta se dešava. Naši studenti su sve vreme snimali. Ono što postoji od arhivskog materijala, po ulicama, demonstracije, nasilje – to su sve naši drugari snimali.

RAJKO GRLIĆ: Prvo što sam primjetio je da su sve table s imenima ulica i brojevima kuća bili skinute ili premazane vapnom. Bila je to jedna od prvih akcija koje su poduzeli kako bi ruskim agentima otežali hapšenja. Na ulicama su se uz tenkove skupljali ljudi i strpljivo pokušavali vojnicima objasniti da ih nitko nije zvao, da nisu trebali doći. Zato su Rusi počeli redovne promijene svojih posada kako slučajno neki vojnik ne bi pao pod loš utjecaj. Dolazili su sve kosookiji, vojnici iz Azije, koji nisu vladali ruskim. S njima se nije moglo razgovarati, ali Česi su i njima, mimikom lica i prstima, tumačili da se mirno mogu vratiti kući.

Putokazi su bili ispreturani na pogrešne pravce, a žene i devojke koje su zatican u društvu sovjetskih vojnika hvatane su i šišane do glave. Granice su zvanično bile zatvorene, ali niko od graničnih službenika praktično nije radio svoj posao, pa je promet bio kao na korzou. Po Ujedinjenim nacijama mnogi su dizali glas, naročito Zapad. Tada još nismo shvatili da je dogovor o nemešanju postignut znatno ranije i da je taj "glas savesti" samo zamazivanje očiju. Česi su verovali da je Svet dobronameran, pravdoljubiv, zabrinut za njihovu stvar. Radilo se, međutim, samo o velikoj iluziji, utopiji ili možda običnoj prevari. Rusi su sedeli u svojim tenkovima i čekali da neko prihvati ulogu koja je, za sada, tako solidarno odbijana.

Češka škola ne postoji, Goran Marković

Naš fakultet je dosta dugo bio okupiran, studenti su tamo spavali. Na primer, tipično češka stvar se desila: u trenucima najveće krize kad su studenti bili na ivici snaga, pojavio se profesor istorije filma Miki Kučera i saopštio studentima da im poklanja svoju kolekciju pornografskih filmova. Onda su se noćima puštali pornići kao moralna potpora štrajku
– Goran Marković

PREDRAG POPOVIĆ: Kad smo se posle snimanja Lordanovog filma vratili u decembru '68, atmosfera je u Pragu bila potpuno druga. Sve je bilo tužno. Mada, naši u ambasadi još uvek su se držali. Jugoslovenski ambasador Trpe Jakovlevski je podržavao Dubčeka jer je to još uvek bila zvanična politika države. Bio je to, relativno, srećan period jer je za predsednika države izabran Smrkovski. On je, na neki način, primirio tu stvar jer je bio blaži od Husaka, koji je postao predsednik vlade i pokušavao da sprovodi oštru prosovjetsku politiku. Znam da je na FAMU već tada bio sklonjen Milan Kundera.

Ubrzo su Čehoslovačku napustili Forman, Paser, Jasni, zatim Kundera, glumac Jan Tržiska. Demoralizacija je bila sveopšta. Uvrežilo se uverenje da stanje bezvlašća ne može trajati dugo, pa su ljudi odlazili u panici. Mnogi su se od toga ovajdili, naročito Jugosloveni, koji su dobijali stilski nameštaj u bescenje i kamionima ga prenosili u domovinu, poput hrčaka koji se obezbeđuju za zimu.

Češka škola ne postoji, Goran Marković

PREDRAG POPOVIĆ: Česi, kao i Hrvati, imaju taj sistem da, u borbi protiv stranog uticaja na jezik, insistiraju da sve nemačke – pogotovo tehničke izraze – prevode na svoj jezik. Recimo objektiv se kaže sklo – staklo. Iako sam ja češki naučio već za godinu dana, taj tehnički češki mi je bio najteži. Morao sam da naučim sve prevode, a kasnije u praksi su se opet koristili strani tehnički izrazi. Zato mi je bilo zanimljivo kada sam došao na predavanja iz svetske književnosti koja je držao Milan Kundera. On je govorio jedan evropski jezik – češki, sa puno francuskih i izraza iz drugih evropskih jezika. Vrlo brzo mi je Kundera bio jasniji i draži od drugih profesora koji su predavali tehničke predmete.

GORAN MARKOVIĆ: Jedan od oblika pasivne rezistencije te '68. je bio da se ne rade doktorati i magistarski radovi. Petar Volk je došao na naš fakultet i pokušao da doktorira, ali ga tamo nisu primili. Onda je otišao u Bratislavu i tamo doktorirao na nekoj školi.

Prag, 1968.

S Agnieszkom Holland i Srđanom Karanovićem vodim „kulturu" u štrajkačkom odboru FAMU-a. Ta dva tjedna, koliko je trajao studentski štrajk, prove-

li smo zabarikadirani u Palác Lažanských. Bio je to zbir čudesne kombinacije Hašeka i Kafke. Neke gorko-slatke srednjoeuropske ironije kojom se taj dio svijeta instiktivno brani od nemilog valjka historije.

Uza sve ostalo bila nam je povjerena i kinoteka. Svake smo večeri, pazeći da ne pokvarimo „blokovsku ravnotežu", prikazivali Double Features. Tako su, na primjer, iste večeri igrali američki undergroud Miss Gay America *i ruski mjuzikl* Pastir Kastja.

Neispričane priče, Rajko Grlić

GORAN MARKOVIĆ: Naš fakultet je dosta dugo bio okupiran, studenti su tamo spavali. Na primer, tipično češka stvar se desila: u trenucima najveće krize kad su studenti bili na ivici snaga, pojavio se profesor istorije filma Miki Kučera i saopštio studentima da im poklanja svoju kolekciju pornografskih filmova. Onda su se noćima puštali pornići kao moralna potpora štrajku.

Prag, 1968.

Čehoslovačka je okupirana. Ruski tenkovi su na ulicama Praga. Praški fakulteti su u štrajku. FAMU je zadužen za snimanje svega što se snimati može. Osam ekipa danonoćno kruži gradom. Nas stotinjak već desetak dana živimo na Akademiji, u neorenesansnom Palác Lažanských na obali Vltave.

Vani pada snijeg. Rusi su večeras vrlo aktivni. Stalno premještaju tenkove i oklopna vozila. Sve miriše na to da će nas noćas pokušati izbaciti.

To nas ne spriječava da održimo svoj svakodnevni „Special double feature screening".

Prvi film večeri je Love in the Afternoon, *jedna od najromantičnijih komedija svih vremena. Režirao ju je Billy Wilder s Audrey Hepburn i Garyjem Cooperom.*

Predavaonica na drugom katu ispunjena je do zadnjeg mjesta. Sjedi se na podu. Od početka najavne špice osjeća se uzbuđenje. Glasno se smijemo, bez srama plačemo i bučno navijamo.

Projekcije se ne razlikuju samo po namjerama onih koji ih organiziraju – razlikuju se, i to vjerojatno više, po publici. Po emotivnom naboju kojim ona prihvaća ili odbija film. I naravno, po trenutku u kojem se projekcija događa. Jer u ovom zagrijanom kotlu poluispavanih ljudi, u vrijeme okupacije, film postaje nešto više od samoga filma: kolektivni bijeg u nešto drugo, veće i plemenitije od onoga u čemu jesmo.

U tu i takvu emocijama nabijenu dvoranu svakih dvadesetak minuta ulazi mršavi student režije Rudolph Ruzicka, kasnije prvi savjetnik predsjednika Havela i još kasnije jedan od šefova češke tajne policije. Bez najave gasi projektor, pali svjetlo i obraća nam se zabrinutim glasom: „Moramo pojačati stražu na ulazu. Trebam četvoricu."; „Sada su tri tenka ispred zgrade i dva sa strane, na Narodnoj, između nas i kazališta."; „Konobari iz Slavije su donijeli na poklon 524 juhe. Trebam dvoje da ih preuzmu."

»

SVET BEZ LJUDI

13 - 22. septembar 2018.

www.bitef.rs

52 Bitef 18

13.09. *Prolog*	17:00 20:00 trajanje: 1h 10′	Sava Centar	Slovensko mladinsko gledališče, Centar za urbanu kulturu „Kino Šiška", Ljubljana, Slovenija Peter Mlakar, Dragan Živadinov **ODILO. ZATAMNJENJE. ORATORIJUM.** Režija: Dragan Živadinov
13.09. *Pretpremijera* 14.09. *Svečano otvaranje*	20:00 trajanje: 1h 30′	Jugoslovensko dramsko pozorište Scena „Ljuba Tadić"	Ešel 1:1, Pariz, Francuska **SVITA BR. 3 'EVROPA'** Koncept: kolektiv „Enciklopedija reči" Režija: Zoris Lakost Muzička kompozicija: Pjer-Iv Mase
15.09.	20:00 trajanje: 1h 25′	Narodno pozorište u Beogradu Scena „Raša Plaović"	Narodno pozorište u Beogradu, Srbija Maja Pelević **BOLIVUD** Režija: Maja Pelević
16.09.	20:00 trajanje: 1h 20′	Beogradsko dramsko pozorište Scena „Rade Marković"	Teatar „Maksim Gorki", Berlin, Nemačka Oliver Frljić i ansambl **GORKI – ALTERNATIVA ZA NEMAČKU?** Režija: Oliver Frljić
17.09.	20:00 trajanje: 1h 30′	Atelje 212 Scena „Mira Trailović"	Satiričko kazalište „Kerempuh", Zagreb, Hrvatska Luiđi Pirandelo **ŠEST LICA TRAŽI PISCA** Režija: Oliver Frljić
18.09.	20:00 trajanje: 1h 55′	Pozorište na Terazijama	Teatar NO99, Talin, Estonija **NO43 PRLJAVŠTINA** Režija: Ene-Lis Semper, Tit Ojaso
19, 20, 21.09.	13:00, 17:00, 21:00 trajanje: 1h 40′	Narodno pozorište u Beogradu	HAU Hebel am Ufer, Berlin, Nemačka **VEČNA RUSIJA** Koncept, tekst, režija: Marina Davidova Scenografija, video: Vera Martinov
20, 21.09.	19:00, 21:00 trajanje: 1h	Bitef teatar	Produkcija Nadava Barnee, Tel Aviv, Izrael **PA'AM** Režija: Nadav Barnea
21.09. 22.09.	17:00, 18:30, 20:00 15:30, 17:00, 18:30 trajanje: 1h 30′	Pozorište na Terazijama	Teatar Vidi – Lozana, Švajcarska **ZAOSTAVŠTINA, KOMADI BEZ LJUDI** Koncept: Rimini Protokol (Štefan Kegi, Dominik Iber)
22.09.	20:00 trajanje: 1h 40′	Sava Centar	le bale se d la be, Gent, Belgija **REKVIJEM ZA L.** Muzika: Fabricio Kasol po Mocartovom Rekvijemu Reditelj: Alen Platel

Dobrovoljci ustaju, izlaze u tišini, Rudolph pokreće projektor, gasi svjetlo i odlazi.

Neispričane priče, Rajko Grlić

GORAN MARKOVIĆ: Rudolf je bio zanimljiva ličnost. Skroman, vrlo pametan student režije, stariji od mene godinu dana. Kada se sve to završilo, više nikada nije mogao da dobije da radi film, on je bio disident tog režima. Tu i tamo sam ga viđao, jednom u pet godina, a on je sve niže i niže padao. Zatim, kad je došlo do promena, kad je pao socijalizam, mi smo '96. išli na festival u Karlove Vari gde je bila organizovana retrospektiva jugoslovenskih praških đaka. Svi smo imali po jedan film. Mi smo došli iz jedne veoma gadne situacije ovde, iz rata praktično. Sećam se da se odjednom zaustavio jedan BMW iz koga je izašao Rudolf u fantastičnom odelu i naručio šampanjac za sve. Mi nismo mogli da verujemo svojim očima. Rekao je da je došao samo da nas vidi, da mora da ide u Ameriku. Onda je, ipak, ostao zbog nas dandva, odložio je put. Posle smo jedno veče sedeli pored Vltave u Pragu i kada smo malo popili, svi smo ga pitali: "Pa, dobro, Rudolfe, šta ti radiš?" On je rekao: "Znate šta, vama mogu da kažem – ja sam šef kontraobaveštajne službe. To je, znate, isto što i režija."

Ruska patrola, tri vojnika i oficir, sutradan rano ujutro ulaze u Palác Lažanských. Kad su širokim stubama krenuli prema prvom katu, zaustavio ih je zvonki glas dekana Brousila.

Elegantan, od glave do pete u crnom s velikim crvenim šalom, artikulirajući pažljivo svaku riječ, s patosom i pritom potpuno miran, na ruskom, ne dajući priliku oficiru da ga prekine, Brousil je održao kratko predavanje. Govorio je da moraju znati da su ušli u hram sovjetskog filma, da se on ovdje izučava i da ih on moli da napuste zgradu jer je ovdje sve pod kontrolom. Njegove su riječi odzvanjale stubištem i očito ostavile jak dojam na ruskog oficira. Nakon podulje tišine vojnički je pozdravio Brousila, naredio okret i izašao u pratnji svojih vojnika.

FAMU je tako bio i ostao jedina službena institucija Praga koju Rusi nikada nisu okupirali.

Neispričane priče, Rajko Grlić

Tata me probudio oko šest i rekao: "Rajac, Rusi su ti noćas ušli u Prag!". Nekoliko sati kasnije stajao sam u redu da potpišem protesno pismo kojeg su sastavili članovi redakcije "Praxis". Taj dugački red bio je moj najbliži susret s historijom filozofije. Ispred mene je stajao Markuze, a iza su bili Bloch, Gavras, Kosik, Fink, Kolakowski itd
– Rajko Grlić

GORAN MARKOVIĆ: Kad sam video sovjetske tenkove '68, a jedan od njih je dosta dugo bio ispred našeg fakulteta sa uperenom cevi u vrata, zauvek sam fiksirao u svom životu da ću se baviti ovim poslom samo pod uslovom ako on posluži da mogu da se borim protiv mračne sile. U to doba sam smatrao realni socijalizam mračnom silom i kada sam se vratio iz Čehoslovačke, u svemu što sam radio, bilo da je to komedija, dokumentarni film, socijalna drama, nastojao sam da budem subverzivan. Da radim o glavi socijalizmu, to mi je bila ideja. Do te mere sam bio traumatizovan tim prizorom grube sile koja uništava želju ljudi da žive kako hoće. Da tenkovima uvodite stil života. Znate, u tenkovima su bili Čerkezi od 17 godina koji nisu znali da li je ovo Evropa ili Azija, kamoli nešto drugo. To je bila tolika demonstracija jedne prisile i nametanje neljudskih uslova života da sam ja rekao: 'Protiv ovoga čovek jedino može da se bori.' Sve do pada Berlinskog zida bio sam opsednut idejom da socijalizmu treba raditi o glavi, a kad je pao socijalizam, onda sam tvrdio da ta mračna sila uopšte nije mrtva i da je samo uzela drugi oblik.

RAJKO GRLIĆ: Čitava ta jesen je prošla u znaku uličnih protesta. Svi smo dobro pamtili sliku budističkog svećenika koji se spalio u Vijetnamu. Ali Palachovo samospaljivanje koje se dogodilo tu pored nas, bio je ogroman šok. Koliko se sjećam, i vlast i Rusi su pokušali preko toga prijeći kao da se ništa nije dogodilo. Jedino se naglo povećao broj uhapšenih studenata. Režim je živio u panici da će se to ponoviti. Agnieszka Holland je o tome napravila sjajan film u dva nastavka.

Petnaestog januara, nedge oko podne, mladić, za koga se naknadno utvrdilo da se zove Jan Palah, došao je na najprometnije mesto Vaclavskih namjesti, uzeo u ruke kantu benzina, polio se njim od glave do pete i zapalio se. Goreo je dobrih pet-šest minuta pre nego što su prolaznici uspeli da ga ugase. Sa smrtonosnim opekotinama prebačen je u bolnicu. Još uvek je davao znake života, ali nade da će preživeti nije bilo. Sama činjenica da se neko u Srednjoj Evropi samospaljuje bila je krajnje bizarna, ali ubrzo se saznao razlog tome. Protestovao je zbog izdavanja ideala jedne epohe. Zapalio je sebe iz etičkih razloga.

Češka škola ne postoji, Goran Marković

PREDRAG POPOVIĆ: Naravno, tog dana kada se Jan Palah zapalio i kad je odvezen u bolnicu, to niko od nas nije video. Već sledećeg dana jedan kolega sa dokumentarnog filma angažovao je mene i još jednog snimatelja da počnemo da slikamo. Onda smo mi slikali sve što se dešavalo: proteste na Pravnom fakultetu, na ulicama, bilo je toga mnogo. Snimili smo ogromnu količinu dokumentarnog materijala koji isto tako nikad nisam video. Sve nam je to bilo sklonjeno. A mi smo sve sli-

kali i pogreb i kada je Palahovo telo izloženo u dvorištu Karlovog univerziteta... Sećam se da smo ušli u mrtvačnicu, to je jedan zid sa čeličnim fiokama, izvukli su jednu fioku, Palah je bio pokriven češkom zastavom. Pritom sam ja to i fotografisao. Onda je došao Kundera sa jednom francuskom novinarkom iz „Pari Mača" kod nas u studentski dom. Kundera je pokazao na mene i rekao: 'Ako neko može da nam da fotografiju, to je onda on.' Naravno, ja sam se onda, iskren da budem, uplašio, ali sam razvio negativ i dao fotografije ovoj ženi. Dobio sam i neki honorar, pedesetak funti, ali sam molio da mi nigde ne napišu ime. Čak je i italijanska „Epoka" preuzela i objavila tu sliku. Nigde ne piše moje ime i bolje je što ne piše jer sam se ja tada grdno uplašio. Mislio sam da neću da završim studije, a imao sam još dve godine. Mislio sam da ako me otkriju sada, to će da bude... Međutim, nekako je prošlo, niko me nije ništa pitao.

GORAN MARKOVIĆ: Bila je veoma dirljiva scena na Vaclavskim namjestima. Tu se okupilo jedno pola miliona ljudi i kovčeg je putovao među njima. Oni su svi ćutali, neki su i ridali. Sećam se da sam video lice književnika Bohumila Hrabala, najvećeg češkog pisca tog doba. On je, onako, stajao sa strane u nekoj skijaškoj kapi i posmatrao sve sa znatiželjom. Nije, uopšte, bio potresen.

PREDRAG POPOVIĆ: Posle toga je jednom bila zanimljiva situacija: Česi su na nekom takmičenju, mislim čak i u grupi, prvi put pobedili reprezentaciju Sovjetskog Saveza. To je bilo opšte slavlje, svi su izašli na ulice. I mi, naravno. Gledali smo utakmicu, pa izleteli napolje posle pobede. Ja sam opet poneo kameru i slikao sam kada su cele Vaclavske namesti bile pune ljudi. Svi su imali neke novine i svi su ih zapalili. Te buktinje su bile znak protesta.

GORAN MARKOVIĆ: Zanimljivo je da ni Palaha više ne pamte mnogo. Na Vaclavskim namjestima ima jedno skromno obeležje. Ja sam mislio da će kad, padne komunizam, Jan Palah da postane veliki heroj. Očigledno da Česi nisu kao mi. Oni neće da prave nikakve naročite heroje i da vezuju za period socijalizma bilo šta svetlo ili pozitivno ili herojski. Oni to paušalno smatraju mračnim periodom svoje egzistencije, to je narod jedan vrlo praktičan i egoističan i njih sloboda interesuje isključivo kao privatan problem, a ne kao neka ideja. Ta '68. je, defakto, počela u Čehoslovačkoj, a oni nisu nikakvi pobornici neke pansvetske borbe protiv hipokrizije. Vi danas kad odete tamo, vidite da oni žive kao najrevnosniji članovi NATO saveza. Jedan, takođe, poslušnički život koji se isplati. Oni se nisu izborili za bilo kakvu suštinsku stvar.

RAJKO GRLIĆ: Mislim da u Palachovom činu, u tom strasnom aktu krajnje mirnog i povučenog studenta povijesti, ima nešto od samozatajnosti Čeha, od te vanjske mirnoće kojom trpe povijest i unutrašnjeg nemira kojeg pokušavaju zatomiti. Danas u gotovo svakom gradu Češke postoji trg ili ulica s njegovim imenom. Česi su vrlo ponosni na Palacha, čovjeka koji je ostao upisan u njihovoj povijesti kao velika i čudesna iznimka.

GORAN MARKOVIĆ: Rekao bih da se mi sad nalazimo, otprilike, u stanju svesti u kojem smo mi našli Čehe i Slovake šezdesetih godina. Depresija, očajanje, nemogućnost da se živi normalno, stalne zabrane... Nekako – kao da se zatvorio krug. Oni su u potpuno suprotnoj situaciji, ali nisam siguran da je to prava sloboda. Oni su platili izvesnu cenu, najviše, recimo, po pitanju umetničkog izražavanja. Nisam već dugo video s te strane da išta vredi: na filmu, u literaturi, pa ni u pozorištu nisam dugo gledao neku češku predstavu. Znate, Prag ima osamdeset pozorišta. Osamdeset – a ništa iz svega toga ne izađe! U vreme najveće represije umetnost je cvetala. To su remek-dela bila. Tako da je pitanje šta je sreća i šta je tu prava istina. Kod nas je, doduše, situacija malo gora zato što mi nemamo ništa, ali nemamo ni neka naročita umetnička dela. Mislim, imamo, ali nije to to.

PREDRAG POPOVIĆ: To je bio kraj njihovog ozbiljnog otpora, pokušaja da zaštite ono što je Praško proleće značilo. Osećalo se već da se sve menja, da je sve gotovo i da, praktično, to zamire. Česi još uvek nisu očekivali da ih čeka još 20 godina Husakove ere. Da bude likvidirano sve što je napravljeno za tih osam, deset meseci '68.

GORAN MARKOVIĆ: Palah se spalio zbog toga što je shvatio da ništa nema od ideala za koje su se oni borili. I da stvar nepovratno ide đavola. To je on shvatio u januaru '69.

Bila je to utopija kojoj sam vjerovao, u kojoj sam sudjelovao i čiji pad je zauvijek odredio moju 'političku sudbinu'. Nikada više nisam povjerovao u bilo koju politiku ili bilo koji pokret vođen politikom. Politika je za mene zauvijek izgubila utopijski element.

Neispričane priče, Rajko Grlić

RADOSLAV ĆEBIĆ

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

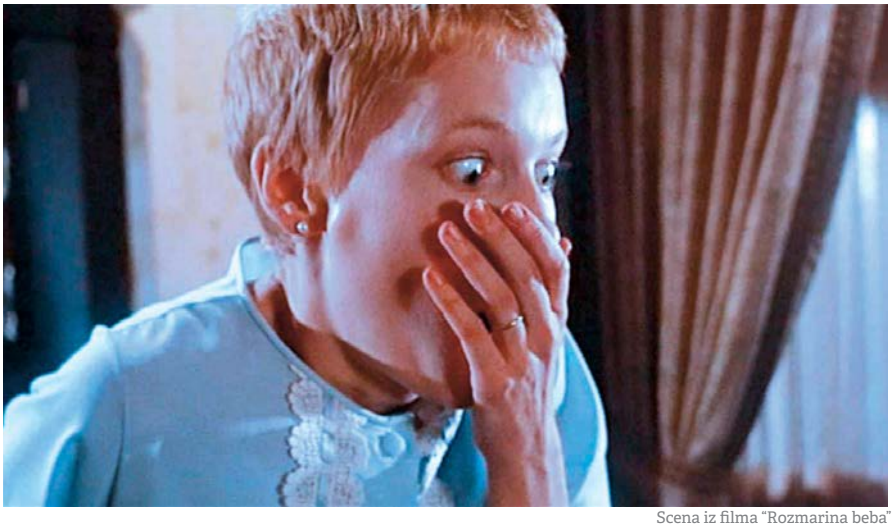
Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Šišanje

Procene kažu da su negde oko 1100. godine pre nove ere Stari Grci počeli da se sahranjuju u zemlji, kao što danas čini veći deo zapadnog sveta. U isto vreme, udovice umrlih odsecale su kosu i sahranjivale je sa svojim pokojnim muževima. U istoriji i legendama ima mnogo trivije, pa se tako može naći podatak da je Jovanka Orleanka imala 13 godina kad je odsekla kosu pošto joj se u snu javio arhangel Mihailo i poslao je u Stogodišnji rat.

U međuvremenu su prošli vekovi, sve do 1909. kada je Msje Antoan, Poljak nastanjen u domovini Jovanke Orleanke, frizer slavnih žena poput Koko Šanel, Grete Garbo i Brižet Bardo, izumeo takozvanu bob frizuru, "okoglavac" nalik šlemu, sa kosom odsečenom do vilice i obaveznim šiškama. Verovatno doživotna urednica Voga, Ana Vintur nosi bob otkad se pojavljuje u javnosti. Ubrzo je počeo Prvi svetski rat u kom su žene masovno kratile kosu, uglavnom zbog higijene jer su mnoge radile kao bolničarke. Posle Drugog svetskog rata, kratka kosa dobija drugo značenje: "karneval ružnoće", kako su ga nazvali Francuzi, bio je ritualno šišanje žena za koje se verovalo da su imale seksualne ili kakve druge odnose sa nacistima. Tako je, na neko vreme, kratka ženska kosa postala skarletno slovo, način da se žigošu bestidnice.

Scena iz filma "Rozmarina beba"

Dve decenije kasnije, Mija Farou odsekla je kosu makazicama za nokte i to je ona frizura po kojoj je pamtimo u "Rozmarinoj bebi". Slavni frizer Vidal Sasun pokušao je da preuzme zasluge za njen novi izgled, ali Farou je vrlo brzo izjavila da Sasun nema nikakve veze sa njenim šišanjem, baš kao ni (u to vreme aktuelan) razvod od Frenka Sinatre. Tako je Mija Farou prekinula pakleni krug star više hiljada godina u kom su žene odsecale kosu zato što su u žalosti, zato što kreću u rat ili previjaju ranjenike ili zato što su obeležene sopstvenim gresima pa treba da se stide. Kratka kosa postala je trend, ali tek dve decenije kasnije, sa pojavom manekenke Linde Evanđeliste i glumice Vinone Rajder, kratka ženska kosa ulazi u mejnstrim. Pre njih dve, žene poput Eni Lenoks ili Šinejd O'Konor smatrane su buntovnicama jer su kosu sekle na nulu ili keca.

Jedna od najpotresnijih scena u klasiku Lujze Mej Alkot "Male žene" jeste ona kad Džozefina Marč, najveća buntovnica među sestrama Marč, devojka kojoj ne priznaju nikakve kvalitete (a ima ih mnogo) osim da ima prelepu kosu, odlučuje da odseče i proda to jedino što priznaju da na njoj valja, kako bi tim novcem platila put majci koja mora da ode po oca, teško ranjenog u Američkom građanskom ratu.

Čak i danas, kada kratke ženske frizure imaju podugačku istoriju, dogodi se tu i tamo da odnekud ispadne poneka predrasuda. "Dobro, ali nemoj posle da mi plačeš ovde", zapretila mi je frizerka kojoj sam prvi put ušla u salon i tražila da kosu koja je tad bila do ramena, odseče skroz, "na muško". Svečano sam obećala da neću plakati, mrzelo me da joj objašnjavam da celog života nosim kratku kosu i da je ovo na mojoj glavi rezultat dvogodišnjeg eksperimenta, zvanično neuspelog, jer sa tolikom kosom na glavi nisam baš osećala da sam sva svoja. Kad me je skroz olindrala, imala sam osećaj da sam došla kući.

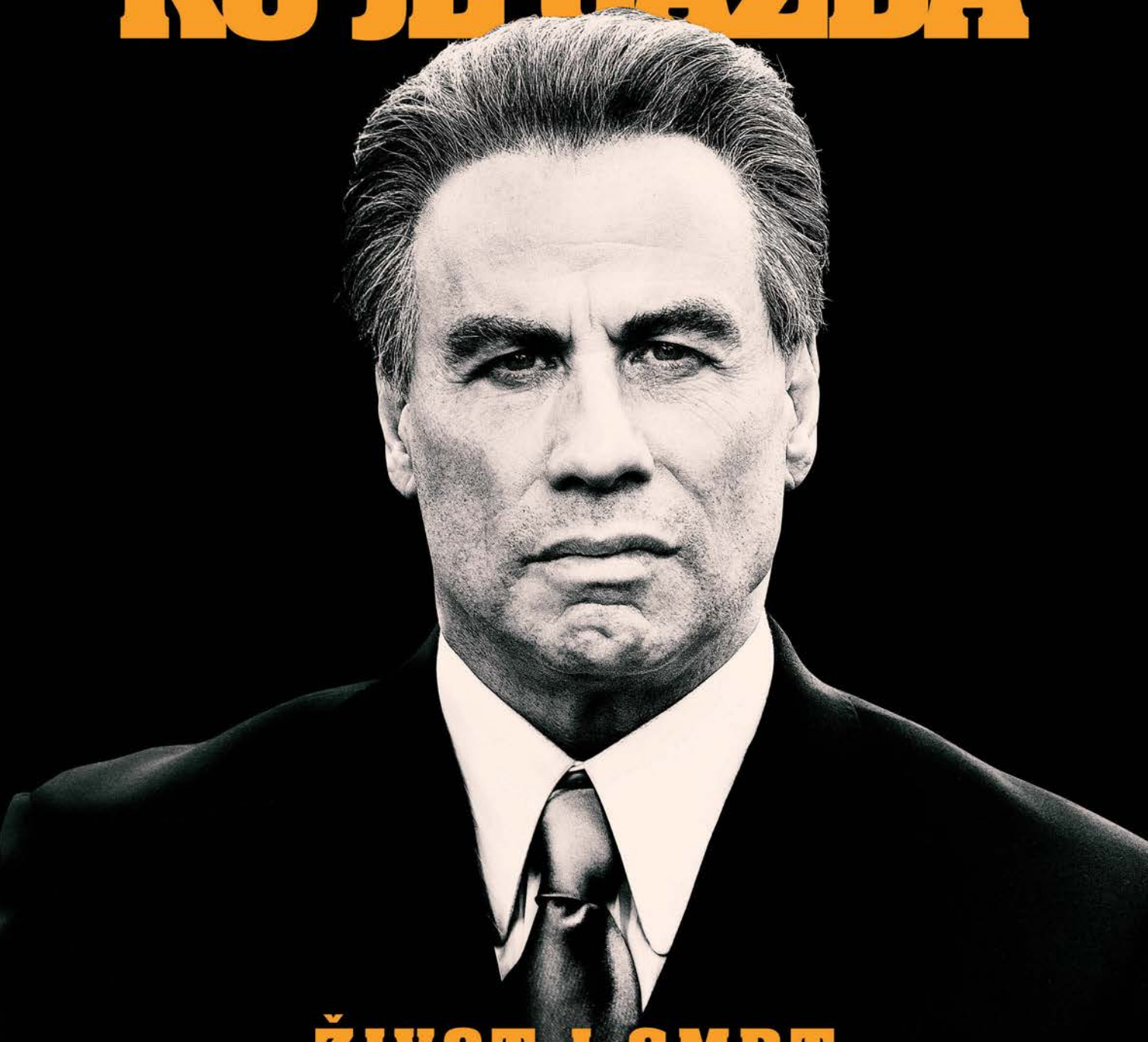
Pa ipak... Kad je 2010. bila ona neprijatna Parada ponosa, tadašnji partneri, moj i moje najbolje drugarice, bili su izričiti u tome kako ne žele da nas dve odemo na taj događaj. "Obe imate kratku kosu, misliće da ste lezbejke, polomiće vas." Naravno da smo otišle. Naravno da nikom od onih gmazova koji su tada razlupali pola Beograda nije palo na pamet da takne baš nas dve. Njima je bilo samo do lomljenja, ništa o "tipičnom" izgledu gej osobe nisu znali.

Nikad mi nije bilo jasno šta je toliko revolucionarno, ili skandalozno u kratkoj kosi. Na kraju krajeva, to je samo kosa, nije da nečemu služi. Tačno je da sam jednom čula školskog druga kako mi iza leđa priča da sam kao Švarceneger u Betmenu jer sam kratkokosa i riđa, ali ne sećam se da sam se mnogo potresla, jer kosa raste. Kod kratke kose najteže je odrediti da li je dužina u redu ili prekratka, jer milimetri odlučuju. Ali ima prosta fora: samo malo jače šminkajte oči tih desetak dana dok ne poraste.

Sam proces šišanja na kratko ima nešto što se dugokosima ne dešava. Operu vam kosu, stave na vas onaj plastični ogrtač i štrickaju, štrickaju... Gledate sebe u onom velikom ogledalu frizerskog salona i pitate se da li stvarno ličite na Švarcenegera, Buleta Goncića ili možda ipak na Johanesa Hana. A onda frizerka završi i konačno vam skine onaj ogrtač. Kad god to uradi, setim se da imam vrat, koji se pod tim zaštitnim plaštom ne vidi. Ne znam zašto drugi vide lezbejke, amazonke, feministkinje, i šta sve ne. Kad se sve završi, u svom odrazu u ogledalu vidim samo – ženu. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

POKAZAO JE SVETU
KO JE GAZDA

ŽIVOT I SMRT
DŽONA
GOTIJA

U BIOSKOPIMA OD 30. AVGUSTA

MCF

CROWNE PLAZA®
AN IHG® HOTEL
BELGRADE

CROWNE PLAZA BEOGRAD
VAŠE MESTO ZA SASTANKE

Organizujete sastanak, konferenciju, party?
Mi smo tu i posvećeni smo uspehu Vašeg događaja.
Naš stručni tim, biće na *usluzi* tokom celog Vašeg boravka.

T. + 381 11 2204 004 F. + 381 11 2204 104
E. begcp.reservations@ihg.com
A. Vladimira Popovića 10. 11070 Beograd, Srbija
www.crowneplaza.com

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec